IESVS PVER

POEMA

THOMÆ CEVÆ

è Soc. IESV.

MEDIOLANI,

Ex Officina Ghisulphiana.

LECTORI.

ESUM, adhuc puerum, manifeſtaſse paulatim ſuam Diuinitatem Nazarenis ſuis conterraneis, auctor eſt D. Athanaſius *Orat. 4. contra Arianos*, Titus Boſtrorum Epiſcopus, Theodoretus, D. Vincentius, atq; alij: (*apud Sebaſt. Barrad. in Conc. Euang. lib.* 10. *c.* 15.) qui in ea ætate quandam veluti Diuini Solis auroram præceſſiſſe putant. Hanc agnitionem omnium pulcherrimam epico poemate dignam cenſui. Atq; ita rem diſpoſui, vt in hunc finem cœleſtis Infans ex Ægypto in patriam reduceretur; cui deinde viribus omnibus Dæmon moliri primò excidium aperto bello, mox nebulas offundere ſuſpectæ Diuinitati contenderet; euentu tamen prorſus contra-

rio. Hinc enim Nazareni multa passi, præstigijs detectis, Diuinum Puerum, cuius amore, admiratione, atq; oraculis suspensi iam diu tenebantur, Deũ tandem agnoscunt. Habes, Lector beneuole, rudem atq; informem designationem poematis; quod à personis partim humilibus, partim illustribus, à quibus res geritur, Comico-heroici naturam sumit; vnde & stylus vtriq; formæ in vnum mistæ attemperari debuit. Nec aliud mihi proposui, quàm vt amorem erga cœlestem Infantem, eiusque sanctissimam Genitricem carmine insinuarem; deformitatem, odia, atq; artes Dæmonum aperirem; & Christianas virtutes allegorijs varijs adumbrarem: exemplum secutus Iacobi Sannazarij, Ghelfucij, atq; aliorum magni nominis vatum; præsertim verò Hieronymi Vidæ, qui iussu duorum Pontificum Leonis X. & Clementis VII. res à Christo domino gestas iuuentis poeticis epicè exornauit.

CÆ-

CÆSAR FRESIA
è Societate Iesv,
PRÆPOSITVS PROVINCIALIS
Prouinciæ Mediolanensis.

CVM Librum, cui titulus est, IESVS PVER, à Patre Thoma Ceua nostræ Societatis compositum, aliquot eiusdem Societatis Theologi, quibus commissum fuit, recognouerint, & in lucem edi posse probauerint; facultate nobis à Patre nostro Generali Thyrso Gonzalez communicata, concedimus, vt typis mandetur, si ita iis ad quos pertinet videbitur. In quorum fidem has litteras manu nostra subscriptas, & Sigillo Societatis nostræ munitas, dedimus. Genuæ 14. Maii 1690.

CÆSAR FRESIA.

REIMPRIMATVR.

Frater Ioseph Maria Reina Ord. Præd. Sac. Theologiæ Magister, ac Commissarius Sancti Officij Mediolani.

Bartholomeus Crassus Canonicus Ordinarius pro Eminentissimo Card. Archiep:

Angelus Maria Maddius pro Excellentiss. Senatu.

LIBER PRIMVS.

ARGUMENTUM.

Jonas camelarius ex Ægypto veniens, Nazareth patrium oppidum subit. Munuscula Mariæ sibi commissa, Debboræ, ac Susannæ defert. Multa de Puero IESV, & Matre narrat. Post prandium nuptiale rusticum ludi puellares celebrantur. Oritur dissidium inter Damarim & Iudithum, & mire exitu componitur.

CÆlestem Puerum canimus, quem Parthenis alma
E Pharijs retulit terris, mox, impia contra
Tentamenta Erebi, primi genitoris in hortos
Sustulit aërio in curru, rursumque reuexit
In patrios colles; donec, vi turbinis atri
Amissum Solymis, improuisòque receptum
Nazarei agnouere Deum, Tu, candida Mater,
Visa mihi in somnis, inter confinia noctis
Auroræq;, comam niueis consperſa hyacinthis;
Tuque, Infans, pariter pulchræ Genitricis in vlnis
Visus adesse, rubro sublucens candidus ostro;
Vos adeò gemini este duces, cursumq; docete
Per loca nunc primùm Latijs peragrata Camœnis.
O decus Austriacæ Gentis, cui subditus Ister
Thracibus ereptas centum prælabitur arces

Pannoniâ in magnâ, teneris Mauortius annis.
Iam nunc ære puer gaudens, & puluere campi,
AVSTRIADE IOSEPH, si qua est via libera musis,
Si quid ab hoste vacat, sacri inter tympana Martis,
Et raucos lituos, nostri quoq; murmura plectri
Excipe, & inuicti Genitoris plausibus adde.
Hic quoq; bellum ingens, horrendaq; classica, vtrinq;
Instructas acies campis, totumque videbis
Coniurare Erebû, atq; omnem descendere Olympû.
Quin & sacrilegus coniuncto fœdere prædo,
Fraudibus, insidijsq; potens, seducere frustra
Contendet populos, ausus sese addere Diti,
Mentitamq; Deam, falsumq; imponere numen.
Vnde egressa adeò series intexta supernis
Delicijs diuûm, bellisq; alterna, beato
Euentu clausa, incipiam. Iam tempore longo
Orba suo infelix sole, obscurisq; relicta
In tenebris, luctu squalens mœrebat Idume.
Nec tantum rapto tenera olim sponsa marito
Indoluit; nec tot lacrymas, tot tædia, tales
Pertulit ægra parens noctes, cui funere acerbo
Dilectum ante alios rapuit mors inuida natum;
Nec dolor est vllus, nec tantus fletus amantum,
Quos procul auulsos terra, aut mare separat ingens:
Quantus erat, Diuâ, Pueroq; absentibus, inter
Nazaridas mœror: profugâ cum Virgine quippe
Visus abire omnis risus, decor, atq; iuuenta,
Nec miseris reditura vnquam tam dia voluptas.
Fons erat in medio pagi, quò sæpe solebat,
Lotrices inter reliquas, pulcherrima matrum
Panniculos Pueri vitreo torquere fluento,
Mox herbâ in viridi puras distendere ad auras.
Huc varijs diues plumis peregrina volucris,
Purpureâ ceruice, & versicoloribus alis,

Ve-

Venerat è Nilo, paruoq; assueuerat amni;
Frondosæq; sibi tectum delegerat inter
Aërios ramos, & opacæ vmbracula fagi.
Illa igitur, quoties herboso in margine matres
Constiterant, propiùs volitare, & dicere quiddam
Velle videbatur. Quin, flauo vbi vertice longos
Siccabant crines per eburnea colla fluentes,
Ad solem, viridi in cliuo de more puellæ,
Illa super secura humeros, supraq; volabat
Distentos funes, quasi dicere nuncius ales
Virginibus vellet: Vidi quam fletis ademptam,
Viuit adhuc, vobisq; fero fausta omina cantu:
Carmina sed volucris non intellecta canebat.
Has inter curas iam tertius ibat aprili
Florifer annus, &, exactâ post frigora brumâ,
Vitiferi colles, atq; herbida prata iuuentam
Induerant, floresq; nouos, noua germina valles:
Cùm demum, vt visum superis, è rure Canopi
Nazareus Ionas, Solymam qui fortè camelos
Duxerat, atq; Arabum merces, vt vere quotannis
Sueuerat, in patrium diuertit mulio pagum
Nuncius incolumis Pueri, sanctæq; Parentis,
Visus ab æthereis descendere sedibus, ipsam
Visus & auroram, miserisq; reducere solem.
Nam læta ante alias mensis Neomenia primi
Fortè recurrebat, viridiq; in gramine pagi
Turba soluta operum, calamis, conisque salignis,
Et cursu, ludisq; alijs intenta vacabat.
Cùm strepitus inter puerorum, & gaudia ruris
Ecce aderat multo respersus puluere vector,
Vespere iam sero; cui conterranea pubes
Protinus occurrit clangoribus vndiq; lætis,
Obsessumq; tenet: Quæ fors, quæ prospera cæli
Vis tulerit; quò, atq; vnde rogant: centum, heu, procul annos

Absentem patriâ, oblitumue queruntur. At ille
Nunc hos, nunc illos veteres complexus amicos,
Adsum, inquit, Memphi digressus, longa viarum
Post spatia, & soles terdenos; vosq; salutant
Et Maria, & Ioseph, & pulcher Jesulus; omnes
Quos liqui incolumes, & quorum læta reporto
Nuncia. Ad hæc festus sublatus ad æthera clamor,
Arrectiq; animi, vulgatusque illico rumor:
O age, dic, hospes, seriemq; ab origine pande;
Quid Phariâ regione struit pater? ecqua relictæ
Cura domus? quantùm miserè expectantibus vsq
Restat adhuc? Fesso nunc parcite; fusiùs, inquit,
Cras, vbi per noctem sopor instaurauerit artus,
Cuncta renarrabo. Sed non turba anxia matrum
Ferre moram, similesq; rubis, ederæq; tenaci,
Vestibus apprensum, votis, precibusq; fatigant.
Circunfusæ omnes: equidem retinere furentes
Lætitiâ, & differre auidis libamina prima
Quis poterat? Tonitru interea ter cærula nubes
Insonuit læto; mox optatissimus imber,
Quem dudum campi sitiebant, murmure leni
Labitur, insequiturq; ater rupto æthere nimbus.
Ocyùs hàc illàc profugi, cogente procellâ,
Quâ via, quà propior domus, & quà densior arbos,
Corbibus in caput iniectis, tectiq; galeris,
Quos cuiq; ingenium tulerat, succedere tectis
Agricolæ, & clausis nimbos arcere fenestris.
Atq; ita congressum pluuia, & nox atra diremit.
Ast vbi deterso penitus nitidissima coo,
Mane aurora algens humili de colle refulsit,
Conuenere senem Susanna & Debbora primæ,
Queis Maria ante alias primis assueuerat annis,
Bimula adhuc, vtriq; olim, discrimine paruo
Accolæ, iunctis laribus contermina tecto.

Huic

Huic illa intextum velamen miserat, illi
Niliacam zonam; & gnatis quoq; Diua gemellis,
Vtriusq; memor, cerâ de candidâ eburnum
Addiderat dono pupum cum crinibus aureis,
Vellere compositum niueo; & de vellere eodem
Candidiorem ebore & cycnis adiunxerat agnum.
Has senior merces vbi protulit, inter odora
Cinnama quas secum conuexerat, Hoc tibi velum,
Susanna; hanc, inquit, Phariam tibi, Debbora, pallam;
Atque hæc Benoni, hæc Vasthi munuscula ferre
Commisit Maria, inq; sui vos pignus amoris
Ista tenere rogat: veniam simul vsq; precatur
Si non plura, exul nempe & paupercula, donat.
Obstupuere ambæ percussæ, & multa volentes
Dicere, non illas lacrymæ, gemitusq; sinebant.
Mirantur, versantq; manu tenuissima lina,
Vixq; audent digitis contingere cerea summis
Munera, nec cessant alternis reddere grates.
Iamq; aliæ interea matres, nuptæq;, nurusq;,
Longæuiq; senes aderant, confertaq; pubes
Plurima; perq; manus ibat mirabile textum,
Rimanturq; opus, atq; aditu speculantur ab omni,
Et variâ in luce obseruant, & cuncta tuendo
Expleri nequeunt oculi: Atq; an pinxerit ipsa
Mater acu illa Arabum folia, atq; vbi fila reperta
Tam varia, & viuus color ille an flos amaranthi,
An cerasi, an citri; super omnia cereus ille
Quem roseis labris, quem reddat pupulus ore,
Lis erat, & strepitu vario sententia discors,
Vectoremq; adeunt, importunæq; lacessunt,
Passeribus similes, ingenti murmure cùm se
Vepribus atq; ebulis æstiuo vespere condunt.
Hæc inter Ionas narrabat mira seorsum

Longæuæ Thamari, atq; alijs: Vtq; ordo ferebat
Et rerum series, ad casum fortè volucris
Venerat, abstrusam trunco quam rite colebant
Siluicolæ Ægypti; puerique aduentus eandem
Egerat ad stygias vmbras. Audite, puellæ,
Vos quoq;, ait Zelphe; & muliebrem voce susurrũ
Increpuit Iesse ruris pater. Incipe quæso,
Inquit Abra, historiam rursum miræ arboris, vnde
Penniger ille ater depulsus; penniger, inquam,
Ille latens ramis vetus incola. Sic ait, atq;
Sedibus in iunceis matres, arcisq; salignis
Consedere alij, fecitq; silentia rursum
Bersabæa manu: tum sic bonus institor. Arbor,
Dicebam, est ingens prope Memphim, ipsiq; coæua,
Vt perhibent, Orbi, inq; auras altissima visu
Tollitur: immanem truncum vix brachia circùm
Ducta queant nouies passis complectier vlnis.
Huic horrens inerat bubo, agrestemq; putabat
Gens ignara Deum: dubijs hinc omina rebus
Poscere, perfusasq; mero cum lacte solebant
Porgere primitias frugum, solemnia dona.
Forte dies aderat, quã simplex turba quotannis,
Ad liquidum fontem, fatalis cui super arbor
Imminet, exercet ludos; epulisq; peractis,
Frondosi nemoris velatus tempora circùm
Deciduis folijs, responsa expectat aruspex.
At non è ramis, vt pridem, audirier ales
Incola, nec precibus, nec donis flectier vllis.
Adduxere nigrum mactandum rite iuuencum,
Instaurantq; epulas. Tum verò emissus ab orno
Feralis gemitus, voxq; exaudita per auras:
Me puer Hebræus, cui tellus, astraq; subsunt
Imperio, huc veniens migrare in Tartara cogit.
Diriguere metu, & circùm tremere omnia visa,

Mox

Mox nido prodire niger vapor, inde repentè
Tartareus volucer coram se sustulit alis
Horrendus visu. Ter pennis circuit atris
Antiquam sedem; ter summis sidere ramis
Conatus, racuo ter cum stridore relapsus:
Inde fugit, sequiturq; fugam fœdissimus imber
Grandine commixtus; tum glebæ, & grandia saxa
Coniecta in pateras, reuolutaq; pocula mensis:
Illico diffugiunt, metus & pauor omnia turbant,
Solemnesq; dapes, infectaq; sacra relinquunt.
Substitit hic senior paulùm, interfataq; Dina est.
Quis puer ille autem, stygius quem dixerat ales?
Nunc sequar (hospes ait) siccis permittite labris,
(Nam crudis cæpis vox aspera faucibus hæsit)
Tantisper liquido verba irrorare lyæo.
Sic ait, appositoq; mero, vt gens prisca solebat,
Impleuit pateram, manibusq; vtrinq; prehensam
(Quod felix, socij, faustumq; sit omnibus) hausit,
Bisque interrupit synceris laudibus haustum,
Inuersaq; manu barbam, atq; ora hispida tersit.
Adiecere animos rursum: sic ille secutus.
Ecce autem, postquam bis tertia fulserat Eos,
Ecce, inquam, Iessea Parens, complexa puellum
Intortum pannis, deserta per auia paruum
Ferre videbatur tenera inter brachia solem.
Bisgemini anteibant iuuenes, atq; alter eunti
Signat iter, prensasq; manu regit alter habenas.
Æstus erat, medioq; dies altissima Olympo,
Et lassus senior coniux deponere in herbâ
Iamdudum optabat fessum latus, ægraq; membra;
Atq: oculis circùm lustrabat, sicubi riuus,
Aut vsquam tecta vlla forent: Cùm rustica fortè
Filia messoris veniens de rure puella
Monstrauit fontem, & prope fontem vmbracula densæ

Arboris (hæc erat illa arbor, quam diximus) atq;
hic
Sarcinulas poſuit pater, atq; è margine, pronâ
Ceruice, hauſit aquâ gelidam; &, quâ purior algens
Manabat ſimilis vitro liquidiſſimus amnis,
Fagineam impleuit ſcutulam, vxoriq; ſedenti,
Optàntiq; tulit; conſuetos ſcilicet hauſtus,
Queis, exoſa merum, teneris aſſueuit ab annis.
Interea feſſi dum puri ad murmura fontis
Reſpirant paulùm, dum lenia frigora captant;
Ex improuiſo (dictu mirabile!) mota
Inclinari arbos à tergo, & flectere ſumma
Culmina, detortis inuertens brachia truncis:
Quod ſimul ac ſenſit, (nam pronis frondibus ipſos
Iam Mariæ attigerat crines, & mollia colla)
Extimuit ſubitò, preſſitq; ad pectora natum;
Conuerſiſq; repentè oculis ſuſpexit opaci
Obſequium nemoris, ſtupuitq; tenerrima mater.
Nec ſatis. E curuis ramis nata illico poma
Sponte cadunt, pars ante pedes, pars gramen
in altum,
Pars in ſtagna; ſinusq; inter, gremiumq; reſultant.
Ipſa manu dein caſta parens acclinis ad vndam
Faſciolas pueri lauit, traxitq; ſalubrem
Contactu ex illo vim poſtea vitreus amnis,
Vnde ſacro tacti igne bibunt, ægriq; cameli,
Et læſi iaculis abſtergunt vulnera cerui.
Hæc mihi narrabat Ioſeph: namq; ipſa roganti,
Quo fugiat, pudibunda parens tegit omnia riſu.
*O quæ mira, hoſpes, memoras! Quò deinde puella,
Quò greſſus peregrina tulit? namq; abdita prorſus
Nunquam aliàs audita refers.*Procul, inquit Ionas,
Excepit Memphis, Memphis cui mœnia centum
Circùm

*Aſteriſcus * denotat interlocutores varios.*

Circùm errant ſtadijs, æratis vndiq; portis
Peruia, penſilibusq; hortis, & turribus, inter
Niliacas vrbes, terris celeberrima eois.
Hic verò exulibus noſtris conducta prope amnem
Ædicula extra vrbem lætiſſima; namq; feneſtris
E geminis Nilum, ſupraque infraque meantes
Proſpiciunt toto amne rates, ſolatia feſſæ
Interdum nuptæ, quæ ſola, & cognita paucis
Interiora domus ſeruat. * Sed quis labor olli?
Quo vitam infelix tolerat tot ſaucia curis?
*Nempe manu induſtri, digitisq; intenta laborat,
Pingit acu, pictasq; ſtupet vicinia telas.
Hæc chlamys, hoc peplũ Mariæ labor eſt; puer iſte
Cereus eiuſdem pariter labor. * Hinc, Berenice,
Teq; tuosq; potes Phrygios abſcondere flores;
Aſpice quos flores pingit Ieſſæia. * Iam quid
De puero IESU narras? grandiuſculus ille
Creuerit, æquæuo venturus namq; december
Quartam hyemem Benoni addet: quid iam ille tenellis
Incipit enodare labris? quæ gratia dictis?
*Quid ſenior coniux? ecquando in patria tecta
(Nam quid adhuc metuit?) gnatum, vxoremq; reducet?
Hic bonus illacrymans hoſpes plorantia terſit
Ora oculosq;, manusq; ad ſydera ſuſtulit ambas.
Delicium noſtrum puer ille eſt, ipſaq; mater
Tranſtulit è gremio ſæpe in mea brachia, ſed non
Oſcula ferre genis potui vnquam, nam ſacer obſtat
Continuò pauor, & pulchri reuerentia vultus.
Ille mihi curas vultu aſpectuq; ſerenat.
O belli crines! o labra corallina! Vellem
Audires, Suſanna, ſemel cum matre loquentem:
Audiui ipſe ſemel, nec poſſum audita referre.

*Certè aliquid plusquam mortale est ille puellus;
Et dixi toties, Maria, hic puer, hic tuus infans
Non est quem cæcum vulgus putat esse: fatere,
Altior est illi quàm sit mortalis origo,
Tuq; hæc mira files, sed & ipsa silentia nosco.
Tum pater: Audite hoc, Memphi quod nuper in horto
Contigit, & nostris sit meta hæc vltima dictis.
Venerat alma parens Phariæ molitricis in ædes,
Hortus vbi exiguus fuerat; sed, frigore nondum
Exacto, nec dum rupto se prodere primùm
Folliculo, quos fagineis seruabat in vrnis,
Audebant flores, colocasia pleraq; pictæ
Hesperides, nasturcia fera, rosæq; Damasci.
Illa tamen puero optanti decerpserat vnum,
Cui calycis scissi è rimà iam coccina vestis
Exibat distincta croco. Pulcherrimus infans
Vt tenuit, risit paulùm: (mirabile dictu!)
Flosculus ipse etiam risit, nexusq; virentes
Rupit, & explicuit sese: exemplumq; secuta
Cætera turba etiam pictis caput extulit vrnis.
At cæpæ quotquot fuerant, atq; allia in horto
Continuò traxere luem, morboq; peremptis
Successere alij frutices; flosq; aureus inter
Purpureos reliquos, cui crux, & tristia quædam
Symbola, malleoli in folijs, & virgea flagra.
Talia narrabat, cunctis mirantibus, hospes:
Nec finis fandi, tot millia poscere rerum
Instat adhuc denso circunfusa agmine turba,
Effugiumq; vetant. * Satis est: permittite iā nunc
Vt pagum, & patrios agros, atq; arua reuisam,
Namq; diu hunc haustum puri ætheris exul anhelo.
Sic ait, atq; iterum in pateram reliqua amphora
versa est,

Libauitq;

Libauitq; merum pleno tibi, Partheni, vitro.
Inde domo egressus circùm ibat florida rura,
Vitiferos laudans colles, auramq; salubrem.
Donec longæui ventum est Simeonis in hortum,
Nupta vbi Bethlæo iuueni pulcherrima Elisa
Traxerat agrestem festa ad conuiuia turbam.
Mensa ibi structa ingens sub opaco tegmine lauri,
Impositæq; super lances, metretaq; nigro
Stannea plena mero, & similis Phario obelisco
Caseus in medio, atq; anates, fumantiaq; exta,
Conuiuæq; boni circùm, puteriq; operæque,
Messoresque, viri, nuptæ, innuptæq; puellæ.
In medio Ionas pater in cathedrâ abiegnâ,
Thoraca exutus, geminos interq; molossos
Iura dabat. Non hic famuli, nec inutile pondus
Argenti, & vanæ lites cui debita primùm
Ante dapes manibus lympha, & subsellia circùm
Bellum importunum qui primâ in sede locandus,
Quiue locus princeps; nec dignior expectandus
Qui bibat ante alios, totque inter fercula tricæ,
Iuscula, pulticulæ, pastilli, & glutina rerum:
Sed quales natura dapes creat, atq; labore
Empta fames, vultusq; boni, & super omnia curis
Libera mens, quâ pauperiem clementia Diuûm
Temperat, humanis ex æquo prouida rebus.
Talibus ergo diem solemnem turba trahebat.
Intereà Virgo, & Phariâ regione Puellus,
Absentes quamuis, disiunctiq; æthere longè,
Gaudia syncera, atque animos, atque otia pagi
Læta vident: vtq; alma suum tunc fortè gerebat
Infantem gremio complexa, vtq; ambo vicissim
Muneribus super, & dictis, atq; hospite Ionâ
Plurima contulerant, sic Parthenis ore locuta:
Ahne Puer (paulùmq; metu, non ausa fateri,

Continuit se: mox iterum, formidine pulsâ,
Institit) alme Puer, tua si mihi certa voluntas,
Pulchrum aliquid nostris hodie permittere, si fas,
Agricolis inter solatia rustica vellem;
Idq; rogo, & meruere boni. Iam tempore longo
Quæ miseros, nobis absentibus, ægra fatiget
Cura, laborq; vides. Quid si manifestus vterque
Lætitiæ & ludo intentis, dum gaudia feruent,
(Idq; potes nutu) coram improuisus adesset?
Quæ tibi mens? quid ais, pulcherrime? dixerat. Olli
Dius amor (quid enim matri neget?) ardua quãuis
Illa qnidem, atq; insueta poposcerat, ore sereno
Annuit: atq; diem festum, & conuiuia ruris
Claudere successu libuit genialia miro.
Assensit cœlo Genitor quoq; summus ab alto,
Altiùs hinc orsus quæ post memoranda canemus:
Inuentusq; modus, condictaq; tempora, lusus
Agrestes inter, sero post prandia sole:
Tantus amor patriæ, atq; absente in Virgine cura.
Iam virides ergo platani maioribus vmbris
Vndique opacarant hortum: tres circiter horæ
Restabant solis, fusiq; hinc inde per herbam,
Aggestasq; trabes super, & sub vitibus altis
Agricolæ pransi iam dudum tædia ventris
Distenti inter se vario sermone leuabant.
Cùm senior iuuenes lentos in terga iacentes
Increpuit dictis pater Ammon: Oh quid inertes,
Ceu pasti saturiq; boues in stramine fusi,
Tandiu, ait, segnes horas consumitis? io!
Macti animis, pueri, detersâ oscedine; ludo,
Dum vacat, hoc reliquum traducite; surge age, Laban,
Surge, Ioas piger, heus! ohe! Simul Abra puellas

Parte aliâ hortari,atq;omnem vndique cogere pubè,
Nomine quamq; vocans; Esther, Sulamitis, Elisa,
Ad ludum: ludo pulcherrima præmia victrix,
Quæ socias cursu valeat præuertere, habebit.
Continuò succensi animi, atque arrecta iuuentus.
Conuenere omnes. Tumulo Susanna virenti
Explicuit manibus velum, quod miserat alma
Parthenis, hesternum munus. Quæ vicerit, inquit,
Hoc Mariæ peplo cingat sibi tempora, sed dein
Restituat post tres soles memor, atque rosarum
Dona dabo innexam philyrâ violisque coronam.
Inde alium, iuuenes, ludum celebrabitis; ipse
Præmia, ait Ionas, victori pocula seruo,
Pocula plena mero. Præcedite rite, puellæ.
His dictis festus sublatus clamor ad auras,
Iniectusque alacer furor, & noua gaudia cunctis.
Pratum erat, & salices inter longissima visu
Semita vtrinque virens, longèque erecta sub auras
Syluestris morus, cui quæ prior oscula ferret,
Atque manu viridem ramum diuelleret, illa,
(Sic statuunt) roseum sertum, & velamen haberet.
Ergo, locis pariter captis, Alphæus vtrisque
Percussis manibus signum dedit. Ilicet omnes
Effugiunt nimbo similes, studijsque iuuentus
Instigat varijs: Vrge vestigia, Rachel,
Te Damaris propior iam iam tenet: Hei mihi! rhamnus
Vestibus implicitus: Zambrim fuge, Dina, sequentē
Perge alacris Iuditha prior. Sonat vndique læto
Circumiectus ager strepitu, vocesque per auras
Congeminat nemorosa echo. Verùm omnia pastor,
Pastor amans Nimphæ, nimiàq; cupidine flagrans
Turbauit Daniel. Hic primo in flore iuuentæ
Iuditham sibi promissam, quâ pulchrior vlla

Non

Non erat æquali in cœtu, præcedere cursu
Ardebat; studijsque, & nisu corporis omni
Incumbens, votis, oculisque impellere euntem
Instabat: sed postquam vltra perducere posse
Non aliter videt; heu! Damari nil tale timenti,
Heu lassæ, quæ iam metam prope anhela tenebat,
Vicino è riuo faciem, vestemque, capillosque
Irrorauit aquâ, & festum maculauit amictum,
Reticulumque, & syrma nouum, calceosq; niuales.
Illa furens animis sorbum, quod fortè gerebat,
Conijcit in tergum fugientis, plurima frustra
Vociferans, oneratq; probris, & fuste reperto
Nequicquam insequitur: dumq; iras luctibus explet
Femineis; raptum interea Iuditha redibat
Ostentans manibus ramum. Non liber habenis,
Effusisq; iubis tanto redit impete victor
E stadio Massylus equus, non Parthica arundo,
Vt campos fugiens niueis quatit illa cothurnis,
Crinibus in ventum sparsis. Sed virgo secuta
Æmula par zephyris, & deniq; crine prehensam,
Iniectáq; vtráq; manu tenet, atq; virentes
Multa reluctanti frondes rapit; inde citato
Ipsa prior cursu redit, & sibi debita dona
In medio cœtu exclamat, sparsique recentes
Deplorat maculas riui. Sed & altera plorans
Sublatum repetit ramum, atque humeralia scissa,
Et laceras queritur vittas: atq; hinc pater Ammon,
Inde vtramq; bonus dictis compescere Ionas.
Quin & ridiculus Nabal se gutture pingui
Arbiter in medio statuit; quem plurima fantem,
Quà peponi agresti par struma excreuerat ingens,
Ambabus Damaris repulit facto impete palmis.
Labitur ille putre in stagnu m resupinus, vt ipso
Margine constiterat propior. Risere cadentem,
Nec

Nec sese tenuit Iuditha, nec altera, cœno
Vt videre atro emergentem, quem excita circùm
Turba canum insequitur lutulentum, &, quà fugit, anser,
Atque anates raucis quatiunt clangoribus alas.
Hinc paulùm sopiti ignes, & fractior ira:
Mitior hinc animis furor, & pax deinde secuta.
Concordes iunxere manus, & fœdere iusto
Res ita composita, vt victrix Iuditha referret
Præmia: sed mœstæ Damari promisit in aurem
Debbora partheniam chlamydem solatia victæ.
Sed non hìc finis. Lis altera deinde secuta,
Inque repentinum subitò versa omnia luctum.
Stabant intentæ matres, & virginis vnà
Circùm omnes texto cingebant tempora flore.
Illa acubus fixis accommodat; altera subtus
Virgineum peplum nodo implicat; altera flauos
Educit crines; hæc denique corrigit omnia,
Atque aliter crines, & velum, & serta reponit
Florea: nec finis tricis muliebribus. Ast heu!
Heu Daniel miser! immeritæ qui præmia nuper
Abstuleras Damari! Nunc sacro denique velo
Clausa, inter veluti nimbos argentea luna,
Vt stetit in medio tua Iudith compta amaranthis,
Et vernis redimita rosis; heu non tua Iudith
Ampliùs, heu sponsum, thalamosq; auersa repentè,
Et tedas exosa fugit, pactosque hymenæos;
Coniugiumque palàm, & veteres detrectat amores.
Nequicquam mater, nequicquam cætera turba,
Atque auia, atque soror dictis lenire furentem:
O gnata, o miseræ dolor, & spes vana parentis!
Vnde odia? vnde iræ? subitæque insania mentis?
Ipse amens pastor flens, atque in genua volutus
Crimina scitari lacrymans, veniamque precari.

Aspera

Aſpera ſed virgo, dictis haud mollibus, alto
Abnuit ore minax; quantumque miſerrimus ille
Obſequijs ambit; tantum illa ferociùs arcet.
Dein verſa ad matrem, Thalami iam deſere curas
Hinc, ait, o genitrix, lacrymisque abſiſte precari;
Nam mihi Carmeli ſacra inter culmina florem
Virgineum, atque æui illæſum ſeruare pudorem
Eſt votum: hanc certam inijciunt mihi ſydera mentem.
Tum verò infelix ſponſus quatiens pede terram,
Et ſciſsâ endromide, & chlamyde, abiectoq; galero,
Ingratam, immemorem, infidã, agreſtemq; vocare,
Præmia cui ludo victæ nil tale merenti
Heu demens tulerat: nunc donis nempe ſuperba
Promiſſos fugit illa toros. Furit improbus irâ,
Et, niſi vi teneant conantem ſoluere capta
Brachia, fortè ruat præceps moriturus in amnem,
Aut ſanctum properet manibus reſcindere textum:
Tantus agit cæcam furor & veſania mentem.
At non paſſa diu triſtes mitiſſima Mater,
Nec donis turbare ſuis ſolatia ruris.
Audiat hæc, exoſa domum, ſiqua innuba virgo
Nubere cæleſti ſponſo velit: audiat illa
Cui thalamo fœlix, cui ſeſe obſtringat amanti.
Fortè in ſeceſſu viridi, dum talia feruent,
Tres pueri, ſummo ſpeculati in vertice nidum
Luſciniæ appenſum ramis, quà carpinus ingens
Floruerat, iactis glebis ſaxisq; per auras,
Deijcere inſtabant; paruis tamen Irritus omnis
Iamdudum conatus erat: Cùm viſa repentè
E latebris ſyluæ ante oculos pulcherrima imago,
Inceſſu prorſus, geſtuque, habituque MARIA.
Illa erat, illa manu Puerum de more trahebat;
Seu viſa in ſpeciem tantùm, ſeu vecta per auras,
Quid-

(Quidquid id est) medio coram nitidissima luce
Substitit, arridensque suo de more locuta.
O pueri, teneros haud fas conuellere nidos,
Atque suos matri per vim subducere fœtus,
Quos illa instruit ad cantus; nam deinde solutis
Illi etiam linguis, cantu nemora auia mulcent:
Huc, ait; & positis saxis accedere coram
Improbulos, cœnoque manus abstergere iussit;
Eduxitque sinu tria persica, & oscula rite
Ferre priùs manibus docuit; primumque Manassi,
Tum Ionathæ, Phineique dedit: dein iam fugientes
Acceptis donis, cupidos ostendere, rursum
Ad sese reuocat, prohibensque ea lædere morsu,
Ferre intacta iubet: Vestris & matribus, inquit,
Si vos fortè rogent, Maria hæc Iesseïa nobis,
Dicite, dona dedit; grauibus iam libera curis
Huc reditura breuì. Memores hoc deinde tenete:
Dicite Iuditham mihi seruent, quam meus Infans
Vult castis thalamis iam nunc sibi nubere Iesus.
Audistis? Iuditha meo desponsa Puello est:
Hic meus, hanc, inquam, sibi nuptam destinat
Infans.
Sic instat, nomenq; iterum, & mandata reposcit,
Vt memores seruent, recitentque fideliter omnia;
Et blesas voces, semesaque dicta reformat.
Tantaque simplicitas erat, vt iam ferre docentem
Præcupidi haud possent: Ite ocyùs, ite, puelli.
Ocyùs exiguos per culta virentia gressus
Accelerant læti; procul & clamoribus altis
Dona manu ostëtant: Maria hęc pulcherrima donat:
Mirantesque adeunt matres, gremijsque reponunt,
Et Mariam quandam, haud sibi notam, hæc pulchra
dedisse
Munera. Vbi? qualis? quęnam? rogat vndiq; circùm
Anxia

Anxia turba. Illi vestes describere, & ora,
Et digitis monstrare locum, & promittere certos
Quamprimùm in patriam reditus; atq; insuper addunt
Iuditham Iesu desponsam, hanc nubere certis
Promissis Pueto. Tum facta silentia linguis,
Iniectusque pauor, sopitaque iurgia amantum.
Illico deproperant certatim è colle virenti
Præcipites, ducibus pueris. Vbi verò? vbi visa?
Solliciti, intentique rogant. Illi omnia circùm
Vestigare oculis: Hic primùm obiecta Manassi,
Hic erat. Ast illic iam fons argenteus vndâ
Stagnabat vitreâ; violæque, rosæque marinæ
(Sic Itali appellant albas) cernuntur in herbâ.
Illa tamen nec per salices quæsita, nec inter
Pineta, & larices, iterumque iterumq:vocata
Vlli vsquam responsa dabat. Viden', Ismaris, illâ!
Eccilla! At subitò ex oculis euanuit: at mox
Visa iterum tiliâ super altâ: at visa refugit.
En rursum in stagno! Rachelis sed fuit error;
Namque erat in nube, & vitreo apparebat in amne,
Nec deinde vlteriùs visa vlli. At territi agrestes,
Collectis cedris syluestribus, atque ligustris,
Iuditham Iesu desponsam rite sacrabant,
Ignari quanto se nomine tollet ad astra
Bellatrix quondam; quantùm feret ardua palmas
Iuditham super antiquam; quæque inclyta rerum
Hinc series oritura ingens, Iesseia postquam
Parthenis in patrios remigrauerit alma penates.

LI-

LIBER SECVNDVS.

ARGUMENTUM.

Virgo ex Ægypto redux in itinere ab Angelis conuiuio excipitur. Patrios colles subeuntem vindemiatores longè prospiciunt. Oppidani admoniti obuiam exeunt. Domi Susanna excipitur; inde paternas ædes subit. Puero, Matri, & seni nutritio felices somni, nocturno cantu, è cælo deuocantur.

Candida iam cęlo reparabat cornua Phœbe,
Spiciferamq; manû radianti proxima soli
Erigone stellis gemmatâ abscònderat axe;
Cùm lęti augurijs tandem cęlestibus aluę
Nazarij aduentum Diuæ sensere propinquum.
Scilicet hæc illis reditûs certissima signa
Discedens dederat Ionas: *Tria lilia quando*
In Maria speculâ niueum de cespite florem
Protulerint, cælo lunas exinde recentes
Obseruate, inquit; *bis tertia namque reducet*.
Lilia vernarant, bis tertia lunaque primùm
Clara inter roseas visa est argentea nubes.
Et iam Diua parens Mareotica regna relinquens,
Cælesti monitu, fæui post fata tyranni,
Cum sene, cumquè suo tandem expectata Puello,
Nazareos læta in colles, atque arua redibat.
Olli puniceis interflauentibus ambit

Texta

Texta vmbella comas paleis, & tempora inumbrat,
Coccina quam propiùs substringit tænia nexu:
Obliqua ex humero descendit ianthina zona,
Qualem fusca genas, & multo torrida sole,
Singario veniens è pago Ægyptia mater
Ferre solet; niueos cyclas tegit ima cothurnos:
Fræna regens senior custos it præuius: ipsa
Fœmineum in morem vehitur, nigrosque capillos
In spiram tortos mundissima lina coërcent.
Sylua fuit tamarice virens, elatisq; recuruis
Palmarum, torto quà scrupea calle nitentem
Exigui laticis ducebat glarea venam.
Haud procul inde Cison it campis murmure rauco,
Prætextus glaucis cannis, limoque palustri,
Læta Palæstinæ per pinguia culta volutus.
Hic, fluuij haud procul à ripâ, sub colle virenti,
Bisdeni alati iuuenes, nemus inter opacum,
Floriferam mensam secretâ in valle pararant
Parthenidi, & nato: opportunaque tempora nacti
Ramorum è latebris læto clamore repentè
Erupere. Dolos timuit deprensa viatrix
Extemplo: risit cælestis Pupulus: ipse
Improuisum epulum senior, distentaque in herbis
Candida lina stupet. Circunfusi vndique ephebi,
Pars onere infantis longo releuare parentem,
Quadrupedis pars fræna manu prensare fugacis,
Sarcinulas seruare alij: mitissima Virgo
Officiosa queri, superûm se fraude petitam,
Se circumuentam; simul interiora subibat
Frondentis sylux, quà subterlabitur alnis
Hinc atq; hinc torrens. Illic gratissima lassis
Parta quies paulùm, & viridi mora dulcis in vmbrâ.
Crinibus alludunt Zephyri, strepit vndique pennis
Pictarum volucrum festus chorus, anthuli, alaudæ,
Ardeo-

Ardeolæque, canarinìq;. At rite ministri
Dant manibus lymphas: alij mantilia tonsis
Expediunt villis: alij cerealia liba,
Mora, oleasq; ferunt. Magno priùs alma Parenti
Attollens oculos, pluràsque ad sydera palmas
Libabat Regina dapes; quas ordine pulchro,
In niueo alabastrite, insperfis amarant his,
Effusisque crocis, adianto, & amaraco odoro,
Imponunt famuli, lac pressum, cerea pruna,
Et mella, atque suis adopertas frondibus vuas.
Hæc cernens limis oculis teterrimus Orci
Rumpitur inuidiâ genius malus. Inter amœnæ
Anfractus vallis, procul obseruarat euntes
Iampridem, scopulos circùm, & iuga celsa pererrans
Capripedi Satyro similis: nunc anxius amens
Circùm ibat nemus: vt mensam qui olfecit herilem
Villosus canis, at metuens oleagina tergo
Verbera, stratus lumi lances patinasque tuetur,
Hinc atque hinc morâ fallens ieiunia caudâ:
Haud aliter Stygius lustrabat singula gurges,
Exertans oculos, nunc hâc, nunc peruagus illàc.
At circùm erranti, & per ramos cuncta tuenti,
A tergo alatus fidicen, cornu inter vtrumque
Barbiton infregit medium, quod fortè gerebat:
Nam tibi quò, petulans, aditus? ten', lurida pestis,
Huc inferre? Apage hinc citiùs, procul, heluo.
Vento
Ocyor ille fugâ pedibus quatit arua bisulcis,
Tuta petens; summi scandentemque ardua montis
Cernere erat pauidum, celsâ de rupe tuentem,
Atque vtraque manu plagam ceruice tegentem.
Inde iter ingressi accelerant. Strepit ęthere aperto
Læta phalanx, pennisq; superuolat, aruaq; inumbrat.
Pars florum manibus plenis effundere nimbos
Virgi-

Virginis alba super velamina: pars pedes ire:
Ille equitat croceas nubes, hic cruribus exit
E medijs nebulis, hic summis prominet alis:
Mille alij varijs nectuntur in aëre nodis.
Sic peregrè incedens patrijs pulcherrima campis
Virgo propinquabat, vultu allatura beato
Solem improuisum, insperataque gaudia ruri.
Tempus erat, quo læta nouo gens munere terræ,
Grandinis, atq; Austri immunem, illæsumq; pruinâ
Autumnum plaustris, & sera legumina vectant
Frugiferis è vinetis in rustica tecta.
Iamque fere medio octobri vindemia circùm
Exacta in campis fuerat: restabat apricus
Azariæ collis, quò se gens rustica bennis
Atque vncis tulerat cultris, confertaque passim
Vimina erant nigris vuis: sonat omnis agresti
Lætitiâ & cantu cliuus. Cùm raucus arator
Auditus procul è sulcis intendere vocem
Ingentem, & monstrare manu quiddam eminus:
Heus o!
Vos, inquit, Mariæ redeunti occurrite; namq; hic
Eos cornu petit, & nequeo discedere. Sed vox
Eminus audiri haud poterat; frustraque per auras
Itque reditque idem venoso è gutture clamor.
At Ierichunta emensa oculis latè vndiq; campos,
Atque arcens manibus phœbeia spicula vtrisque,
Per callem exiguum, vix, multo in lumine solis,
Agnouit reduces, intentoque indice matri
Monstrauit Zebidæ, hæc Myriæ atque Orphæ,
Orphaque Osiæ,
Atq; hic Romeliæ, hæc Liæ. Sed non tamen illam
Credere vult Ionathas: Illa est, illa, inquit Elisa,
Quam te ego præsentem video. * Quo pignore certas?

* Quo

Quo tu cunque velis: signabatq; indice certo,
Nec iam amens animo poterat, nec colle teneri.
Interea obseruant alij quà Syluia monstrat,
Syluia Idumæas inter pulcherrima Nymphas,
Intentisque oculis, & hiulcis oribus adstant.
At pueri iam præmissi, garritibus altis,
Illa est, vnanimes geminant: illa, inquit arator,
E fulcis iterum clamans. Tum protinus altis
Decurrére iugis, cistis in colle relictis,
Viscatis manibus raptim ad femoralia tersis:
In corbem præceps Zabulon, in mulctra Barucchus
Prolapsi, atque agiles iterum (tanto impete oborta
Gaudia) deproperant læti. Quis murmura verò
Explicet, & voces, vultusque, hilaremq; tumultũ?
Illam omnes in rectâ sequi velle: at bona mater
Id vetat, & qualis vindemia quantaque, læto
Ore serena rogat; comitesque anteire volentes
Abnuit omnino. Tamen vuas rite ligatas
Et puer, & custos, & formosissima Virgo,
Quisq; suas manibus gratissima dona ferebant.
Hinc iter accelerant. Mater blandita puello,
Purpurei autumni donum sibi læta poposcit.
Ille dedit, manibus sublatum munus vtrisque
Ostendens. Dictu mirabile! iuncta racemo
Improuisa ceres mixtis flauebat aristis,
Quale amethysto aurum nexum, insertumue pyropis.
Obstupuit genitrix: Vnde hæc, vnde aurea messis?
Cui Puer: Hâc olim geminâ sub fruge, cruento
Iam propior letho, instituam solemnia sacra,
Atque vtroque tegam Numen mirabile velo.
Nec plura: attonitam dictis, trepidamq; reliquit.
Corripuere viam, quà multo semita gyrat
Autumno diues. Dextrâ, læuâque frequentes
Iuglan-

Iuglandes, prunique, humilique ex arbore ficus,
Confertis ramis, prætexunt vndique callem.
Cernuntur veteres turres, atque oppida longè,
Immensum camporum æquor, nemorumq; recessus,
Auditurque fragor torrentis, quem caua subtus
Vallis agit per semesæ decliuia ripæ:
Hinc iter in patriam nemoroso tramite villam,
Quam sol purpureo deuexus lumine inaurat.
At pueri interea, quos non retinere potestas
Vlla fuit, raptim celeres in tecta volarant,
Ægrè animam præ lætitiâ cursuque trahentes,
Nuncia lætitiæ pubes. Volat illico fama;
Fit clamor tectis; Mariæ euulgata propinquæ
Nomina læta sonant: strepit omnis murmure pagus.
Ad Deboram Samuel, ad Saram deuolat Esther;
Contiguam Zambrim foribus Susanna vocabat;
Hæc speculâ ex altâ Sulamitim; hæc læta, fenestris
Ore exerto, Amarim: Iessæa puella, sodales,
Clamat, io! reducem iam nuncius alter & alter
Rettulit. Exoritur clamor, variæq; vicissim
Scitantum voces: sed & ipsi cruribus hirtis,
Audito strepitu, lacubus qui vina premebant,
Attoniti cessant, & quæ noua gaudia poscunt,
Frodibantque rubro depicti corpora musto.
Iamque iter accelerans processerat obuia campis
Susanna, huic Iudith comes ibat, pulchraq; Elisa.
Nec longum in medio tempus, cùm visa per vlmos,
Perque humiles vites herboso incedere cliuo,
Pomiferos inter peregrina Puerpera ramos.
Agnouere procul vestes, lacrymasque dedere:
Mox plausum ingentem tollunt, quo personat æther,
Et circumiecti colles, vallesque resultant.
Exiguum restabat iter; spatijque, quod vsque

Na-

Nazaræum ad pagum superest, absoluere Virgo
Vult pedes: arreptis frænis deducere asellum
Inter se pueri certant: Iudithaque pulchrum
Implicitum manibus Iesum trahit: ipsa sodales,
Mirantesque inter pergit Iesseïa matres,
Respirans placidè, atque oculos per singula ducens,
Sustentatque manu vestes, quà semita aquosa est.
Sarcinulas humeris Ionathas gerit: obuia passim
Armenta occurrunt, agrestumque agmina. Iamq;
Apparent humiles muri, turresque vetusti
Oppiduli vestitæ ederis, antiquaque tecta,
Quæ procul agnoscis, Senior bone, flensq; salutas.
Ipse diem nollet iam seram absoluere Phœbus
Tam citò, deque suo dolor est descendere curru,
Atque vtráque manu roseos tenet axe iugales.
Ast vbi Susannæ bona Virgo euasit in ædes,
Hic fragor, hic strepitus, amplexus, oscula mille,
Mille hilares voces, mixtumq; sine ordine discors
Vndique murmur erat. Nec viso littore nautæ,
Nec genitrix nato, nec coniuge nupta recepto,
Quem bello, aut pelago extinctum decepta putarat,
Nec quidquid possint læti sibi fingere noctu
Insomnes vates, æquare hæc gaudia possint.
O tandem post secla redux! o denique sospes
Reddita lux orbæ patriæ, expectata tot annis!
Ut formosa redis nil cælo decolor illo!
Quæ via, qui cursus, quæ sors inopina reuexit?
Ecce humeris curuis octogenaria coniux
Alphæi, explicitis vlnis, edentula voces
Non intellectas labijs conatur vtrisque,
Et gnatam (sic illa vocat) complexa fatigat.
En Beroë, en veniens è torcularibus Abra,
Musta recentia vtráque manu lætissima portans,

Cui puer hinc Ammon, hinc Ruben vestibus hærent.
Mox Debora ascensu subit improuisa repente,
Ingenti clamore ruens in colla, lacertis
Iniectis hærens non extricabilis: ipsa
Candidior niue Cissa latrans formosa catella
Agnoscit reducem, & circùm mille implicat orbes,
Et vestes scalpit, geniousque audacula reptat.
Vtque animam Debora assumpsit: Mella, inquit, in horto
(Attraxitq; auram toto ore & pectore anhela)
Mella, inquam, è ceris dum seligo, nuncius Helis
Te aduenisse tulit, mea lux; huc protinus amens
Aduolo; sed fari vix possum, namque cucurri
Præpetibus ceruis, & fulminis ocyor alis.
Ut tandem amplector! Quæ sors, dulcissima rerum,
Quæ reducem fausta aura tulit? nam patria nunquã
Oppida visuram, & prorsus mutasse Canopo,
(Me miseram!) hos agros, & tecta antiqua putarã.
Vt te versicolor decet hæc Ægyptia palla!
Hiccine Niligenis cultus habitusque puellis?
Te finito huc paulò propiorem in luce videri.
Hæc inter festus sublatus clamor ad auras,
Illatæq; faces, & lux face pulchrior omni;
Namque aderat pulcher IESVS Samuelis in vlnis,
Atq; vnà longæuus Amos, & vertice glabro
Natanaël; veteres Ioseph quos inter amicos
It lacrymans; interq: manus pulcherrimus Infans
Stabat, vt in medijs niuibus rosa nata decembri,
Quam circùm canæ glacies mirantur & imbres
Vernantem, nec duram hyemem, nimbosq; timentẽ.
Hinc Bersabæa, hinc Rachel, & Syluia ridens,
O quæ bella humero vestis, niueique cothurni!
Quæ manus hæc neuit, quæ licia candida torsit?
Ille,

Ille, ori digito inserto, placidissimus adstat,
Nec pauet hirsutum mentum Samuelis, & horrens
Brachia circùm, semiadapertaq; pectora linum.
At satis est, matres, satis est: discedere lassam
Iam finite in patrias ædes: nam tempora fando
Haud deerunt: sic Beris anus, sic Debbora dictis,
Sic iubet ore graui Samuel; nam sistere votis,
Nec precibus potuere vllis, facibusq; præibat
Iuditha, inq; diem (nequicquam, Diua, recusas)
Debbora iam statuit conuiuia festa sequentem.
Talia Virgo tulit patrio solatia ruri,
Post noctem obscuram, suspiria, votaque multa,
Mercedem luctus, primæque crepuscula lucis.
Nox ruit. In nidis volucres, in frondibus aura,
Ipsa etiam ripis stagna acclinata quierant;
Et dormire putes, pictasque in gurgite stellas
Esse quiescentis nitidissima somnia lymphæ.
Cùm leuis in nimbo delapsa volucribus alis
Lætitia in terras stellato ex æthere venit:
Cui comes ille ciens animos, & pectora versans
Spiritus, (*a*) à capreis montanis nomen adeptus,
Ignotum Latio nomen; pictoribus ille
Interdum assistens operi, nec segniùs instans
Vatibus, ante alios Musis gratissimus hospes.
Pastor erat Didymus, qui quondam captus amore
Cælesti sese comitem sociumque puello
Addiderat Iesu. Is ventos prædicere doctus,
Quidue obitus ferrent varij, astrorumque meatus,
A strepitu procul, & turbâ, syluestribus annos
Egerat intentus calamis, haud noxius vlli.
Felix, cui vigiles nondum prudentia curas
Attulerat veniens; quin rerum incuria, & ipsa
B 2 In-

(*a*) Vulgò *Capriccio*.

Inconſtans mens, & vaga conciliarat amorem.
Huic leuis, in noctem iam feram, Spiritus ille
Lætitiæ comes inſiluit; quo plurima ſecum
Ibat agens animis, inſueto percitus œſtro.
Namque iniecta hilari mens improuiſa: ſub ipſis
(Cogere ſi poſſet ſociorum plectra) feneſtris
Virginis, inſtruere ad citharam melos; atq; ſereno
Hoſpitibus feſſis cælo deducere ſomnos.
Sed quid tum poterat? quoſue importunus adiret?
Aut pulſare fores obſcurâ auderet in vmbrâ?
Hæret inops animi, mentemque per omnia verſat.
Ecce autem, vario ſecum dum fluctuat æſtu,
Ecce, inquam, ſocii vates, quos entheus idem
Spiritus exierat. Citharas hic vertice eburno,
Ille lyram ex ebeno, hic ſiſtrum, ſua munera quiſq;,
Delicias, atque agreſtum interualla laborum,
Attulerant ſecum. Non gratior vlla voluptas,
Quàm quæ improuiſò condicta acceptaque, nullis
In longum trahitur dilata ambagibus. Ergo
Vnà omnes pariter per opaci compita ruris,
Quò furor immiſſus, quò mens incenſa vocabat,
Elpinus, Paſtor Ligus, Alcindusque ſecuti,
Montanusq; (hæc nomina erant; ſed Montius iſte,
Hic Magius vulgò dicti, Paſtorius ille,
Hic Lemene) papaueribus, ſertisque roſarum,
Et violis crinem præcincti: nec mora. Poſtquam
Ventum eſt ſtellato ſub dio ad limina nota;
Summiſſim inter ſe primùm, intentique canoras
Auribus explorant chordas, tenduntq; remittuntq;
Ad numeros calami certos. Cunctisque paratis,
Dum quiſque officijs certat, primusq; recuſat
Rumpere præ reliquis nocturna ſilentia voce;
Ipſe canam, finem poſiturus, Didymus inquit:
Nam,

Nam, vereor, si forte puer vos ille canentes
Audiat, haud vnquam vigilantes claudet ocellos;
Vsque adeò vestras dulce est audire camœnas.
Ipse autem, quantùm rauco modulamine possum,
Insidiatricem, venatricemque soporis
Fabellam meditor, quæ tædia, languoremque
Paulatim insinuet. Simul ergo per aëra somnos
Videritis cælo delapsos, illico nobis
Cessandum; inq; humiles, nullo clamore, fenestras
Cogendi belle. Facile est agnoscere: plumæ
Sunt humeris variæ, sunt alba papauera circùm
Tempora, populeosq; agitant sine murmure ramos.
His ita compositis, per opaca silentia pastor,
Concordes inter citharas, sic ora resoluit.

Humanus peragrabat Amor, sine viribus, æger
Iamdudum: furtim namque ille comederat horto
Aurea poma, latens quæ fortè infecerat anguis:
Optabatq; miser quiddam, nec quid sibi vellet
Infelix norat; sed erant medicamina quædam,
Quæ tamen haud vllis poterat conquirere terris.
Venit ad auriferum Gangem, sed acerbiùs inde
Aucta sitis; rursumq; Tago sitis altera creuit.
Sedit Erythræum ad pelagus, sed littore in ipso
Dum conchas aperit digitis, digitum vna momordit,
Quem læsum intorto religabat tænia filo.
Venit & in Cypron lassus. Quid singula narro?
Nullum erat in terris ægro solamen Amori.
O miser, ignarus quæ pars tibi cognita nondum
Terrarum profugo restet! Tibi restat Idume:
Hæc regio, hoc cœlũ, hæc certam feret aura salutem.
Venit Idumæas tandem....(subsistite paulùm;
Nam quiddam, instar auis, visũ est considere opacos
Hosce inter ramos: sopor est pulcherrimus: & mox,

Spero, alios pariter deducam in retia cantu)
Venit Idumæas tandem, inquam, fessus in oras,
Iordanemque bibit: dumque agris deuius errat,
Lamentisque vias, atque auras questibus implet;
Illum mœrentem vidit pulcherrima mater,
Cœlestis pueri mater, tenuitq; fugacem,
Plorantique dedit bellaria: verbaque dixit
Blanda adeò, dulcesque minas adiecit, vt ille
Captiuum dederit sese; subijtque penates,
Assueuitque puer lacti, mellique; nec auro
Sortem hanc, nec gemmâ quauis, pretioue dedisset.
Hic æger passus curam est, hic iungere vtrasque
Edidicit palmas, ad solem versus eoum,
Curuatis genibus supplex; hic denique lentâ
Sensim conualuit febri... (subsistite rursum;
Nam tecto insedit, ni fallor, penniger alter
Somnus; at exiguus latet, & vix prominet alis
Vndique stellatis: superest nunc tertius; at mox
In viscum veniet) febri, inquam, denique lentâ
Sensim conualuit: sed quàm breuis, ah! fuit ista
Parta salus, miserande puer, mox, heu! moriturus
(Aspera nam sic fata volunt) moriturus acerbo
Funere. Namque aderat sub eodem paupere tecto
Alter Amor, sed cœlestis, sed natus olympo;
Terrestremq; illum dedignabatur eodem
Sub lare, quippe leuem, cui vox, cui mellea tantùm
Vis inerat verbis, sed nullæ in corpore vires.
Ergo aliquando miser fando dum plurima iactat,
Vt solet, atque alium vocat in certamina demens,
Seu lusus, seu lucta fuit, (quidquid fuit) ictu
Stratus humi cecidit; nec profuit illico vitam
Poscere, nec cubito, manibusq; auertere vulnus;
Vulnus atrox, lethale imo sub pectore fixum est,

Nec

Nec lacrymæ, gemitusue vlli valuere precantis.
Saucius ergo, ægreque trahens vestigia, tecto
Successit, iacuitque toro; sed amabilis illa
Plaga erat, atque adeò dulcis, vt ferre medelam
Nollet, nec riuos calidi retinere cruoris,
Nec fomenta pati: donec cum sanguine vires
Paulatim exanimes abiere, exhaustaque vita est.
Ah puer! ah! iaculis quis te concurrere, demens,
Talibus incautum traxit non viribus æquis?
Accipe nunc, quæ non sentis, solatia mortis.
Nam pulchram vt vidit faciem, & fera vulnera victor,
Effudit lacrymas, impleuitque astra querelis,
Incubuitque super, dixitque tenerrima verba.
Dumque sinu toto fouet, & dum brachia collo
Inijcit, atque arctis, tenerisque amplexibus hæret;
Tam valide exanimem pressit, sic membra lacertis
Frigida strinxit, vt è geminis amor vnus & idem
Extiterit pueris. Sic terris irrequietum,
Humanis rebus lassum, miserèque vagantem,
Diua, trahis nostrum mirâ dulcedine amorem,
Ægrum quem reficis blandè; mox viribus auctus,
Paulatim exuitur terrenis sensibus: inde
Euadit cœlestis amor. Iam ponite plectra:
Fabellam cecini, nec fas producere carmen.
Nam, bene si video in tenebris, tandem vltimus axe
Labitur ecce sopor nitidis argenteus alis.
Iamque omnes gradiuntur humo; iam tecta volatu
Sacra petunt: iamq; ille Senis frontem insilit; alter
Plumiferis digitis tibi, Pupe, resignat ocellos:
Ille vtrâque manu furtim niuea ora Parenti
Obtegit à tergo. Tranquilla silentia, labris
Admoto digito, subeunt: Genij nocturnas
Lampadas extinxere omnes: tuque humida velo

Nox super extento procul hinc discedere mandas:
Namq; horæ sex nigricomæ, quæ somnia portant,
Somnia pulchra, ebeno textis inclusa canistris,
Haud inferre pedem, nobis præsentibus, audent.
Pergimus: at vobis, vates, pro munere tanto,
Hic Puer, & Pueri custos, formosaque Mater,
Supremus somnus cùm serò aduenerit, adsint.

LI-

LIBER TERTIVS.

ARGVMENTUM.

Dæmon liuore concitus bellum aduersùs IESVM molitur. Speculatores lemures mentito habitu Nazareth præmittuntur. Armilustrium instituitur in Perside. In conuentu matrum, præsente Virgine, Dæmon explorator detegitur. Deipara ab Angelo monetur, vt secedat cum Puero in desertum D. Ioannis Baptistæ. Castra inferna in montes Alarim descendunt, atq; ibi rixâ exortâ, mox classe aereâ dæmonum delapsa, bacchanal celebratur.

Qualis formosum niueâ ceruice catellum,
Virgineo in gremio manibus quem comit eburnis
Fœmina, sic meritum cernens dolet inuidus, ore
Allatratque rudi turpis quandoque molossus,
Dilectus dominæ ille etiam, cùm candidus olim,
Et tener, & blandus fuerat; nunc vincula collo
Gestantem absterrent mensis, & postibus arcent:
Haud aliter Puerum cœlestem dum videt hostis
Luridus, ipse etiam quondam, cùm degeret astris,
Delicium cœli; ringit, totusque veneno
Liuescit miser, & partes se versat in omnes,
Lædere si tenerum queat, atque absumere letho.

 Quin

Quin etiam infelix iubet arma capessere vulgus
Tænarium, atque iterum superis indicere bella:
Demens, qui rursum tentare pericula Martis
Ausit, &, vnde olim cecidit, se credere cœlo.
Vnde adeò incensus furijs huc turbidus vsque
Prælia distulerit, causas euoluere ab alto
Longa foret series. Pharij namq; arua Canopi
Vt primùm tetigit Deus infans, illius omnis
Horruit aduentum iam tum Mareotica tellus,
Oraque torserunt signa ærea, templaque passim
Traxere ingentes rimas; simulacraque mutis,
Aduentante Deo, pressere oracula linguis.
Hinc rabies collecta ingens, semperque recenti
Clade auctus dolor, & virus: centum acta sub Orco
Concilia: innumeræ fraudes textæ atque retextæ:
Cōscripti, expunctiq; duces. Mens omnibus anceps,
An vates, an forte aliquis de gente supremi
Ordinis: an demum (quod non est credere) Numen
Humanâ lateat sub imagine. Nec minùs acti
In diuersa animi, quid agant, quibus artibus obstēt;
Num simulent, num marte palam cōcurrere certent.
Ac veluti, priùs abruptis quàm nubibus imber
Præcipitet, longe clausum inter nubila raucum
It murmur, ventique fremunt, noxq; ingruit atra
Paulatim cælum eripiens; & iam tonat axis,
Iamque cadunt guttæ ingentes: tum deniq; fractus
Horrisono bombo ruit inter fulgura nimbus:
Haud aliter cæcus furor, atque odia aspera tandem
Euasere modum, bellique obstacula rupit
Ille explorator quondam teterrimus, ausus
Os inferre epulis, reduci quas cœlica turba
Virgini adornarat. Probro ignauissimus impar
Per deserta vagus Samareïa, tempore longo
Abditus in syluis latuit: Stygiosque reuersus
Po-

Postremò ad manes inhonorum in vertice vulnus,
Quod nemore in sacro citharista inflixerat Ales,
Ostendit coram; quæque illic viderat, & quæ
Audierat retulit. Tunc imis atra medullis
Exarsit rabies, penitusque ignauia tristis
In flammas abijt: tum fracta repagula Ditis,
Tum socijs data libertas, patefactaque claustra,
Emissæ furiæ ex adytis, decretaque bella.
Principiò lemures præmissi Nazareth, ore
Mentito, atque habitu agresti, qui tempora nacti
Insidias struerent, atque explorata referrent.
Illi autem, ne quid male comptum turpia Auerni
Proderet, his dictis menda erroresque monebant.
Hanc tu cornigeram frontem meliùs nisi celes,
Dignoscère statim; atque aliquis fortasse choraules,
Capripedi vt socio, citharâ tibi rursus ad aures
Carmen idem recinet.* Tibi verò hæc bubula calceo
Vngula se nimiùm prodit.* Tu pellibus vncos
Hos digitos: * Tuq; auriculas has obtege: * Tuq; hanc,
Quæ male serpit humi sinuosa, recollige caudam.
* Nescio quid fiet hoc: quoties mentirier ora,
Incessiuntue hominum libuit, quid semper iniquum
Prosilit, atque aliquod frustum Orci, aut lingula pendet.
Nunc, Stygij, huc animum, fratres. Nos Belphegor istoc
Exploratores mittit, qui nunc Babylone
Eductos Erebo pedites, equitesue recenset
Aduersùs Puerum, cui centum millia fama est
Aligerûm lateri aduigilare. Puérne, Deúsne
Incertum: remq; hanc scabere, & sibi cuncta referri
Continuò mandat. Vos ergo aduortite mentem
Quid mediter, quæ se primùm sors optuma pandat.

Cæsorum est hodie infantum lux annua. Rite
Conuenient matres in syluam, vbi cespite ficti
Sunt tumuli septem lactentum: atq; huc quoq; mater
Adueniet pueri Ie.. (vau! ferme excidit ore
Flammiuomũ nomen, quod sulphure peius adurit)
Hic ego ploranteis inter lacrumabor, anilem
In speciem, curas acuens, mixtoque dolorem
Felle ciens, spargamq; ignes, & nigra venena.
Vos, simul in vulgus paulatim serpere virus
Cœperit, extemplo facies assumite matrum,
Quæ peregre Ægypti veniunt ex vrbibus, atros
Appensos pueros zonis ad colla gerentes.
Atq; ibi clade pari (cùm Memphi degeret infans
Iesseus) cæsos pariter sine more puellos
Dicite; vosque ægre elapsas, mediosq; per enses,
Perque neces, vestros rapuisse è funere gnatos.
Sic fraus egregie mihi nodo intexta; nec impar
(Spero equidem) merces operi promissa sequetur.
Talia iactantes, densâ caligine septi
Ibant, & muros pagi portasq; subibant,
Atq; locum, insidijsq; modum, tempusq; parabant.

Atque ea dum lemures obscuræ noctis in vmbrâ
Consilia, & fraudes agitant, iam Perfidos aruis
Constiterat legio Ditis; tanto illa paratu
Flammarum, atque æris, quanto si funditus orbis
Vastandus terræ, aut repetendum vltricibus armis
Sydus hyperboreum, soliumue Aquilone locandum.
Non tot ad Euphratem vastis tentoria campis
Victor Amurrathes quondam Babylonia circùm
Mœnia distendit; nec tot Mustaphus eois
Viribus excitis, totoque Oriente coacto,
Austriacam impleuit nuper terrore Viennam,
Quot Stygias turmas sub signa coëgerat Orcus,
Atq; vrbem flammis & fumo, atq; æthera, & omnes

Affla-

Afflarat campos. Callotti quisquis eremum,
Infernasque acies pictas, portentaque vidit,
Torque illic Erebi formas, Antonius olim
Numine confisus quæ dispulit omnia in auras;
Ille satis nondum sibi spectra horrentia fingat.
Quid primùm, quid deinde canam? Namque aëre toto
Plena auium stygijs rostris, plena omnia gryphis,
Atque ipso emergunt orcæ, atq; acherusia cete,
Attolluntq; caput fluuio, & vada turbida verrunt.
Tercentum in leucas latis exercitus omnis
Porrigitur campis; quantumue interiacet arui
Harpyiæ, Scyllæque tenent, nigrique elephanti,
Phantuæ, Onoscelides, Phoniq; leuesq; Paredri;
Vexillumque Erebi ferratâ è cuspide pendet
Dæmonis hirsuti pellis, quam ventilat Auster,
Ipse etiam ex Erebo perflans. Quid murmura circùm,
Quid raucos fremitus, castrorumq; otia cantem?
Pars piceos infrænat equos, pars ærea stipat
Torméta, ingestis lemurum in caua viscera turmis,
Atque alius bombo horrisono displodit in auras.
Hic Centaurorum submisso poplite calces,
Atro præcinctus corio, conuitia iactans,
Æratis soleis ferruminat: ille retusos
Exacuit mercede vngues & cornua passim,
Cum stridore rotâ circùm actâ, quam pede versat,
Doliolo e nigro in silicem stillante cremore.
Tum diræ facies, quales de marmore summis
Delubris Gothicis prostant, cœloue cadentes
Excipiunt pluuios imbres; vel qualia in hortis
Romuleis Tiburtino spirantia saxo
Ora labris bifidis, magnóque patentia rictu
Albunæ iaculantur aquas. Hæc omnis apertis,
(Asly-

(Afsyriâ poftquam latè confederat orâ,
Iamque aderat toto miles collectus Auerno)
Ibat ouans legio campis. Frarit horrida cantu
Buccina, Tænario Phlegethonte audita, cauernisq;
Æmula refpondet ftygijs. Prima agmina Alaftor
Millia centum agitat lemurum, quibus omnibus ora
Effufo varioque fonant diftorta cachinno;
Omnibus æquoreæ fummâ pro caffide conchæ,
Ac fruftillatim fciffæ per corpora abollæ.
Hi campos habitant imi aëris: æthere magno
Namque ferunt olim difcrimina neutra fecutos,
Nec ftyge, nec cœlo admiffos, volitare per auras.
Poft hos implicitus nimbo, nigrâque procellâ
Arbiter Oceani Typhon fefe arduus infert:
Quem fequitur Rummus, Rummus qui deuia faxa,
Quique finus habitat Locarni, & vertice ab alto
Margutij veniens Verbani exafperat vndam.
Centum illi lamiæ comites, anus Orchia, & Afra
Euganeæ; Nannæaque Fæaque iunior, âmbæ
Vindelicæ, & Rhætæ innumeræ, Marfeq; Sabelleq;
Atque æris fabri, fumofoque ore caminis
Affueti furuis pannosâ in vefte banaufi.
Hinc ftridor varius, veluti cùm fumma domorum
Riuales glaucis oculis fe torua tuentes
Noctibus hybernis percurrunt culmina feles.
Vnà omnes fpiſsâ pluuiali in nocte feruntur,
Terrificosque cient nimbos. Heu vindicis ira
Numinis! heu quantum pulcherrima fydera Olympi
Deformare fcelus quondam; quantum impia regni
Ambitio potuit, folijque infana cupido!
Poftremò infignis maculofi pellibus hydri
Quadrijugo it curru Dramelech, qui prælia primus,
Quiq; arcus Scythicos docuit, volucresq; fagittas.
Mille

Mille repertores secum trahit ille nocentes,
Qui ferri infandos vsus, qui dira venena,
Qui pestes, morbosq; nouos, & Thessala philtra,
Atque alia in populos miseros influenta tulere
Noxia: quos sequitur clauditq; nigerrimus vnus,
Vertice demisso, qui seris inuehet annis
Flammiferas bolides; iam nunc secum ille volutat
Triste magisterium flammæ, pandasq; carinas,
Arcanique ignis non euitabile fulmen.
Singula quid memorem? quid formidabile murmur?
Quid rictus varios, quos haud fas dicere? namque
Ipsæ etiam balistæ, ollæ, tentoria, carri,
Tympana erant stygij Cacodæmones; oraq;, & igneos
Abstrusos oculos hâc illâ in parte gerebant.
Ad stagnum obscuris piceis, atrâque cupresso,
Ilicibus septum nigris postquam vndique turba
Littore constiterat (dictu mirabile!) signum
Tænariæ cecinere tubæ: Tum protinus omnes
Quadrigæ, pedites, equites, carpenta, cameli,
Quot non vastator Totilas, non Attila secum,
Aut Tamerlanes olim conuexerat, omnia
Emissis alis ingentibus aëre sparsis,
Tartareo in nimbo pennis subuecta volabant.
Talibus horrendus spectris erupérat Orcus
Multa timens: nec enim mortali pugna gerenda
Cum stirpe, aut simplex aliquis fallendus eremo
Syluicola; at dura in superos, atq; ardua in ipsum,
Pro templis, arisque Deûm, spolijsque repostis,
Bella fore armatum gens prænidet impia Numen.
Nazareæ interea matres, vt rite quotannis
Mos erat, Infantes, quorum annua fata redibant,
Vnanimi in cœtu flebant. Nam myrtea sylua,
Et syluâ in mediâ pratum, circùmq; frequentes
Colli-

Colliculi exigui, monumentaque tristia passim
Extra vrbis muros fuerant. Fueratque ibi, gnato
Dina vbi mœsta suo, atque suo mœstissima Rachel,
Atque aliæ, aggestâ terrâ, tenerisque cupressis
Ornarant tumulos; tumulos tamen intus inanes,
Quippe ignotus habet procul hinc corpuscula agellus.
Nil miserabiliùs visum vnquam. Namq; vt acerbis
Ærumnis aderat quæ dictis blanda mederi,
Solarique ægras Virgo mitissima voce
Et vultu poterat; iuuat omnem euoluere coram
Flebilis historiæ seriem, quam dicere sæpe
Consuerat Rachel: sed nunquam sic lacrymata est,
Nec lauit velum vberiùs, quo lumina tergit
Interdum narrans calido manantia fletu.
Heu natum illa suum cæsum crudeliter ipso
In gremio, paruasque manus, atque vtraque collo
Brachia tendentem lacrymis reminiscitur ægra,
Quo gemitu concussæ aliæ, luctusque secutus
Ingens; fœmineis resonat nemus omne querelis.
At medios inter ploratus cuncta scelestus
Ille explorator stygius terrore repentè
Ridiculoq; metu impleuit. Nam sederat herbâ
Ipse etiam in viridi lugens, spissoque nigroque
Se abdiderat panno, viduæ ore, habituq; Phenennę;
Ereptosque sibi geminos vlulare nepotes
Conabatur: eratque adeò sine more modoque
Expresso in luctu deformis, vt ipsa modestum,
Quanquam dissimulet vultu, vix, credo, teneret
(Conscia quippe doli) Virgo pulcherrima risum.
Namq; vtraque manu complectens tempora labris,
Barbula queis inerat, fœdè hinc atque inde reductis,
Singultusque trahens crebros, velut antlia sicca:

Hos,

Hos, frontem caperans, vultu ingentis amarùm,
Perfida turpis anus questus dabat: Ah miseram me:
Ah meus ereptus fato Nehemillus acerbo,
Cui fului crines, vultusq; oculique nigelli,
Cui nondum exerti vnguiculi! Nunc viueret ille;
Et, lassæ ætatis fulcrum, quoque viueret Abner,
Eheu, quem pariter lictor mihi sustulit ense!
Eheu me miseram geminis lactentibus orbam!
Heu non posse mori, meque his exsoluere curis!
Causa mali tanti Puer ille. Hic indice Iesum
Lurida signabat; sed clauso gutture vocem
Edere non poterat. Nequicquam tempora quassans
Eluctatur iter, veluti qui faucibus arctis
Iusto maiorem transmittere nititur escam
Transuersam iugulo. Dumq; improba fingit acerbò
Se fletu nimio oppressam, nec posse loquelam
Exerere, & velo interea sese arctiùs abdit
Intentos oculos metuens, (res fœda relatu!)
Paulatim rupto prodibant vtraque lino
Cornicula; emicuere ignes, & tempore eodem
Lubricus e soleâ pes fugit, equinaq; coram
Vngula subducta in solem teterrima venit.
Diriguere metu cunctæ; simul agmine facto
Terga dabant: tenuit Virgo, excussoq; pauore,
Obscœnam vetulam certatim murmure magno
Sandalijs iactu alterno, saxisq; petitam
Turba puellarum insequitur. Fugit illa, cauernamq;
Occupat: inde efflat graue olentem in limine fumum.
Quo socij haud longè tremefacti, in veste latentes
Fœmineâ, falsos pueros, luctumq; parati
Inferre in medium; condictæ vbi fraudis inanem
Successum videre, nemus subiere, nec ausi
Prodire in scenam: densis in nubibus errant

Naza-

Nazareos colles circùm, vicinaque rura,
Ancipites quid agant, quò res, meditataq; vergant.
Ecce autem, postquam iam dudum Virgo penates
Intrarat, purasque manus tendebat Olympo,
Fundens rite preces, stygij haud ignara pericli;
Ecce, inquam, foribus patefactis, nuncius Ales
Allitit ante oculos, roseoque hæc ore locutus:
Diua poli, his Puerum, teque ocyùs eripe tectis:
Iordanisque sacri pete ripas. Est ibi vallis,
Vmbriferumque in valle nemus, cui proxima rupes,
Atque in rupe domus. Tuus hæc sylvestria paruus
Antra nepos habitat, Præcursor Numinis. Illuc
Protinus ire iubet superûm Pater, atq; hominum
Rex;
Atque hæc ferre dedit celeres mandata per auras.
Surge age, clara priùs quàm solem proferat Eos.
Nam qualis quantusque cauo se carcere fudit
Turbo niger cœlum, terras, & tartara miscens!
Dicere plura vetor. Sic fatus, multa volentem
Poscere deseruit, tenuesque recessit in auras.
Ocyùs illa sequi cælestia iussa parabat,
Auroram expectans. Rutiiis nitidissima stellis
Cernit adhuc conuexa poli: procul ignibus ardent
Tærarijs celsi montes; atque arua, lacusque
Et nemora, & montes nox obtegit alta tenebris.
At metuenda acies Erebi vecta aëre cæco
Ibat more gruum, totamque immanibus alis
Assyriam latè, atque Arabum deserta tegebat;
Nulli visa tamen, nisi felibus, armentisque,
Et canibus noctu sine fine latrantibus, ore
Sublato aëria ad spectra, horribilesq; phalanges.
Ter lapsa ad terram nubes Cocytia, turmas
Exceptura nouas: nam passim è rupibus illis,
E nemorum latebris, è quercubus, atque cauernis
Corni-

Cornigeri egressi socij bella armaque poscunt.
Noctes atque dies it flammeus æthere turbo
Horrendus, terrisque minans; lateque per omnes
Iudææ fines sparsis se turbinat alis.
Donec ter circùm gyris ingentibus actus,
Ter rauco accitis socijs agrestibus ore,
In montana Abarim præceps cadit; atq; ibi quotquot
Vallibus, & sterili in sabulo loca vasta tenebant,
Accolæ Auernales occurrunt vndique Mormi,
Obscœni Triptes, Aquili, Lamiæ, Eurinomique,
Lucifugique alij innumeri, & socia agmina iungũt.
Musa, mihi infernas curas, miserosque labores,
Rixas, atque lues memora, erroresque viarum,
Et studia, & mores, insanique orgia Ditis;
Quæque procul ratibus miris delata per auras
Extremis Asiæ turba aduentarit ab oris:
Vtque ingens castris lis orta, vtque arma vicissim
Conuersa in socios; ac demum fœdere diro
Omnia compositis turbis sedata quierint.
Mos est, igniferas quoties in bella cateruas
Tartarei eduxere duces, seu littore turmæ
Constiterint, seu desertis in montibus, illic
Noctes atque dies exercere agmina campo,
Nec minimam lassis vnquam indulgere quietem.
Ni faciant, aut hàc illac sparsa æthere aberrent
Continuò, aut inter se ineant asperrima bella;
Tanta animos rabies, furor, atque insania versat.
Ergo locustarum deserta per auia summam
Principiò exigere, & rutæ, atq; hypericonis, erui,
Absinthique omnis, censumque indicere arenæ.
Inde huc atque illuc transferre horrentia castra,
Per loca inaccessa, abruptis asperrima saxis;
Cætera diuersis legio dum sparsa per orbem

Pau-

Paulatim coëat terris, præmissaque turba
Exploratorum redeat. Pulsum ossibus albis
Tympanum equo præit horrisonum, sonat vngula equorum
Plurima ponè sequens; flammis ardentia lucent
Ad lunam Mathanæ deserta, atq; ardua Moab
Regna, Edomitarum pendentiaque oppida saxis.
Ventum est semiruti pagi in magalia noctu.
Hic Satyrus Behemoth pedibus dum rudera versat,
Legiferi Mosis cineres vbi fortè quierant,
Gramineo è saxo flamma improuisa reluxit,
Hircinamque illi barbam, & crura hispida adussit;
Capripedesque inter socios dum saltitat, ignem
Corripuere alij villis. Hinc excita primùm
Iniectis stimulis rabies; hinc triste per agmen
Augurium, fractæ vires, penitusque medullis
Infixus dolor impatiens: tum sulphuris atri
Addita proluuies aluî, stranguria, cancri;
Vnde grauis labor atque exosæ tædia lucis,
Inque duces varium murmur, dira omina belli.
Ergo, vbi prima polo surgens aurora refulsit,
(Ne mora iam cœptas intenderet acriùs iras)
Rursum castra mouent petrosa per auia Maræ,
Mosis vbi iussu cortex demersus in vndam
Tersit amaritiem stagni; nunc omnis Auernus
Ore bibit salsos latices, & flumina turbat.
Atque hic, intento rictu dum singula lustrant,
Calceus in ripâ niger & vetus Ismaelitæ
Inuentus, soleis longo iam tempore adesis;
Quem circumfusis rostris dum Dæmones atri
Naribus olfaciunt, & morsum dentibus inter-
se rapiuntque trahuntq; Bauum Phegor ore momordit:
Grunijt ille, nigroque armo Zabuelis inhæsit,
Atque

Atque is restituit morsum Zabulo, iste Molorcho.
Hinc iterum furor, & rabies, & stridor ad astra
Excitus horribilis, veluti cùm exorta canum lis
In triuio, aut stridens nexo pede protrahitur sus.
Cornibus infestis concurritur vndique, fumum
In faciem, piccosque ignes sibi mutuò inhalant:
Hic ruit ex alto præceps, hunc ille veruto
Traiectum, impositumque humeris rapit: ille sub alto
Infoditur sabulo: Hinc Babel, hinc Euphius, inde
Per medias turbas Belial, nec non Melusina
Strix anus, & proceres alij compescere dictis,
Fustibus, & quernis palis certamina sæua
Conantur medij. Furijs exercitus amens,
Horrendùm stridens, montes secessit in altos;
Dissidiumque ingens oritur. Pars plurima bellum
Detrectare palam, nisi dux regat arbiter agmen
Humanâ de gente satus: nil viribus Orcum
Posse suis, atque acceptis id cladibus olim
Compertum toties: quidquid feliciter actum
Flagitijs hominum referunt. Pars altera contra
Abnuere inuisum genus, euentusque sinistros
Mortali pariter toties sub principe fœdos
Obijcere: Hæc testis rupes, hæc conscia saxa,
Hoc ipso, aiebant, nos quondam in monte fefellit
Sacrificus Balaam. Castra execrarier olim
Iacidum iussus, vates nequissimus ante
Consuluit cæli Numen; dehinc proditor ore
Fatidico cecinit Sydus fatale oriturum
Abramidum populis. Hoc sydus deinde sereno
Ostensum cœlo Solymæa in regna sequuntur
Memnonij Reges: Confestim hos perdere letho
Herodi sumus auctores: ille vrbe, domoque
Excipit: Iufantis quin & cunabula demens
Indi-

Indicat. Elufis votis, ferro ocyùs ire
In puerum hortamur; fit ftrages, vndique terror,
Ira, pauor, luctus: medijs e millibus vnus
Interea impunè elapfus fubterfugit hoftis.
Proh fcelus! Et quifquam tantarum credere rerum
Periuro generi, infido, totiesque rebelli
Nunc fummam velit? Hæc illi. Tantò acriùs ira
Æftuat. Hinc atq; hinc mens, & fententia conftans,
Obnixique animi ftudijs difcordibus. Et iam
Indomiti, infrænes, nec paffi excedere caftris,
Nec tolerare moras, in mutua fata ruebant,
Tartaream aggreffi litem decernere campo.
Ecce autem (horrendum vifu, & mirabile monftrum!)
Ecce, inquam, obfcuro in nimbo procul æthere vifi
Veliferi ingentes gauli, centumq; triremes
Aëriæ, innumeræque rates, cymbæque minores,
Informes cattæ, lintres, piceique phafeli;
Claffis ab eois quæ formidabilis Indis
Soluerat. Huc Sinæ, & Bactra, & Malabarica regna
Tranftulerant rictus varios, & fpectra Deorum
Innumera. Illa rotis fe circinat aere magnis,
Paulatim ad terras fpiris ingentibus acta.
Vela alij antennis religant, carchefia fumma
Afcendunt alij; fragor vndique nauticus, atque hàc,
Atque illac per tranftra vltro citroque celeuftæ
Nuda in terga fonant fcuticis. In puppibus altis
Reginæ apparent, fuluo quibus omnibus ora
Sparfa vitro, caliendra argentea, vinctaque taxo
Tempora inauratis folijs, fpartoque ligati
Horrendum in morem fummâ ceruice capilli.
Mox, vbi demiffæ terras tetigere carinæ,
Continuò immanes volucres, animalia, cephi
Exiluere cauis ratibus, Fauni, Satyrifci,

Semi-

Semihominesque canes, & tortis cornibus hirci,
Dorcades, omnigenumque Deûm sine nomine turba.
Has inter facies varias regina (a) Amilida
(Iapones appellant contracto nomine Amidam)
Spatia comas, nigro vehitur pulcherrima capro
Per medias turbas: quaq; infert ardua gressum,
Armigero obsequio vexilla hastasque phalanges
Subijciunt. Stetit illa graui imperterrita vultu,
Hinc atq; hinc geminas aduerso in monte cateruas
Nunc has, nunc illas auerso lumine lustrans:
Et quæ vos, inquit, mentis vesania cæcas
In furias agit, o miseri? Hoc erat, hoccine bellum?
Huc socias tulimus vires? hæc fœdera nuper?
Hæc iurata fides? in uos condiximus arma?
Plagiferi, ambusti fortes, per numina Ditis
Horrendi, infernumque Chaos, discordibus vltro
Exitium commune fero. Concurrite vtrinque,
Pergite, io, sedeo spectatrix, tertia Erinnys
Ex æquo ambobus cladem allatura, scelesti,
Viribus vna meis par bello. His territa dictis
Lucifugûm mens versa: animis subsidere sensim
Irarum fluctus: summis de rupibus acti,
Visendi studio in mediam descendere vallem.
Mollius illa animos verbis lenire feroces,
Hortatiq; omnes, dum tempus, dum vacat, & res
Integra adhuc, numerusq; auctus, spem ponere in armis:
Arbitriumque sibi poscit, quo fœdera certis
Legibus instituat, dirimatque obstacula belli.
Hic epulæ instructæ; atq; inter carchesia magna,
Obscœnasq; dapes, & ferrea pocula, tandem,
Consilio ducis, & procerum, iussuque Amilidæ,
Lis

(a) *Dæmon repræsentans Idololatriam.*

Lis ita composita: Vt primùm discrimina Martis,
Principe sub Stygio, collectis viribus, omnes
Concordes ineant: sin verò prospera pugnę
Sors minùs acciderit, nec soli obsistere possint;
Tunc aliquis demum mortali è sanguine cretus,
Fœdere coniunctô, belli moderetur habenas,
Succedatque oneri. Clamorem ad sydera tollunt
Assensu vnanimes cuncti. Ter flumine salso,
Et pice liquenti, ter plumbo & sulphure regi
Inferno libant, ter nigri felle veneni.
Tum choreæ enormes. Quatuor cacodæmones, orbi
Lumine vtroque, hirsuto pectine, pegmate ab alto
Sambucas chordis grauioribus, & monochorda
Vnanimes feriunt. Pedibus tremit icta bisulcis,
Saltibus horrificis tellus: vlulatibus antra,
Vmbrosæque sonant valles. Væ, turba Acherontis!
Væ tibi, vulgus iners! væ, nigra examina Ditis!
Tot strepitus, tot spectra Erebi quò denique vergant
Expecto. Iuuat hanc animis modò tergere nubem,
Atq; meum sydus, nitidumque reuisere solem,
Quem dudum haud video nebulis inclusus opacis,
Vixque adeò intueor, fuligine plenus, & vmbris.

LIBER QVARTVS.

ARGUMENTUM.

Deipara cum Puero in vallem Ænonis ad Diuum Ioannem Baptistam proficiscitur. In itinere leoni sitienti aquam è puteo haurit. Puella montana amore IESV capta, eidem ferre osculum à Virgine Matre impetrat; eiusque iussu in fonte se intuens, mutatam sibi faciem, eamque pulcherrimam stupet. Angelus in sinum Abrahæ nuncius ad Patres mittitur.

ERgo in valle procul dum talia præparat Orcus,
Parthenis interea exierat sub luminis ortum
Nazareo è pago, paruum visura nepotem
Elisabe natum; cui summam, arcanaque rerum
Secretis Puer alloquijs committere, nondum
Nota genitrici, decreuerat. Hæc tamen olim,
Post casus, variosque metus, durosque labores,
Euenient. Nunc vnà ambo, per iniqua locorum
Et steriles saltus, (vt nuper iusserat Ales)
Quà via per scopulos, gressum in deserta ferebant.
Est prope Iordanem nemorosa & inhospita vallis,
Zacharidæ statio pueri, quem cernere nulli,
Scrutarique datum: quodque admirabile dictu,
Illius in totâ resonabat vocula eremo,
Exigui in morem litui, argentique canori.

 Sæpe

Sæpe viatores mirus sonus ille fefellit,
Implexosque diu tenuit; noctesque diesque
Errauere iugis alij, quos antra vocabant,
Speluncæq; cauæ nemorum, & vocalia saxa.
Ille habitat rupem non vestigabilis vlli,
Et modò venatur syluestria sicubi mella,
Nunc scabrâ filice immissâ, digitisque pusillis
Sollicitat rimis, sua pabula nempe, locustas.
Huc igitur peregrini ambo, per opaca viarum
Delati, obscuris lucis & vallibus ibant.
Ventum erat in montana Endor syluestria: summus
Æstus erat: puteus sub collibus vnicus, vnde
Hauribat gelidas omnis vicinia lymphas.
Heu fuge, Diua poli; toruus leo circuit vndam
Egressus syluâ, atque oculis loca sæuus oberrat.
At non illa feræ ingentis deterrita rictu.
Continuò vt vidit: Misera hæc sitit, inquit, anhela
Bellua: tanta illi pietas, maternaque cura,
Et teneri sensus; abiegnâ protinus vrnâ,
Compede ferratâ insertâ, lapsuque sonoro
In præceps missâ, teretis vertigine torni
Hausit aquam. Impatiens quadrupes pede rectus
vtroque,
Vt stillans eductâ vdo stetit hydria saxo,
Æger hians gelidæ incubuit; cui mater amoris,
At tu, inquit, gregibus posthac ne noxius vllis,
Neu pueros læde insontes, tenerisque iuuencis
Parce ferox; catulisque tuis hos præcipe mores.
Dumque bibit largè, mersâ ceruice, comantes
Illa toros, manibusq; iubas mulcebat eburnis.
Vt satur eduxit toruum caput vndique rorans,
Rugitum dedit ingentem, quo lucus, & omnis
Insonuit latè, tremuitque exterrita vallis,
Hermonisque procul montes, piscosaque Salims
Cæte-

Cæteraq; acta metu subiere animalia sylvas.
Nulla magis memor officij fera, nulla salute
Gratior acceptâ; Vsque adeò benefacta feroces
Submittunt animos. Iam saltum euaserat omnem
Nazaris: ecce autem retro conuersa iubatum
Miratur comitem vestigia ponè sequentem.
Perge, ait, in syluam, perge, inquam; iterumque morantem
Supploso increpuit pede terrens, bisque niuales
Percussit palmas. Ille ægrè in tecta redibat,
Instar ouis gradiens placidæ, timidique catelli;
Mœrenti similis, quòd non, pro munere tali,
Par quidquam obsequio, meritoque reponere posset.
Hinc via per lucum vmbriferum, quæ ducit ad amnem
Castaneis nemorosa solo fruticantibus, arctos
Concisa in calles: folia arida deflua ramis
Terram augent intermixtis passim aspera echinis.
Hâc iter implexum per opaca vmbracula agebant
Mæandro inflexo, varijsque ambagibus acti.
Et prior extricans dumos, ramosque coërcens
Sedula, per callem exiguum bona Virgo præibat:
Cùm densos inter vepres pulcherrimus Infans,
Cui Matris dolor, atq; exercita cura parumper,
Et tenera anxietas, fletusq; placebat amantis;
Populeâ furtim sese occultauit in vmbrâ.
Illa tamen cœptos sermones nescia fraudis
Vsque sequebatur, ventis verba irrita iactans.
Ah misera! vt vertit sese, nec vidit; vt omnis
Extemplo fugit præcordia in intima sanguis!
Iamque adeò lacrymans implebat cuncta querelis,
Pallidior buxo, lustrabatq; omnia circùm:
Cùm media erumpens inter lamenta Puellus
Ex improuiso coram stetit. Ah! meus infans,

Quàm penè exanimis rigui! Amisisse putaram.
Sic ait, arripuitque manu niue frigidiore:
Pectora adhuc gelido saliunt concussa timore.
Multa hic prætereo, quæ si memorare canendo
Cuncta velim, diuersa nimis mihi carmina aberrent.
Rem tamen obscuramâ famituat ordine totam
Eruere in lucem, & seris committere seclis,
Si quis honos musis post longum accesserit æuum:
Vnde queant olim syluestres discere Nymphæ,
Simplicitas quàm cara Deo, quàm grataque Diuis
A teneris exacta annis sine labe iuuenta.
Iam medium ferme sol conscensurus Olympum
Hortabatur equos, & fræna resoluerat aurea;
Cùm Maria, & pulcher Iesus deserta per arua,
Thaboris ad læuam frondoso colle relicto,
Transierant vitreum, quà glarea sicca, Cisonem.
Iamque propinquabant Sunæ, quæ vertice in alto
Eminet aërij collis, cui pascua circùm,
Et longo nemorum tractu iuga consita oliuis.
Hic capreas inter tondentes gramina vallis
Inuenere bonam succinctâ in veste puellam,
Vecte duas tereti ac lento quæ forte gerebat
Fagineas humeris situlas, & vertice plenam
Lacte vrnam tepido, cui læuam admouerat; ore
Illa quidem fusco, nam dudum exercita campis
Sole sub æstiuo; at simplex, & candida, necdum
Saucia amore vllo, quanquam tres circiter annos
Iam tribus addiderat lustris. Hæc, numine viso,
Quo non in terris puer vnquam pulchrior vllis
Ore fuit, qualem nequicquam fingere ceris
Cinnabari ad viuum Lucensis cura laboret,
Cælesti exarsit flammâ correpta repente,
Atque sui, atque oblita gregis, sic ore locuta:
O ma-

O mater, quò pulchrum adeò per iniqua viarum
Delicium trahis, heu, Titan dum flammeus axe
Saxa coquit, flagratque dies feruentibus horis?
Haud procul hinc mihi parua domus: secedito ad vmbram
Paulisper, donec cæli defæuiat ardor,
Adspiretq; breuì quæ temperat aura calorem.
O quam te memorem? Dic ò quibus aduena ab oris?
Quid tantum potuit vallis deserta mereri?
Nam puto te Solymis natam, quàm fors mala nostris
Errantem impulerit terris; non ista puellas
Fert siquidem regio tales, nec paruulus iste
Agresti de rure venit. Tum regia Virgo
More suo arridens, risu quo cuncta serenat,
Quoue genis accedit honos, visque aurea dictis;
O gnata, ò nostros, inquit, miserata labores,
Quæ tibi pro meritis, paupercula & ipsa, referre
Dona queam? Siquidem nobis quoq; parua supellex,
Assuetæq; manus calathis; atq; hic bonus infans,
Qui mecum graditur, sortem fert æquus eandem.
Nazarides sumus: Ænonis nisi dissita vallis,
Quam petimus, celerare gradum, solemq; præire
Cogeret, haud equidem (tanta est tibi gratia fandi)
Hospitium abnuerem. Hic studio queribunda puella
Extenuare viam, digitoque ostendere colles,
Vicinumque amnem, & multum superesse diei.
Quanquam etiam noctem si fas traducere nostris
Montanis laribus, non pauperis, inquit, agelli
Munera, quinctiles vuæ, melimelaq; deerunt,
Atq; olera, & poma, & folijs suffultus acernis
Lectulus; & quidquid locus asper, & inuida votis
Paupertes tulerit. Dein subdidit, vt prope syluam
Iordanis, nulli deprensa huc vsque, per auras

Vox incerta ſonet, ſcopuliſq; & montibus errat.
Multi illam ſtudio nequicquam, atq; aure ſecuti
Sæpius amnicolæ; multos per deuia traxit,
Implicuitque error. Sed non his Diua moueri,
Nec comitem velle; & manibus retinere ſequacem,
Ac vultu officioſa bono lenire dolentem,
Seq; breui reducem multis promittere. At illa
Obſequio precibusq; moras innectere: Saltem
Vicinum liceat tecum conſcendere montem,
Vnde, ait, anguſtum callem, flexusque viarum
Oſtendam, paucis compendia nota: meisque
Interea, ſupplex oro te quæſo, parumper
Filiolum committe vlnis, qui iam nequit vltra
Exiguos paſſus trahere inter ſaxa. Nec iſtud
Diua tulit, varijsque modis fallebat amantem,
Quam nullis poterat procul inde auellere dictis.
At ſaltem, aiebat, ſaltem ne deſpice lactis
Laſſa viæ exiguum, quod fas mihi porgere, donum:
Ipſa manu expreſſi nuper. Simul hæc, ſimul vrnam,
Et ſitulas poſuit, merſitque in lacte ſalignam,
Eduxitq; grauem pateram, quam Virgo prehendit,
Admouitque labris Pueri; tum nectaris hauſit
Quod reliquum fuerat: nec, rurſum vt ſumeret, vllę
Obtinuere preces. Rurſum inſtaurare querelas,
Rurſum inopes offerre lares. Sed denique victa
Non tenuit lacrymas; atq; vtraq; brachia tendens,
Mater, ait, quando famulam comitemq; recuſas,
Nec te aliàs reducem fortè vnquam laſſa reuiſam;
Per te, per ſuperos, perque hæc gemina vbera, pulcher
Quæ Puer hic quondam preſſit; permitte puello
Suauiolum libare tuo: nil poſcimus vltra.
Quid non virgineus candor, moresq; pudici,
Ingenuusque amor, & ſimplex audacia poſſint?
Nam

Nam meruit felix (quod non permiserat vlli
Cælica sors) vnum labris, duo ferre tenellis
Oscula pura genis. Tum candida Parthenis: I nunc,
Sisq; memor nostri. Procul hinc scatet exiguus fons:
Quamprimùm inuenies, pecora illuc cogito: postquam
Grex omnis biberit, vitreâ te conspice in vndâ.
Dixit, & in viridem collem vestigia torsit;
In collem, vnde amnis longas nemus inter opacum,
Cernitur ire vias, & amœnâ serpere valle.
Multa mouens animis ibat quoque rustica virgo,
Fragrantemque viâ redolentis aromatis auram
Attonita hauribat; qualem violaria nulla,
Nec rosa, nec saliunca recens, nec amaracus halant.
Vnde odor hic mirus? quę vis? quæ copia florum?
Constitit explorans vestes, & singula mirans
Ter circumspexit; patulis ter naribus ambas
Admouitque manus: sed quis deprenderet vnquam?
Quippe labris fragrans ille hæserat halitus; illis,
Queis tria Nazario nuper dedit oscula Flori.
Venit ad vmbrosam platanũ, quam subter opacus
Alluerat riuus: riuum obsedere capellæ
Continuò, saturiq; hædi: atq;, vbi pura quieuit
Lympha vitro similis, super astans vertice prono
Se liquido in speculo vidit; deceptaque visu
Restitit extemplo. Vix primùm credidit vndę:
Lumina bis vertit retro, si fortè puella
A tergo peregrina foret, quæ insisteret amni:
Bis mersit furtiua manum, si fortè sub vndis
Altera virgo foret, stagno quæ pulchra lateret.
Non erat illa prior. Dictu res mira! capillos,
Ora, genas, vultus speciem mutauerat omnem.
Nympha videbatur, quales finxere poëtæ
Corycias diuas nemorum, armigeramq; Dianam.

Quæ noua mi facies! quò nuper fusca recessi?
Atque vbi meme ipsam demens oblita reliqui?
Me rapuit certè latrunculus ille Puellus,
Atque aliam mihi substituit. Sic illa furebat;
Miraturq; etiam cur fons crystallinus illi
Non aliter vestem pariter, crateraque pingat.
Ter frontem rugis contraxit, terque serena
Explicuit, formam experiens; ter candida risit:
Mille modis varijs finxitque corallina labra,
Composuitque comas, humerisq; aptauit vtrisque,
Intenditque oculos, & mouit eburnea colla:
Quasq; magis decuit formas se flexit in omnes,
Nec potis est amens viridi discedere ripâ.
Discessit tandem notis incognita syluis.
Vtque domum redijt, matremq; patremq; fefellit,
Cuncta renarrauit; dubium quibus abstulit omne
Vox prior, & næuus faciei in parte relictus,
Natiuæque genis picæ. Miracula fontis
Continuò pagos vulgauit fama per omnes;
Atque illuc multæ indigenę venere puellæ,
Quæ tamen elusis votis in tecta redibant.
Multi etiam thalamo pulchram sibi iungere nympham
Optauere proci, quos illa exosa maritos.
Auersata fugit, nemora inter frondea vitam
Exactura breuem; namque illam funere acerbo
Mors tulit impatiens, septem post inuida lunas.
Historiæ hæc series. Nomen longinqua vetustas
Improba surripuit, quæ saxa atque æra maligno
Dente terit. Verùm ne, virgo, ignota vageris,
Dictaque ad arbitrium vulgi, vt solet, ora pererres;
Non ego de plebe obscurâ, nec perbreuis æui
Cognomenta feram. Magnum & memorabile nomen

Ipsa situm, agresti quamuis, tibi commodat Anna
Auria, Pamphyliæ gentis decus; ipsa vocari
Pamphyliam finit, & patrio cognomine donat.
Tuque, genus claro Heroum de sanguine ducens,
Syluestris meritum ne dedignare puellæ:
Namque hic antiquus mos cunctis vatibus, æuum
Aduersùs ferrugineum immortalibus vti
Nominibus, quoties Musis gentilia desunt.
Nec mihi fas modò (nam properant iam proxima metæ
Carmina) longæui causas euoluere iuris.
Est tibi Romuleo in Pindo (a) germanus Apollo,
Cui cithara, & Tyrio fulgentes murice vittæ;
Illius ergo soror, pariterque Ligustica Phœbe
Magna Quirinali scitare oracula colle:
Vatibus ille præest sacris, atque ista docebit.
Talibus illecebris blandissima Virgo solebat
Iam tunc illa suos felices reddere amantes;
Quò nos extimulet pariter diuina cupido,
Exiijque moram fallat spes alma fruendi.
Nam, si quando domos fessis det adire beatas
(Spero equidem) Puer ille Deus, quem reddere cantu
Præsentem, vt possum, cæcâ in regione laboro;
Quanta erit illa animis exundans dia voluptas
Cum Genitrice tuâ, & tecum, pulcherrime, rerum,
Per magni stellata poli conuexa vagari,
Et reputare annos, atque immortalia lustra,
Æternùmque illic obeunda expendere secla!
Quàm vobis, superi, inuideo! vobisque, tenelli
Lactentes, Libitina manu quos vellit acerbos,
Vt ferrugineas violas, vt persica nata

C 5 Pri-

(a) *Bened. Pamphylius S.R.E. Card.*

Primitias ruris, veniens quæ sedula agrestis
Vrbanis dominis consueuit ferre canistris,
Lætitiam exactæ brumæ, spemq; vberis anni.
Quantum restat adhuc lasso maris æquor arandum!
Septem adeò vitæ superesse miserrima lustra
(Quàtùm fila trahens in longum extendere possum)
Fingo mihi; atque his exactis, cùm spiritus istis
Se primùm exuerit membris, erit alea iacta
Alterutra, heu! seclis iam non reuocabilis vllis.
Tu mihi Diuinum Puerum, sanctissima Mater,
Redde oro facilem; fac, oris anhelitus ille
Supremus, sit Virgo tuus; Te nomine saltem;
Ter vocet, & toties repetat vox vltima IESUM.
Me rapuit subitus sublimem in sydera feruor:
Nunc Mariam,& Puerum sacra in deserta sequamur;
Et celeremus iter; nam lux iam sera propinquat,
Iordanisq; procul nebulis albescit aquosis.
Huc peregrina Parens iam lassa ad fluminis vndam
Venerat, & tenerâ paulùm requierat in herbâ,
Culmina suspiciens sacri procul ardua montis.
Cùm pueri vox clamantis audita per omnes
Anfractus virides nemorum, auditumque canorum
Per iuga, per valles carmen, *Sit semita recta,*
Æqualesq; vias Hominiq; Deoq; parate.
Hæc erat illa sonans per celsa cacumina eremi
Vocula, quæ plures sæpe errabunda fefellit.
Nam modò de scopulis resonat, nunc exit ab antris,
Perque vmbras nemorum, lucosq; lacusq; resultat.
Haud secus interdum densis abscondita ramis
Parua auis ingentem replet modulamine siluam.
Ipsa latet, trepidis nisi quantùm intermicat alis,
Perque nigras volitat frondes, vmbrosaque tecta
Et iam vesper erat, cliuo cùm visus ab alto
Paruus

Paruus eremicola ad fluuium decurrere anhelus,
Lætitiâ exultans; cui villis hirta cameli
Tergum pellis obit, sunt cruscula nuda, lacertiq;,
Et parua in manibus crux lignea nexa papyro.
Iamque aderat cursu exhaustus, gressusq; tenere
Per declivia vix poterat, tenuitque ruentem
Parthenis ipsa vlnis, gremioq; amplexa recepit.
Vna omnes pariter viridem conscendere collem.
Hinc IESUM, hinc tenerum Virgo trahis alma nepotem,
Speluncamque subis. Intus scabra pumice tecta,
Exiguusque sonat riuus: circùm humida tophis
Saxa madent vitreis guttis: cras ire secundo
Vnanimes Iordane parant, dehinc vespere colles
Circùm ire vmbriferos; perq; herbida prata vagari
Condicunt. Nunc somnus adest, quem confraga vallis
Conciliat, passimque altis de rupibus acti
In præceps riui. Tacitis it Cynthia bigis
Picta vadis latè stagnantibus: illius altis
Clara interlucent argentea lumina ramis.
Atq; his delicijs placidâ dum nocte fruuntur,
Abrami interea sub terris abdita regna
Nuncius ætherius cælo delapsus adibat,
Captiuis Patribus summi mandata Parentis
Læta ferens. Vrbs antiquis circumdata muris
Imâ in valle iacet; quam primus dicitur (a) hospes
Abeliam dixisse suo de nomine, cæsus
Inuidiâ fratris. Turres, & tecta domorum
Prætexunt ederæ & myrti, semperq; virentes
Intonsæ pinus, oleæq; æternaq; laurus.
Aëre sed tristi lux intermortua fulget,

(a) Abel.

Albentesq; lacus circùm ardua mœnia lucent:
Atque, oculis quantum pacatus subiacet amnis,
Aëriæ in ripis platani, atque aurantia mala,
Egressæque altis stirpes arbustaque muris
Incumbunt stagnis, & opaco tegmine inumbrant.
Ipse sui in foribus lethi cælauerat Abel
Casum infelicem. Genitor super, orbaque mater
E campo rediens, spicis & fœlamo onusta,
Flere videbantur iuuenis miserabile corpus
Sanguine turpatum. Mors primùm egressa sub
auras,
Piniferi haud longè stans alto in vertice montis,
Miratur terras, sua regna: insigne cruentum,
Possessio defixa agro stat sæua securis.
Multa in vestibulo dextrâ læuâque vetustis
Exuderat pariter saxis, & sculpserat ære.
Protinus impulsis valuis bipatentibus Ales
Coram introgressus, matrum, iuuenumq; piorum
Concursu in magno medius stetit; atq; ita densum
Vmbrarum affatur vulgus. Lætissimus adsum
Nuncius, Abramidæ. Quamprimū innupta puella,
Omina læta ferens, lorica insignis & hasta,
Huc aderit, primo sublata in flore iuuentæ.
Illa triumphato victrix memorabit Auerno
Illatam cladem, & vestris se Manibus addet.
Vos tamen interea, quorum de stirpe puellus
Prognatus Deus, hinc mecum decedere, Patres,
Paulisper superi indulgent. Datur ora nepotis
Cernere, colloquijsque frui. Vos inter amœnos
Perpetuo autumno colles, secretaque rura
Abscondam, & coram opportuno tempore sistam.
His dictis fœtus sublatus clamor ad auras,
Et simul exortus fletus: nam turba relicta
Multa gemens, supplexque manus tendebat vtrasq;,
Diui-

Diuini Pueri, atque auræ cælestis amore.
Præcipue Infantum, quos primo in limine vitæ,
Regis Idumæi iussu, ferus hauserat ensis,
Flebant exigui manes, vmbræque pusillæ:
Quos circunfusos diuellere dulcibus Ales
Promissis, dictisque bonis retinere laborat.
Parcite lacrymulis nunc ò, mea cura, puelli:
Vos ego, deliciæ, & miseræ Rachelis amores,
(Haud mora longa) iterum regna hæc antiqua reuisens
In lucem referam, & socios, comitesque beatis
Cælicolis addam, cùm se pulcherrimus Infans
Nazareis tandem manifesto Numine reddet.
Sic ait. At læti proaui, sanctique parentes
Virginis, ingressi latebrosæ viscera terræ,
Multa patrum, & turbæ insontis mandata Puello,
Votaque commissa, & gemitus lacrymasque ferentes,
Exuuijs vincti & manicis squalentibus ibant.
Ventum est post flexus varios in luminis auram,
Quà diues campis vitreo lentissimus alueo
It Phison, syluæq; lacum, montesque coronant.
Hinc iter ingressos, aduerso flumine, eoum
Ad solem ductor vestigia tendere iussit.
Ipse pios manes vario sermone tenebat,
Multa arcana docens; nimirum vt prodere sese
Diuino fulgore Puer decreuerit almus
Mœrenti patriæ, vt frendens nequissimus, atris
Carceribus ruptis, totoq; Acheronte refuso,
Præsagus magni excidij proruperit Orcus;
Vtque olim ventura dies, quæ cuncta tenebris
Oblita paulatim demum caligine soluet.
Quàm late, aiebat, populis atque vrbibus ingens
Vndiq; telluris nunc circunfunditur orbis,

Oceanum ſuper, & noti confinia mundi,
Cæca ſuperſtitio terris, noxq; incubat atra.
Pars cælo errantem lunam, fulgentiaque aſtra,
Pars pecus vndoſi pelagi, volucresq; ferasque,
Semiferos homines, ſtirpes, arbuſtaque adorant.
Exoptata diu tandem lux alma propinquat,
Quæ noua Relligio penetralibus inferat ignes
Sacrilegis, & fana Deûm, delubraq; vertat.
Iamq; procul lauris vmbratum tempora cerno
Inſignem pietate (a) Ducem, quem Bætis in amplum
Terrarum imperium mittet, cæſoq; tyranno,
Victor aget quondam Tiberina ad flumina currus.
Hic Dijs excidium reliquis, arisque ruinam
Supremam indicet: Cerealia ſacra, Hecatombas,
Orgiaque, & priſcis eradet Adonia faſtis,
Solemnes ritus. Tum libera cuique poteſtas
Fatidicas quercus, ſacros exſcindere lucos,
Vim templis inferre, aurum aſportare profanum.
Turba Deûm deiecta aris, pars, ære recuſo,
Romanas aquilas, & Cæſaris induet ora,
Pars thermis accedet honos: late vndique victrix,
Cuncta ſolo exæquans pietas, inuecta per vrbes,
Per medios Graios, Ægyptum, atq; Arcadas ibit,
Ruderibus ſuper aggeſtis, tumulisque Deorum.
Ante tamen quanto pingueſcent ſanguine campi
Europæ, atq; Aſiæ! quantus cruor ibit in omnes
Heſperiæ fluuios! Circis, medijsque theatris
Obiecti pardis alij, candentibus igni
Vſti alij lamnis, rapti in diuerſa quadrigis
Per fora, conſciſſi loris, data pabula flammis.
Heu pietas! Circùm tedas, vncosque, rotasque
Stabunt orantes matres, teneræque puellæ

Carni-

(a) *Theodoſius Magnus*.

Carnifices lassos certatim, sole cadente,
(Dum finit vsque dies) supponere colla securi,
Adiungiq; alijs. O mors, vbi terror? vbi illa
Formidata acies ferri, veteresque triumphi?
At veluti niuibus tectus, gelidisque pruinis
Vere nouo pubescit ager, seq; exerit annus
Lætior; haud aliter sæua inter funera vultus
Alma fides tollet. Scythicis florescere eremis,
Thebanisq; iugis deserta horrentia cerno.
Ille feras, polito ingenio, mansuescere coget:
Hic mare fluctisonum sibi remex, atque carina
Sulcabit medium: hic nimbos, hic flumina sistet.
Illyrium, Eurotas, Portus Lunæ, ardua Lygdos,
Et Phrygij, & Parij montes vix marmora templis
Sufficient. Venient annis quoque tempora seris
Cùm super oceanum, quò nondum accesserit auri,
Regnandique furor, felicia carbasa tendet
Relligio. Iacet extra orbem sine nomine (a) tellus
Exul adhuc ponto, vnde auro super illita primo
Augustæ niteant Romana (b) Sacraria Diuæ.
Quin etiam extremos superabit puppibus Afros,
Littora curua legens, iubar allatura remotis
Gentibus, inque omnes sonus ibit cælicus oras.
Talia narrantem dextrà, læuâq; frequentum
Circumstat populus Patrum, comitesq; sequuntur;
Ignari, alatus ductor quas tendat in oras,
Quòue ferat; pariterque viam cursumque tenebant.

LI-

(a) *Peruuium.* (b) *Templum S. Mariæ Maioris.*

LIBER QVINTVS.

ARGUMENTUM.

Aues tartarea Virginem in valle cum D. Ioanne Baptista obseruant, idque in castris nunciant, & bellum sollicitant. Deus Pater Angelo mandat, vt cæleſtem Puerum cum Genitrice in Paradiſum terreſtrem tranſuehat. Iuditha in ſomnis ab Angelis armatur aduersùs hoſtes. Deſcribitur iter aëreum in terreſtre Elyſium, & clades Dæmonum in valle Ænonis.

REM prope cæleſtem ſi cui ſpectare voluptas,
Huc celer approperet, Reginamque ætheris illâ
Florifera in valle aſpiciat, quæ colligit herbas.
En, niueos ſuccincta ſinus intenta labori,
Vt ſeſe inclinat paſſim, quà primula viſa;
Aut viſus crocus, aut apium; tenerumq; nepotem,
Qui comes ingreditur, propiùs dignoſcere anethum,
Fragrantemq; docet thymbram, montanaq; fraga.
Ocyùs accelerate gradum, nil pulchrius vnquam
In terris viſum: viridem hunc aſcendite collem:
Huc oculos, donec pulcherrima durat imago.
Heu cur tam ſubitò ſpecies diuina receſſit!
Heu gremio redit in penetralia diues onuſto!

Nam

Nam vespertinis iam rorant gramina gemmis,
Atq; humiles circùm nebulæ prata humida opacant.
Sit male præcipiti nocti, quæ sole remoto
Talia nil curans mihi surripit inuida velo.
Ecce autem excelso in ramo Cocytia cornix
Constiterat, fœdusque corax, quas vndique fæuus
Sparserat excubias ductor, vigilesque locarat.
Vt verò incolumem Diuam agnouere volucres
Tartareæ è pratis reducem, intrantemq; penates;
Protinus insonuere alis: Acherusia castra
Desertis adiere locis, raucùmq; locutæ
Nubiuagûm in vulgus quæ nuper visa tulere.
Nec minùs interea demisso vertice tristes
Exploratores lemures, quorum improbus vnus
Obscœnæ in speciem vetulæ iam liquerat auras,
Nazario è pago delusi in castra redibant:
Et malè rem gestam, atq; ædes, patriamq; relictam,
Sublatumq; fugâ Puerum cum Matre ferebant.
Diditur extemplo rumor, fragor vndiq;, & ingens
Concursus stygius picea ad tentoria regum:
Bella volunt, poscuntq; feri: Nunc tempus inermes
Prædari inclusos latebris; nunc, siquid Olympus
Contra ausit, tentare iuuat. Pars nubila densat,
Horrificumq; ferit nimbum, pars nititur hastis,
Pars ferrugineis contis. Vox omnibus vna
In vallem Ænonis transferre horrentia castra,
Et celerare viam nimbis: nemore abditi opaco
Concilium inter se proceres de rebus agebant.
Hæc Pater omnipotens cernens de vertice Olympi,
Impia bella manu statuit deludere inermi;
Sed Puerum interea, diuâ cum Matre, per auras
Trans Orbem profugum Paradisi abscondere in hortis,

Inter

Inter amœna iubet prata, æternosq; recessus.
Ergo ad se Genium Mariæ vocat, atque ita fatur.
Vade age, sydereo in terras delabere curru,
Progeniemq; meam cum Virgine, præpete nimbo,
Transfer in Elysij terrestris protinus agros,
Quò Pâtrum Abramidũ nuper præmisimus agmen:
Atque illic lateant, donec defæuiat atri
Tempestas belli. Socios quoque valle receptos,
Quisque suâ vt maneat vigil in statione, moneto.
Atque vbi concordes hostes temeraria bella
Excierint, vos hanc terris auertite pestem,
Ne solem vlteriùs, puramq; obnubilet auram.
Dux vobis imbellis erit virguncula: tali
Fas duce perculsos probro exturbare superbos.
Sic ait Omnipotens; nec fas mortalibus alta
Scrutari arbitria, & causas tentare repostas.
Credibile est tamen humani voluisse timoris
Indicio Numen fugitiuum abscondere Diti,
Ne Pueri vires, diuina arcanaque nosset:
Credibile est etiam veteris voluisse parentis
Regna aperire nouo, nulli visa hactenus, Adæ;
Quæ prior ille miser specie delusus inani
(Causa mali coniux) æterno clauserat æuo.
Nuncius ergo Ales per opaca silentia rerum,
Ætherijs bigis cæli per inania vectus,
Ante ortum solis, Libano super astitit; atq; hinc
Alipedes flexit vitrei Iordanis ad vndam,
Zacharidæ sub tecta, procul sonuitq; flagello:
Primaq; Virgo Parens, dudum vigil, ora fenestris
Exeruit; sed adhuc Pueros sopor altus habebat,
Fagineas inter frondes, muscosaque saxa.
At tibi, fortunate Ales, penetrale subire
Arcanum licuit, placidosque abrumpere somnos:
Surge, age, sancte Puer; Genitor supremus ab alto

Me

Me tibi demittit solio: procul ocyùs ire
Teque, tuamque iubet Genitricem: dux ego currû
Sublimes ducam liquido aëre. Sic ait; exin
Protinus accelerare fugam: pulcherrima Virgo
Induere inuestem Iesum. Dux penniger instar,
Itq; reditq; instar succincti ad munus ephebi:
Ipse etiam impatiens sonipes fodit vngulâ arenam
Ante fores, phaleræque sonant, atque aurea fræna.
Et iam purpureo lux prima rubebat eoo,
Agricolis solem reuehens, opera, atque labores.
Iamque instaurati somno, stratisque relictis,
Nazarij agrestes, pars pinguia in arua iuuencos,
Pars ad aratra boues, stridentia plaustraque agebant.
Hos inter Iuditha oculos, nondum excita prorsus,
Tergit adhuc niueis digitis; simul aurea vittis
Tempora cingebat, simul hæc insomnia pulchra
Narrabat Matri: Mater, quæ mira per vmbram
Hæc mihi nox tulit in somnis spectacula rerum!
Quam se cælesti Maria obtulit obuia veste!
Qui capitis decor, & cultus! qui gressus eunti!
Illa mihi in prato, tercentum visa puellas
Inter, virginei moderatrix agminis, album
Vexillum præferre manu: meque illa sequacem
Vltro inuitabat dictis. Vin' tu quoq; nostro
Adiungi, Iuditha, choro? pariterque referri
Has inter comites Diuas, quas vndique campis
Concordes errare vides? Sic illa serenis
Dicere visa modis: cui, miro concita amore,
Assensu ardebam tacito dare nomen, & ipso
Vox erat in vultu: at conanti reddere voces
Verba pudor tenuit. Castis tunc oscula labris,
Amplexusq; dedit; primamq; recensuit inter
Belligeras socias. Dextrâ læuâque volucres
Proti-

Protinus armigeri, hic chlamydem, cui candida lino
Crux medio inserta; hic torquem, galeamque comantem
Ferre videbatur. Visus quoque Iesulus ore
Sic fari roseo: Nostros hinc strenua in hostes
Bellatrix hæc arma geres. Nec plura locutus:
Nam subitò (visu mirabile!) currus ab alto
Astitit ante oculos, radijs, atq; axe rotarum
Ex auro, gemmisq; hyali, stellisque coruscans.
(Me miseram!) somnus media inter talia fugit:
Nec sibi quid poscant hæc arma, aut prælia noui.
Talia flauicomo religans sibi vertice crines
Intortos spiris referebat somnia Iudith.
Interea super Euphratem, Tigrimq; sonantem
Penniger auriga, ad solis cunabula verso
Temone, auratos currus per inania agebat.
Non ita cæruleam Libycus rapit æthere nubem;
Aut mare veliuolum tanto secat impete pinus,
Cui Notus incubuit; nec Belgica rustica ferreis
Ocyor it soleis glaciato missilis amne,
Horriferæ Scaldim cùm vis gelat aspera brumæ:
Quantus agit profugos liquidi per inania cæli
Impetus, aerij trans ardua nubila Olympi.
Perpetuo flexu syluas, & flumina magna
Abscondunt. Turres, atque altæ mœnia Susæ,
Nembrotiq; arces, frondosaque culmina Zagri
Prætereunt. Nemorosi aditus, faucesque malignæ
Apparent, vbi quondam hastâ traiectus equestri
Ille dabit meritas pœnas, terrasque leuabit
Sacrilegus Cæsar fidei desertor auitæ.
Hinc super Eulæum, Hippophagos, Arachosiaque arua,

Carma-

Carmanosque volant: ad læuam Caſpia tellus,
Atque pharetrati Medi, Hyrcanique recedunt.
Iamque peragrarant Perſas, iamque vltima regna
Memnonis eoi; cùm primùm lenior aura
Sentiri procul è cedris gratiſſima cœpit;
Qualem è longinquo nautis venientibus afflant
Ad mare odoratis Ligurum nemora aurea citris!
Mox paradiſiacæ volucres per cærula viſæ,
Nunciæ ab Elyſijs hortis. Non India tales,
Nec varijs pennis tot diues America veſtit
Purpureis roſtris, minioque rubentibus alis.
Miratur, capiturque locis tener incola eremi,
Quem pariter curru Virgo miſerata locarat.
Hæccine Nazaridum regio, inquit, auitaq; tellus?
O Mater, quàm lætus ager! quæ copia rerum!
Quæ nemora & vitrei fontes! Cui candida Virgo
Diſſimulans: Equidem longè iſta beatior ora
Quàm tua rura, inquit; nebulæ queis ſemper opacæ,
Et circunfuſis ſtagnis grauis incubat aër.
Ille autem geſtire animis, vt geſtijt alio
Quondam maternâ, atq; oculis per cuncta vagari,
Et digitis nunc hæc, nunc illa oſtendere paruis.
Interea magis àtque magis ſubſidere currus:
Præcipites cælo bijugos ſed parciùs Ales
Accelerabat agens ſtimulis, quò tota videri
Iam regio ex alto poſſet ditiſſima pomis
Arboribusq; ſacris, liquidisq; vberrima venis.
Non vlla Italiæ facies, non amne quieto
Quam placidus ſecat Eridanus; nec lætior illa
Ante alias Laudenſis agri, cui pinguia lactat
Paſcua tot mammis quot plenis Addua riuis:
Addua Lemene ſacris celeberrima Muſis,
Qui cecinit magnum Numen, felicibus auſis

Arcana

Arcana ingressus Diuûm; dehinc terna rosarum
Nexuit ætheriæ serta immortalia Diuæ;
Quique animos nobis audendi talia vates
Adiecit, suasitque ratem deducere in altum,
Quà via Pierijs nondum sulcata carinis.
 Perpetui in gyrum montes felicia rura
Verticibus vallant, quorum vix summa viator
In iuga bisseptem perreptet solibus; inde
Vmbrifera atque ingens vallis, rursumq; minaces
In gyrum ductæ cautes; atque inter vtrumque
It vallum medius lacus ingens. Plurima pinus,
Æsculus, & nunquam caua robora passa securim,
Se viridi è ripa vitreo speculantur in amne,
Perpetuisque sonant auium garritibus vndæ;
Quas fulicæ assuetæ syluis, mergique loquaces,
Assiduoque anates tranant hinc inde volatu.
Ad Boream pons marmoreus, cui molibus altis
Quinquaginta arcus subterlabentia stagna
Excipiunt; versoque situ longissimus vndâ
Excurrit pictus sub opaco gurgite fornix.
Nulli fas hominum vetitos contingere fines:
Stat Custos ferro armatus, noctesq; diesque
Excubias ducit, commissaque limina seruat.
Atque hàc transibat prono iam vespere currus,
Per magni conuexa sonans saxa ardua pontis;
Excisosque aditus aduersâ in rupe subibat.
Apparent immensi agri, largissimus æther,
Herbosæ hàc illac valles, animantia mira,
Capreoli, pardi cicures, ceruique fugaces.
Quæ loca! quas olim sedes! quæ regna pararat
Omnipotens! vt bellè, vt suauiter omnia rident!
O miserum mortale genus, quæ dira cupido
Hinc procul exegit? Iuuat omnem abstergere curam;

Ref-

Respirare auram iuuat, & dare lumina circùm.
Zacharides visu attonitus puer ore sequaci
Versicoloratas seruabat in axe volucres,
Phœnicum, atque apodum turmas, & candida olorum
Agmina, sturnorumq; acies: cui regia Mater
Annue, ait, digito, porrectâque alice dextrâ.
Annuit; inq; manum sublatam & brachia nuda
Ardeolæ, virides pici, cinclique loquaces
Ad nutum veniunt: mirantiq; addidit Ales,
Ipsi etiam accedent mites, si iusseris, vrsi,
Nec renuent tigres: nulla his fera noxia syluis.
Ventum est Elysij in pomaria, diues vbi illa
Cladibus heu nostræ gentis memorabilis arbos:
Pomaque cernere erat summis fatalia ramis
Pendula adhuc, veteris monimenta perennia noxæ.
His, ait auriga, infaustis sub frondibus actum
De rerum summâ, iacta alea, perditaque omnia.
Ipsa locum immunis culpæ circumspice, Diua.
His furtim repens emersit sepibus anguis:
Hic sedit miseranda parens: hic ore locutus,
Multaq; promisit veterator callidus: huic se
Implicuit trunco, porrexitq; improbus escam.
Heu dolor! heu pietas! Delirauere parentes;
Plectetur Puer iste tuus. Sancte Aliger, istud
(Da veniam) poteras reticere, aut dicere saltem
Vocibus ambiguis; nunc irreuocabile telum est,
Atq; hæc verba diu tacitè secum illa reuoluet.
Occidit interea Titan: (mirabile visu!)
Suspiciunt lunam ingentem se tollere contra,
Cui maculæ insuetæ, & solito turgentior orbis;
Per vitreas qualis sese ingerit aurea lentes.
Vsq; adeò illa polo, sublimi vertice, in auras
Accedit tellus, propioraque suspicit astra.

Denique

Denique marmoreum tectum sublime refulsit,
Tot pictis aulis diues, quot solibus annus:
Ingrediturq; sonans currus quà porticu in amplâ
Mille aderant iuuenes tedis vtrinque coruscis,
Ordine dispositi. Centum atria mira columnis
Suffulta apparent. Ales pulcherrimus vlnis
Diuinum accepit Puerum; Reginaq; bigis
Vltima descendit. Conclauia in alta feruntur
Marmoreis gradibus, sequitur quos vndique fusa
Cælestum pubes. Lituis domus intima, plectris,
Carminibusq; sonat, facibusque incensa coruscat.
Omnia tuta videt Genitrix, fruiturque beatis
Delicijs. Nox stellifero tegit omnia velo,
Proijciens latè campis felicibus vmbram.

Nunc ruat vtcunq;, & sæuis ferus intonet armis
Orcus in absentes; nunc terras turbine, & axem
Misceat, irarumque omnes effundat habenas.

Huc animos, Auguste puer, cui Turcico opima
Sanguine Pannonicis iam sexta adolescit in aruis
Læta ceres; raucùmq: sonans promissa quotannis
Corpora cæsa virûm, vestes, pacta armaq; patri
Euxino impatiens Ister iam ferre laborat.
Huc ades, inuicti cura & spes magna parentis,
(Spero equidem, nec vana fides.) Oriente subacto,
Imperij quondam gemini recturus habenas,
Hos alme Austriadum, Ioseph. En deniq; bella,
En tibi promissas acies. Hinc armiger axis,
Hinc Erebus iam signa mouent, Martemque lacessunt.

Ergo omnis cæco misceri murmure vallis
Cœperat Ænonis. Prægnans Acherontia nubes
Lucifugos manes alúo profuderat, instar
Grandinis æstinæ, horrisono displosa tonitru,
Atra Gomorrhæi trans vsque bitumina stagni.
Quan-

Quantus Hebrus, quantusq; Hypanis, vel magnus
Orontes,
Aut pater Eridanus latè imbribus auctus inundat,
Egrediturque Athesis ripis, vel maximus Indus;
Tale fremit, tantoq; ruit per saxa sonore,
Piniferas inter sylvas, camposq; volutum,
Exsuperatq; iuga, obscurisque it vallibus agmen.
Noctis erat medium, cùm Belphegor arduus alto
Stans scopulo, stimulos animis incussit amaros,
Instigans iam trita iugo subducere colla,
Frænaq; morsa diu perrumpere, bellaq; demens
Agminibus Stygis innumeris indicere Olympo.
O socij, ò quondam cæli gens incola summi,
Quos odium superûm vetus implacabile torquet;
Nunc vetera vlcisci tempus, nunc iura tueri,
Nunc fas antiquam per vim decernere litem.
Sunt nobis immensæ acies, extremaque passæ;
Quódq; caput, nostris diuina exhausta potestas
Supplicijs, nec habet quid desperantibus addat.
Quæ fuerit sors cunq; in Numen vertere magnum
Lucifer arma iubet, patriasque reposcere sedes,
Sydus hyperboreum supra, gelidosque triones.
Exscindêda hominum primò stirps funditus omnis,
Reptilium, & volucrum, & pecudum genus:
insuper ipsa
Deuastanda igni tellus: hinc aëre cæco,
Per medios ignes, per densa volumina fumi
Ibimus in superos. Memores tamen ista tenete:
Si fors cælicolæ trepidi venientibus vltro
Annuerint, & regna velint antiqua pacisci,
Partirique polos, haud conditionibus æquis;
Ne quisquã indecori obsequio, velut indigus hospes,
Ætheris in partem veniat: rigido omnia iure,
Nil precibus, positoque genu, veniàq; petendum.

Condicta, ò socij, res esto: iungite dextras:
Nunc locus, & res ipsa vocat, nunc facta potestas.
Hunc priùs abstrusum latebris exquirite paruum,
Ambiguumque Deum, quem Numinis esse veremur
Progeniem magni; nobis, si creuerit, olim
Venturum exitio. Captiuus ad infima quæque
Cælicolas trahet: haud paruo redimendaq; mater
Obses erit pretio. Ite alacres, his abditus antris,
Hic latet; ad prædam discurrite, cingite syluas,
Vestigate aditus omnes, det buccina signum.
His dictis elati animi, & nouus additus ardor,
Vanaque spes miseris, cælique arrecta cupido.
Iamq; atris facibus læti, incensisque cupressis,
Per iuga odorisequi, per saltus vndique fusi,
Latrantum velut audito turba excita cornu,
Exertis linguis caueas, & lustra subibant.
Cùm procul ætherei pugiles, mille axe quadrigæ,
Loricæ ex auro, scuta ærea, telaque visa,
Et chlamydes variæ, plumæ, & vexilla per auras;
Alatumque triplex descendere nubibus agmen.
Arrexere atros stupefacti ad sydera rictus
Luce repentinâ obstricti: haud mora, murmure rauco
Tartareæ insonuere tubæ, tremuere cauernæ;
Et coniuratæ, momento temporis, omnes
Instructæ horribiles turmæ, sub signaque rapta
Agmina. Læua acies tibi, corniger Asmodæe,
Tessera cui belli piceus caper: huic Ephialtes
Signifer, & Mormo comes additus: in medio dux
Belphegor, & Gorgo, & Belial: extrema coërcet
Squamigerâ Dramelech insignis pelle draconis.
Parte aliâ classem, specie fugientis, Amida
Laxabat ventis; à tergo scilicet hostem
Circuitu interior largo aggressura repentè.
Quisq;

Quisq; suas lustrare acies, spemq; addere dictis,
Et monstrare manu natalia sydera: Nunc vi,
Nunc animis opus, ò socij, nunc reddere cladem
Hostibus antiquis, nunc nunc cui cedat Olympus,
Cui summa imperij, vestris decernitur armis.
Iamq; propinquabat legio omnis cælica terris
Iam propior stadio. Tot scuta, & tela per auras,
Tanta acies Diuûm, galeæque, ensesq; micantes
Vndique inardebant, quantum nec Cynthia pleno
Orbe micat, medioque nitet sol purus Olympo.
Illa autem pennis cælo librata pependit
In turmas digesta suas Orientis ad oram,
Opperiens hostem. E signis borealibus Orcus
Circuit occiduam partem, volucresq; maniplos
In gyrum flexit: nec segnior inde volatum
Erexit contra. Improuisi turbinis instar,
Turbinis ex Apennino venientis, aquosam
Obscuramq; hyemem, tempestatemque ferentis,
Ala sinistra Erebi, magno procedere iussa
Cum sonitu, in dextrum cornu ruit impete facto,
Alphitus, & Dagon, atq; Ornicus, & ferus Acco,
Ante alios primi. Tortas vmbonibus hastas
Scuta retorserunt adamantina protinus, actis
Hostibus in præceps; iterumque in bella feroces
Conuersis rediere animis; iterumque repulsos
Fulguris instar agit, tergoq; fugacibus instat
Prima acies Diuûm. Sed & ipse sequentibus hæret
Belphegor increpitans dictis: Non Appula tellus,
Non hic Gargani montes, quibus hæsimus olim
Vi pulsi cælo; nec primùm fulmina visa, (tem
Aut tonitru auditum. Sed & ipsum torua fremen-
Cum socijs premit Aligerûm turma altera: turmam
Hanc sequitur Dramelech; hunc tertia cominus
vrget

Dira phalanx: hastas hastis, tela ignea telis
Implicuere, oriturq; atrox asperrima pugna.
Pastores strepitu exciti, de montibus atram
Suspiciunt nubem: mirantur noctis in vmbrâ
Tot strepere obscœnas volucres, tanta agmina cælo
Misceri turmis internigrantibus alba:
Fit clamor, sæuitque canum latratus ad auras.
Ast Erebi insanæ vacuum per inane phalanges
Alternæ, ad læuam dextramque, infraq; supraque,
Hâc illac varijs susdeque erroribus ibant.
Ter frustra in nubes validis conatibus actæ;
Ter lapsæ ad terram; ter rursum concitæ ad auras.
Mille vias ineunt, spirasq; orbesque retexunt;
Vt vespertini per sera crepuscula mures
Pinnigeri volitant. Stat longis fallere gyris
Instantes à tergo hostes: non si ruat ipse
Desuper Omnipotens iurati cedere campo.
Iamque adeò in longam noctem fera bella trahebant.
Iam procul audiri clamor, stygiumque celeusma
Cœperat infernæ classis; longèq; videri
Tartareæ antennæ, distentaque carbasa vento.
Cùm subito tonitru Diuûm Pater, atq; hominum Rex
Sydereo è solio totum tremefecit Olympum.
Ecce autem (res mira!) aderat sublimis Amazon
Albo in equo aëriâ veniens altissima nube
Bellatrix, cui tænarias confundere turmas
Armipotens dederat. Non huic armata securi
Hippolyte, aut ripis Amaseni educta Camilla
Digna foret lateri pedes ire, atque aurea tela,
Et pictas pharetras comes in certamina ferre.
Hanc pronâ labentem hastâ, inter mille sequaces,
Non tulit ille animis nuper, vultuque tremendus
Palan-

Palantum ductor lemurum Asinodæus, in omnem
Incurritque aciem trepidus, classemq; petiuit,
Post puppes & transtra latens, formidine turpi.
Haud aliter quandoq; canis pecuarius ingens
Rure cubans, si quem venientem senserit, ore
Continuò exululat magno, insequiturq; pauentem;
Quem si audens quisquam petat obuius, ocyor Euro
Tecta subit; stabulique alto de culmine vecors
Latratu in feram noctem se iactat inani.
Tum fragor auditus, veluti si corruat axis
In præceps fractus: clypeum simul aspera virgo
Obiecit rabidis, medioque vmbone refulgens
Numinis ostendit non vili effabile signum,
Notum Erebo signum: simul axe apparuit ingens,
Terribilis, vindex ensis; tum murmure claro
Quattuor à ventis, vox magna audita per auras:
Ad Chaos, ad puteum, genus exitiale, profundi.
Horrendum visu! rima ingens aëre aperta est,
Astraque visa polo, & comitatus Numinis, & mors
Ossea præcedens in equo, inrumeræque cohortes.
Quo visu turbatæ acies, pauor excitus ingens;
Ceu trepidis auibus cùm desuper ingruit alis
Miluius, aut vultur rostro improuisus obunco.
Prima fugam remis velisque capessere Amida,
Trans Casium, & Seras, nimbosaq; culmina Tauri;
Parte aliâ Ægypti turba omnis fœda Deorum
In diuersa trahi longis inuecta colubris.
Ad terras reliqui, condensæ grandinis instar,
Præcipitare metu: Laxis fugiamus habenis
Quà iuga prona ferunt: totus ruit axis, ab alto
Millia myriadum princeps trahit armiger; ipse
Bellipotens curru insequitur, fugite ocyùs, arma
Exuite. Hinc pauor, & clades vastissima; nec fas
Præcipites retinere minis; fanaticus error

Vſque adeò exagitat trepidos. Fugit auius ipſe
Euphius, & Babel, & Belzebub: ater euntes
Nimbus aquæ inſequitur: caligine, puluere, fumo,
Arietibuſque nigriſque vlulis obnubitur aer:
Pars obſcœnarum volucrum fuſco æthere pennis
Fidere, pars condi miſerorum in corpora agreſtum;
Hos Sodomæ merſere lacus, hos terra dehiſcens,
Aut putei excepere caui, pelagusque profundum.
Eſt regio Italiæ in gremio, ſub ſydere triſti,
Quam Dauni, & Veſtinus ager, Marſique coërcent,
Nubiferumque ſuper caput exerit Apenninus;
Vnde iugis acti in præceps horrentibus amnes
In mare ſe exonerant, Vulturni nomine. Tellus
Omnis ſubtus hiat, cæcis perfoſſa latebris,
Fornicibus ſuſpenſa cauis, & ſulphure fœta.
Huc legio princeps ſeſe per aperta Veſcui
Ora dedit, penitus vacuas ingreſſa cauernas
Quantum (*a*) Hirpinorum vrbs ſedes, & regia diſtat
Parthenope. Hic profugos ſuperûm Pater ære reuinxit;
Adiecitque annos (*b*) quot cælo impendet ariſta
Iſidis, octonis ter fernie vt vergat eoam
Signiferi in partem gradibus. Quo tempore demum
Exacto, rurſum valido luctamine ad auras
Erumpent ſciſsâ tellure; & murmure vaſto
Impoſitas quatient ruptis compagibus vrbes.
Nec verò euentum primi inter cætera mittam
Ductoris ſtygij. Ille amens ad flumina curſu
Dum fugit, in viridi paſcentem gramina campo
Nactus equum, huic aluo ſeſe indidit. At quadrupes ſe

Proti-

(*a*) *Beneuentum.* (*b*) *Tempus aſtronomicum vſq; ad annum* 1688. *quo terramotus per Campaniam.*

Protinus immani coniecit in aëra saltu;
Concussisq; iubis per colla, & spumeus ore,
Indomitus præceps per deuia fugit Idumes.
Donec Ithuræi comprensum montibus aspris
Obstrictum hinc atque hinc per vim traxere lupatis
Herodi, Herodes Agrippæ, Agrippaq; habendum
Augusto dedit. Hoc verò mirabile narrant;
Illius in sobolem, & sobolis genus omne secutum,
Tartareum possessorem migrasse frementem
Cæsareis stabulis: donec sacro effera fræno
Iniecto Constantinus compescuit ora,
Hospite Auernali eiecto: quæ ferrea fræna,
Augustæ Crucis è clauo confecta trabali,
Insubrum ante aras nunc Vrbs regina veretur.
At ripâ ex altâ liquidi Iordanis Amazon
Insignem niueo candore, auroque nitentem
Egit equum, & fluuio victrix se condidit alto;
Vnde pios iter ad manes per concaua terræ.
Quò simul aduenit, patrijs fusæ vndiq; sistris
Occurrére animæ, latèq; patentibus vlnis
Antiqui Patres. Quis verò hanc crederet illam,
Parthenij quondam meruit quæ præmia veli,
Dilectam IESU, & Pueri cælestis amantem
Iuditham? huc talem armigeram quis tempore tali
Improuisam adeò superâ expectasset ab aurâ
Venturam? Illa erat, illa tamen iam corporis expers,
Præda recens mortis, fato sublata repentè.
Namque agris nuper sero dum vespere anethum,
Æquales inter legeret pulcherrima nymphas;
Seu riguâ latitans malus anguis læserit herbâ,
Siue aliud (longo nam fama obscurior æuo)
Heu lassa, heu morior, dixit; collapsaque sedit

Floribus in niueis, albo magis alba liguſtro.
Mox, vbi deſeruit mortales ſpiritus artus,
(Quæ fuerant nuper ſacri præſagia ſomni)
Olli caſtus amor meruit, ſeruataque voto
Virginitas Erebi obſcœnas diſpergere turmas,
Et lætum Elyſij in ſedes inferre triumphum.

Exitus hic primus belli; ſic Tartara probro
Affecta, eluſi manes, dux fœmina facti.

LI-

LIBER SEXTVS.

ARGUMENTUM.

Elias Thesbites in Paradiso terrestri Virginem colloquijs tenet. Diuinus Puer superueniens Matrem rosis coronat. Serâ nocte, in palatium reuertentibus occurrunt animæ sanctorum Patrum. Aulam maximam subeunt, vbi sacra bella in parietibus descripta cernuntur. Illic drama ab Angelis exhibetur; atque iterum sancti hospites curru sublati Nazareth reuehuntur.

HEtruscos inter flores quà labitur Arnus,
Hesperiæ sacris statio gratissima cycnis,
(*a*) Est locus in prato, vnde etiam data nomina ruri.
Quanquam sorte suâ felix locus ille vocari
Elysium meruit: regni nam siqua beati
Illius in terris species foret vlla superstes,
Vnius ista foret Mediceæ gloria villæ.
Vnde adeò geminæ facies, & prorsus eandem
Exactæ ad normam sedes, rem promere ab alto
Fert animus, paulùmque viâ deflectere cantu.
Namq; ferunt, postquam vates (*b*) Aligherius Orci
Ambages tortas, animarum februa, & altas

D 5 Cælico-

(*a*) *Pratolinum, magni Ducis Hetr. villa, cur simile Paradiso terrestri.* (*b*) *Dantes.*

Cælicolûm sedes stellato ascenderat axe;
Non illum in patrias (si famæ credere fas est)
Continuò redijsse domos. Nam dia Beatrix,
Quà duce tot vulgo ignotos penetrauerat orbes,
Nequa forent diuinarum mira abdita rerum,
Terrestris Paradisi iterum traduxit in hortos.
Hos duce Matheldâ iam viderat; ast ibi poto
Amne sacro, memori abstulerant obliuia mentem.
Ergo iterum peragrare datum loca, tectaq; mira
Infanti fabricata Deo, quò reddita menti
Visa semel rursumque forent: Postq; otia longa
Dicitur asportasse illinc descripta papyro
(Seu verum, vt perhibent, seu vulgi fabula) sacræ
Intima quæque domus, teneræ sarmentaque vitis,
Delicium Musæ, feræque alimenta senectæ.
Hinc gemino diues spolio patria arua reuisit,
Præcinctus nigris lauris, quas fumus, & aer.
Obscurus terrâ fuligine tinxerat Orco.
Olli sacra genis macies, vox ænea, tristis
Obtutus, veterique scabrum rubigine plectrum:
Perque vrbes medias ibat, perque oppida Tusca
Pone trahens citharâ stupefactum ad carmina vulgus.

Tum latè Ausonias gentes discordia demens
Hinc atq; hinc odijs in mutua fata ciebat.
Causa mali, geminæ perplexâ ab origine (*a*) partes,
Queis bicolor nomen fatalis tessera belli;
Vnde bipertiti ciues, atque asperi agrestes,
Et populi infensi populis, atque vrbibus vrbes.
Quid repetam sæuas quot passa Hetruria clades?
Quot procul extorres vis egerit impia ciues?
Ipse etiam vates nequicquam dira minatus
Exitia, & pœnas, quas imis nuper auernis
Vide-

(*a*) *Albi, & nigri.*

Viderat; infelix patrijs à finibus exul,
Dicitur excoluisse agrum, curisque leuamen
Vinetum instituisse domi: vitemque beati
Elysij furtum creuisse penatibus aiunt,
Prætextam muris, quam dein voluentibus annis
Diffusam latè, & mirâ propagine adultam
Paulatim Hetrusci campos seuere per omnes;
Tyrrhenæque vrbes sacrum expressère liquorem
Pistorium, Senæ, Alphezque ab Origine Pisæ.
Prima propinauit laticem Florentia purum,
Os liquido perfusa mero, mirabile donum
Finitimos inter populos partita Lyæi.
Olli (*a*) subuiridis color, atque abscondita vena
Nectaris ætherij, longè super Attica mella;
Quâ sensim agrestes hominum mollescere linguæ,
Eloquiumque modis cœpit dulcescere miris,
Et lepor, & charites paulatim accedere dictis.
Inde tot egregij vates, cultusque per artem
Italiæ sermo, Latij iam secula prisci,
Et Graias Veneres fandi dulcedine vincit.
Eloquij hinc inter Patres subsellia Dantes
Prima tenet, primus genialis consitor vuæ;
Vnde illum in Tuscos, mentito nomine Bacchi,
Vexit agros (*b*) Redus, prætextaque fabula vero est.
At folio excerptum, vt dixi, mirabile tectum
Hetruscis Ducibus longo post tempore cessit,
Cui formâ, atq; situ substructa simillima (quantùm
Fas opere industri fabris mortalibus) ædes.
Namque hæc in viridi prato; in viridi quoq; prato
Illa domus; domui contermina eremus vtrique,
Et sacrum nemus & fontes, & plurima, quæ nunc
Haud memorare vacat. Paradisi sed tamen hortus,
Diuinas ædes gyro qui plurimus ambit,

D 6 Paulò

(*a*) *Vulgo* Verdea. (*b*) *Franciscus Redus in Dithyrambo.*

Paulò aliter positus. Verbana haud discolor illi
Insula, ad eoum quà formosissima solem
Vergit opaca cedris, Borromæosq; penates
Desuper aspectat. Multum illi, & Montia villa,
Pinifero quà subterlabitur Addua Vapro,
Meltiaq; aspirat. Verùm hæc mortalia longo
Post se interuallo species illa aurea linquit
Antiqui Elysij; quò me, post horrida bella
Iam fessum, series rursum vocat ordine rerum;
Inuitatque chorus Diuûm, peregrinaque Virgo,
Quam cælo inuectam paulò ante his liquimus aruis.
Ergo age, quæ nostris illo solatia in orbe
Hospitibus data, quæque oculis spectacula rerum
Exhibita, vtque inter sanctos nox acta penates,
Musa cane, & seclis non ante audita reuolue.

Hic illa, hic gemini prono iam sole puelli
Tunc aderant; pariterque aderat venerabilis æuo
Feruidus ille senex, raptus qui curribus igneis
Sederat his quondam Thesbites aduena campis.
Olli canities mento diffusa, pruinis
Candidior, niuibusque perennior Apennini;
Alba super fuluâ quoque lanea pallia veste,
Sandalia in pedibus, viridique intortus oliuâ
Nectebat ramus raros ad tempora crines.
Et tum frondifero sub tegmine fortè sedebant
Iuniperi; gemini verò per florea prata
Interea errabant pueri. Eonus incola Matri
Hospitæ amœna loca, atque æui celeberrima quæq;
Monstrabat digitis longè monimenta vetusti.
Illa procul iuga celsa vides, syluamque comantem,
Quæ solem tegit, ingentemq; huc proijcit vmbram?
Illis in latebris Adam, & malè credula coniux
Delituere ambo velati frondibus; haustum
Lethalis pomi simul ac sceleris venenum.

En

En vbi detersis oculis somno excitus Euam
Egressam latere obstupuit: sub collibus illis
Infelix famulantum inter genus omne ferarum
Iura dabat brutis, & nomine quæque vocabat.
Talia narrabat. Cui Parthenis alma, beatis
Delicijs capta agrorum, nemorisque propinqui
Respirans auram, roseo sic ore locuta.
Multa mihi porrò peregrinæ edissere, vates,
Iamdudum his assuete locis, quæ scire laboro.
Ac priùs hesterno lethalia vespere vidi
Poma, venenatis vulgò celeberrima succis;
Vnde lues genus infelix diffusa per omne:
At ea credideram, fateor, pulcherrima longè;
Longe aliam speciem rebar, quæ cogeret vltro
Inuitas ad furta manus: nil tale, nec vllas
Illecebras, quas fama refert, sub pectore sensi.
Olli subridens senior: Mirabile narras:
At non illa impunè alius spectauerit, inquit,
Adami de stirpe nepos. Sed fortè Parentum
(Quod reor, & decuit Genitricem Numinis) illa
Dira cupido tuos nil se transfudit in ortus.
Certè ego, cùm primùm blanda illa pericula vidi,
Ingenitum virus per venas serpere sensi,
Præsentique malo sanguis suffervuit imis
Vsq; fibris; quanquam mihi iam vis nulla timenda,
Inque hoc tranquillo iam tuta sit anchora portu.
Hic aliò eloquium diuina Puerpera belle
Detorsit, fortem egregiam sibi conscia celans.
Multa loci, veterumque rogat, sed & ipsa vicissim
Multa Palæstinæ, rerumque, hominumq; reponit.
At senior, cui nondum animis excesserat ardor
Ille vetus, patrij cùm culmina degeret inter
Carmeli, pluuios vnde ignes sæpe vocarat;
Ingenij memor vsque sui, memor atque scelesto

Quæ

Quæ quondam illo æuo passus, quot adire labores
Extorrem impulerint; antiquæ femina flammæ
Elicuitque animis, rigidoque hæc ore locutus.
O ego quàm reliquos inter nunc degere vellem
Mortales, scelerumque vltrices cernere flammas,
Quas Puer iste tuus, patrio pro Numine læso,
Axe feret! Num sæua adeò vos secla tulere,
Qualia vixi olim? Quantas mihi perfida lites
Fœmina, quotque tulit! quot sanctos illa peremit,
Haud impunè tamen, vates! quot sparsa per omnes
Monstra Deûm terras, quot fœda altaria vidi!
Impia gens, toties nequicquam exterrita nostræ
Fulminibus linguæ; nunc denique magnus ab alto
Vltor adest, meritis qui subruat ignibus vrbes
Sacrilegas. Quantus regum cruor effluet atris
Lingendus canibus! quot corpora sparsa per agros
Alitibus prædam video, quantoque tumentem
Sanguine Iordanem! Quanquam pro talibus, alma
Virgo, equidem vereor, nimiùm frons ista Puelli
Blanda tui, placidusque animus. Quò pristinus ille
Dux exercituum cessit? cur grande sub istis
Dissimulat Numen spolijs? vbi fulmen? vbi vox?
Et nomen vetus, & facies, habitusue Tonantis?
Talibus austerus dictis antiqua renarrans
Instabat vates: Quem mitibus alma querelis
Mollibat Virgo; desuetaque fulmina dextræ,
Alternasque vices, & sat data funera terris;
Nunc aliam seriem, conuersaque secla docebat.
Interea verò gemini per prata puelli
Immixti genijs, calathi quibus omnibus auro
Illusi, atque ebeno texti argentoque quasilli,
Carpebant flores. Ter quinquaginta seorsum
Collegere rosas; quarum pars tertia puris
Pu-

Parior alpinis niuibus, pars altera tincta
Murice sanguineo, pars vltima concolor auro.
Vt numerum expleuere sacrum, Tria nectite filo
Serta, ait ætherius Puer, vnicoloribus vnumquodque
rosis; decimam medio sed quamque niuali
Bellè interposito distinguite lilio, odoros
Inter vtrinque crocos. Sic ille, & sedulus vltro
Ipse manus operi quoque contulit; inde per agrum
Lætitiâ ingenti Reginam adiere sedentem
Gramineâ in ripa: cui formosissimus Infans
Mollibus imposuit nexum diadema capillis.
Quis tibi sensus erat, Virgo? quàm concolor ipsi
Sanguineo serto! quæ purpura sparsa per omnes
Ore genas! Manibus ter summo è vertice munus
Detraxit roseum, Puero impositura; ter ille
Restituit rursum; bis garrijt almus ad aurem
Matris; bis pariter Virgo respondit in aurem
Cælestis Nati. Tandem pulcherrima Numen
Cæruleo accepit gremio, & crinem, & tenera ora
Ore superposito strinxit, tenuitq; lacertis
Amplexa; & lacrymans, & inhærens talia dixit,
Quæ poterant ipsum, credo, retinere cadentem
In mare iam solem. Hic lusus gratissimus inter
Mille alios fuit. Hinc adeò tibi grata rosarum
Munera Parthenijs altaribus; hinc tibi magnis
Intermixta etiam titulis rosa. Deniq; serta
(Nazareas postquam rursum remeauit in ædes)
Elpino dedit; ille autem sua carmina cuiq;
Adiecit flori. Verùm mihi noxia semper
Vesperis vmbra. Inter medias iam ter mihi, Phœbe,
Delicias fugis: ipse autem quæ cernere velles,
Hespere, cuncta fugas. En sydera sparsa repentè,
Præcipitemq; fugam solis, noctemq; ruentem
Par-

Parthenis ipſa dolet. Iam tempora cyclade velat,
Diſceſſumq; parat: Procul, inquit, in ardua tecta
Sera dies, Pueri, reuocat, ſuperandaq; vallis,
Perq; ſacram relegenda iterum veſtigia ſyluam.
Sic illa. At ſenior vates ſuſpexit eremum,
Carmeli ad normam veteris recta ardua colle
Palmifero, atq; illuc bis ſuſtulit ad iuga dextram,
Clamoremque dedit notum; tenuitque parumper
Solicitam Matrem dictis; atque altiùs ore
Signa dedit rurſum. Ecce autem (mirabile viſu!)
Quattuor è monte alipedes, en currus ab alto
Flammeus; alatuſque Cherub auriga iugales,
Lora tenens, ſummo de vertice collis agebat.
Ac veluti in noctem, vulgo medià vrbe coacto,
Machina flagratura ingens vbi tempore longo
Spectantes tenuit; cùm primùm culmine ab alto
Per funem aut aquila, aut alato tergore ſerpens
Sibilat ore ferens incendia; plebis hiantis
Ora oculoſque rapit flamma improuiſa per auras:
Haud aliter miri veniebant tramite recto
Quadrijugi ardentes, flagrantesque axe quadrigæ.
Vtque ſolum tetigere rotæ, propiùsue quierunt;
His ego vectus, ait Thesbites, æthere quondam,
Hiſque feror toties trans nubila, transq; rubentem
Supremi regionem ignis; maculoſaque lunæ
Bis propior conuexa oculis immania vidi.
Hæc memorans armos manibus palpabat equorum,
Nomine quemque vocans; atque ora ſonantia frænis
Prenſabat dextrâ, atque humeris aptabat habenas.
Inde Parens, Puerique ambo, Seniorque coruſcis
Conſedere iugis; obſcuroque aëre ſepti,
Quà procul ad ſtadium miranda palatia ſurgunt,
Æthere ſtellato liquidum per inane redibant.

Fas mihi nunc rerum felici abſcondita nocte
Eferre in lucem memoranda arcana ſub auras;
Fas audita loqui, tantiſque obliuia rebus
Demere, ſiqua latent, memorique adiungere famæ.
Iam claras ædes, iam limina celſa ſubibant.
Ecce autem extremis medijſque penatibus omnis
Plena nouis ſtrepit hoſpitibus domus: ecce per aulas
Obuia, perque fores paſſim, perque atria magna
Turba ingens matrumque virumque effuſa ruebat.
Nempe aderant veterum Abramidum de ſede piorũ
Selecti manes, proaui, ſanctique parentes
Virginis: (his nuper ſupera ad conuexa parumper
Ire datum, & Puero, & magnæ deferre Parenti
Obſequia) Ante alias complexu ecce obuia inani
Anna Parens in colla ruit, notæque per auras,
Ceu quondam, reſonant voces: Ne ſubtrahe vultus,
Ne metue, ò gnata: en genitrix tua, corporis expers:
Illius hic ſimulacra vides; non veraque imago eſt,
Quam cernis: ſed præſentem te, Filia, miris
Amplector, videoque modis. Nec lumina poſſum,
Nec veſtes, nec mortalem diſcernere vultum
Spiritus exutus membris terreſtribus. Atqui
Longè alia apparet ſpecies, animamque nitentem
Perſpicio inſolitis radijs, cui corpus inhæret,
(Cernere quod nequeo) nebulæ circùm inſtar opacę.
Oſcula redde mihi, mea lux, quæ ſentio; quanquam
Sparſa tibi hæc eadem volucres videantur in auras.
Parte aliâ Eliſabe pauidum complexa puellum
Alloquitur longæua ſuum; ſimiliſque tenenti,
Cæca velut, rogat an tergo circumdata zona,
Vt quondam, prenſumque manu contrectat inan
Hortaturque loqui; propiùſque adnixa laborat
Ingerere antiquos vultus, & nomina nota.

Me

Me ne, puer, nolti, tenerumquem montibus olim
Infantem texi, pueris cùm bella moueret
Impius ille, cauoque specu iam lassa biennem
Te moriens liqui? Quæ sors exinde secuta?
Quæ rerum series? Tales dabat illa querelas;
Quas strepitus Patrum tegit ingens vndique circùm
Infantem Diuum. Hic citharis insignis eburnis
Regis Idumæi, Ioachimi, atauique Manaffis,
Pantheris, Iesse, atque ingens senis Abrahæ imago,
Isacique pij serâ de stirpe nepotes:
Vestibus in niueis omnes, oleaque virenti,
Et semper viuo redimiti tempora flore.
Vnà omnes subiere aulam, quæ maxima tecto
Sese aperit medio. Centum crystallina lychnis
Pensilis effulget lampas, centumque minores
Aëre dependent; aurataque brachia longo
Ordine sustentant ardentes vndique ceras.
Hic acies pictæ innumeræ, & seges aspera Martis;
Ære graues equites, hastæ, galeæque comantes,
Et clypei, atque omnem sacer horror circuit aulam.
Scilicet in diuum Puerum Styx effera quotquot
Eductura olim furias, horrentiaque arma
Cernere erat, pictosque duces, & fortia facta
Magnanimûm Heroum, pugnataque in ordine bella.
Hinc Constantini labara exundantia ventis,
Romuleisque aquilis Crux addita, visa per auras:
Inde Godefridi vexilla, & Maurica cæsa
Agmina, Arianæque acies, & Thracia bella.
Nec tantùm veteris, sed & æui Mars quoq; nostri
Effigies, atque arma virûm, spirantiaque ora
Parietibus pictis, varijsque tapetibus errant.
Namque hic æratas classes, Venetosque icones
Littora spectabant, Maurocenique triumphum,
Ionio

Ionió è ponto in patriam noua sceptra ferentis.
Parte aliâ heroes magni Lotharingus in armis,
Et gener Augusti Bauarus, duo fulmina belli;
Ductoresque alij medijs in millibus ibant.
Tuque etiam palmis superesses, Iule, Sabaudæ
Gentis honos, cui mors præceps florentibus annis
Inuidit, ne lætam vrbem, conuersaque fata
Aspiceres belli, quorum pars magna fuisses.
At latè in medio Geticus reuolutus in omnem
Pannoniam it torrens, cui vix satis ampla camelis,
Armentis, & equis potoribus, atque trecentis
Europæ atque Asiæ collectis gentibus vrna
Danubij: Austriacis successu turgidus horrens
Ire superfusus rupto aggere cernitur aruis.
Hinc miseræ matres profugæ per tela per enses,
Crinibus effusis, lamentisque astra cientes,
Queis mediâ è flammâ gremio asportata supellex,
Aut cæsus coniux, aut rapti in vincula nati,
Inter equos, currusque latent, confusaque castra.
Migrantum plena arua fugâ, plena omnia luctu,
Horror vbique, metus, facie̹sque miserrima belli.
Nec procul Austriadum positam discrimine in arcto
Cernere erat sedem; tercentum millia circùm
Quam Thracum immenâs valli obsidione coërcent.
Omnibus it tortus circùm caua tempora turbo
Lineus implexus spiris; latera ardua cingit
Fascia versicolor; vario Babylonica textu
Arua tegunt pictis tentoria serica velis.
Heu, quæ tum miseræ facies, quæ vota pauentis
Italiæ! heu, propior flammæ quibus anxia curis
Littoris Adriaci regina, vrbsque alma Quirini,
Ignaræ quid fata parent, quò pondere vergant!
Qui gemitus, quæ fama omnes malefida per vrbes!
Posteritas; (si non sera illa extremaque mundi es,

Visu-

Visura excidium rerum) ne talia speres
Posse tuis memoranda adeò contingere seclis.
Ecce autem picta in summis laquearibus aula
Numinis apparet, puràque in veste (*a*) Sacerdos
Maximus, effusis lacrymis auertere cladem
Si queat; & Cæsar supplex, Augustaque coniux,
Et nati gemini, atque omnis Germania mœrens,
Hungaricusque aderat Diuûm chorus, ipsaq; sceptri
Pannonici custos Virgo, veniamque rogabant
Namque hos è cælo armipotens obiecerat ægris
Terrores populis Diuûm Pater, atque hominum
Rex,
Vota auditurus miserorum, & iacta sub auras
Lamenta & gemitus: Queis denique motus, ab alto
Æthere prospiciens, oculos ad mœnia torsit
Iam centum perfossa locis: simul armiger Ales
Ære cauo insonuit; sonitu quem Vistula longè
Audijt, atque Hypanis, gelidique Borysthenis vndæ
Audijt & longè niuibus glacialibus horrens
Carpathus, extremusque Albis, Rhenusq; bicornis.
Vndique conuenere duces, tremit excita tellus
Ærisonis plaustris: huc sors, huc alea rerum
Extrema, huc demum fatis adducta supremis
Lis Asiam Europamque inter, cui pareat orbis.
Mens eadem cunctis prædonem arcere cruentum
Mœnibus obsessis, aut certæ occumbere morti.
Nec mora: per densos cuneos, per fulmina valli,
Per segetes ferri horrentes, hinc turbinis instar
Sauromata, hinc Lotharus Mauors, & Noricus,
atque hinc
Saxones, & Cimbri, atq; Hassi, gensq; incola Mœni,
Et Nicri, atq; Amisi, & Vahalis, quosque alluit Eder,
Quiq; Istrum, Traunumque bibunt, gelidumque
Visurgim, Her-

(*a*) *Innoc. XI. Pont. Max.*

Hercynioſque colunt ſaltus, ceu montibus acti
Torrentes, profugos de mœnibus vrbis agebant.
Famaque iam toto ſignum dabat aëre cladis,
Ære cauo ingenti. Centum vrbes, oppida centum
Cæſareas acies, victriciaque arma canebant.
Omnibus in pagis ludi, combuſta ſuperbi
Muſtaphi ſimulacra vijs, profuſaque dona
Larga meri, in medijs paſſim conuiuia pratis.
Ipſe autem niueo altus equo, pulcherrime, cultu,
Hungaricoque inſignis acinace, rite vetuſtis
Cerneris, Auſtriade Ioſeph, ſuccedere regnis.
Stant circùm Illyrici, atque Daæ, extremique
Triballi,
Et Mœſi, & vincti Thraces: ipſe arduus enſe,
Quattuor ad ventos conuerſus, patria regna
Deſignas. Bello populi mirantur acerbo
Plena ora, impubeſque genas, auroque comantem
Cæſariem, & pulchrum ſpirantia lumina Martem.
Talia per muros venturi præſcitus æui
Aulai ingentis pictor digeſſerat Ales.
At maiora oculis velo ſeruata latebant.
Nam procul ante ora auguſtum ſe tollit ad auras
Pegma, pauimenti extremâ de parte, coruſco
Sipario obductum. Poſt velum ſcena, chorique,
Actoreſque latent Genij, pulcherrima pubes,
In ſeram noctem ſpectacula mira daturi
Hoſpitibus Diuis. Titulus de fornice pendet
Oſcula Iuſtitiæ, & Pacis. Iamque aurea rite
Cymbala proludunt chordis: iam pompa latentis
Se retegit ſcenæ: iamque alta ſilentia poſcit
Sibilus. En ſenſim ſubducitur aëre velum.
Proh! quę immortalis ſpecies! quę Regia! quæ lux!
Quæ domus ætheria! Hem qualis ſedet ardua
gemmis

In

In solio Regina nitens! quot fulgurat astris
Intextum syrma aërium! quas iam dabit illa
Fronte graui voces! vt plena silentia sancto
Terrore! vt tragicis dictis iam præparat ora!
  Argumentum operis, Maiestas læsa Tonantis;
Iustitia hinc acuens iras; Pax flebilis illinc
Exorans veniam. Nodum Sapientia soluit;
Proponitq; , inter Numenque Hominemque, sequestrum
Vnigenam, nostro velatum corpore Numen.
Discutitur, placet inuentum: suprema Potestas
Commissum sibi spondet opus. Sic lite diremptâ,
Acceptis hinc atq; hinc conditionibus æquis,
Oscula Iustitiæ & Pacis spectacula claudunt.
  Talia supremus fortunata otia magnis
Hospitibus Pater indulsit; queis rite peractis,
Subuectos iterum curru trans nubila, opaco
Aëre, Nazareis bonus Ales reddidit oris.

LIBER SEPTIMVS.

ARGVMENTUM.

Nazareni cælestem Puerum magis in dies admirantur, eiusque subobscuram Diuinitatem curiosè vestigant. Ionas camelarius, iterum ex Ægypto veniens imminentis infortunij metu oppidanos terret. Azar peregrina historiam de Engaddi vinetis narrat; quâ auditâ, Alcindus senior, afflatu numinis, vaticinatur. Vox interim è cælo delabitur, quæ prosperum ærumnis, ac votis exitum pollicetur.

AT tot mira diu penitus subducta latére
Haud poterant. Deus ipse Pater lucescere quiddam
Iam propiùs, fuscâ veluti de nube, sinebat.
Nam, postquam lætis Paradisi è collibus Eden
Nazareos iterum Virgo remearat in agros,
Illa domus, rura illa, amnes, vallesque beatæ
Elysij inuidiam poterant, cælique mereri.
Illius augusti species, habituque Puelli,
Vndecimus cui iam gyrum prope clauserat annus,
Et nitor, & sancti mores, & amabilis illa
Maiestas iam tum pauidos terrebat agrestes,
Numinis ignaros; eademq; trahebat amantes,
Mulcebatq; feros. Mirantur plena decoris
Lumi-

Lumina, mirantur voces, atq; indole in illâ
Nescio quid plusquam mortale; animiq; tuendo
Expleri attoniti nequeunt. Quod sydus in istas
Delapsum terras! quæ lux oblata per vmbram!
Quis Deus his nostris successit sedibus hospes!
O Pater, an seclis ille expectatus ab alto
Venturus, qui colla iugo fessa eximat ægris
Isacidis? Quæ nos terrent insomnia? quidue
Omina tanta parant? Tales dant pectore voces,
Perculsique stupent. Pueri nutritius ipse,
Delicijs impar, vix custodita tenere
Clausa sinu ingenuus poterat sua gaudia Ioseph.
Atque illum curas inter quandoq; fabriles
Æquæui vrgebant patres, varijsque premebant
Ancipitem dictis: partes se versat in omnes
Iessæus senior, longèq; exordia sumit;
Quáq; licet, variis responsa ambagibus exit,
Secreta inuoluens, quæ non licet ire sub auras.
At matrum longè tibi lucta molestior, alma
Partheni, Nazaridum; quibus importuna sciendi
Feruida cura nimis, solitumque imperuia quæque
Rimari ingenium. Contermina Virgo paternis
Debboræ erat tectis, quæ sæpe domestica eodem
Sub lare coniunctis curis muliebribus vnà
Inter acus & fila diem studiosa trahebat.
Altera arundineum nam stamine versat alabrum,
Inque glomos transfert; discriminat altera telas,
Alternisque trahunt ambæ sermonibus horas.
Hæc semel haud tenuit sese, quin sedula multis
Rem peteret precibus, quam pertentauerat ante
Lusibus obscuris; nunc verò exorsa precando
Sic fatur dictis. Maria, inquit, per vetus istud
Commune hospitium, primæque crepundia nostræ
Ætatis simul exactæ, quando omnia (sanctè
Spon-

Spondeo) secreto sub pectore dicta reponam,
Nec meus ipse sciet coniux, nec rescìet aura,
Quin mihi met studio properare oblivia nitar;
Per si quid merui, per quidquid poscere fas est,
Cara mihi ante alias, cui vox, cui gratia nata
Solamen curis, semel exorabilis esto.
Fare age, quis tandem genius tuus iste; puérne,
An diuinum aliquid tibi lapsum ex æthere, vt ipsa
Suspicor, in gremium? Tibi namq; simillimus ille
Vsque adeò te voce refert, teq; exprimit ore,
Teq; vnam; vt certè, in terris, quasi credula iurem
Non habuisse patrem. Tibi verò tanta venustas,
Atque adeò à partu nil gratia decolor oris,
Nil species læsa; vt possis, pulcherrima, credi
Mater, adhuc virgo. Veniam precor ista loquenti,
Nam tuus ista facit miseræ deliria natus,
Crine adeò, gestu, vultuque, oculisq; decorus;
Vt, si mortales Deus ipse assumere vellet
Omnipotens artus, (ausim hoc quoq; dicere) tales,
Nec credo vnquam alios vellet sibi fingere vultus.
Nonne vides, quæ forma illi, quæ gratia fandi,
Qui decor, alme Parens rerum, quæ lumina fronte
Bina micant? vt dicta stupent, pauidique recedunt
Externi agricolæ, monstrisq; simillima narrant?
Verane quæ perhibent? venisse Orientis ab orâ
Illius ad cunas reges; humiliq; coruscam
Insedisse lari stellam? vinetaq; eodem
Tempore, bruma licèt foret aspera, colle propinquo
Vernasse? Auditum hoc memorant à Beride quadã,
Quæ modo Sunam habitat nupta illic; ipsaq; flores
Testatur quondam, atq; vuas vidisse recentes.
Sed quid ego hæc longè reuoco, atque antiqua reuoluo?
An non hæc pariter nobis memoranda canebat,

Hisq; etiam maiora hoſpes narrabat Ionas?
Quin etiam, noſtros cùm lis foret inter amantes,
(Quanquã alio te ſub cælo tunc Memphis haberet)
Sub noctem pueris manifeſta in luce repentè
Dona ferens aderas; eademq; inuecta per auras
Arboribus ſuper, atq; inter caua nubila viſa es
Ictu oculi præſens; dum te nemus inter opacum
Quærimus, & nati miramur munera fontis.
Ex illo attoniti quæ Diuûm oſtenta tuemur!
Quot vates horrenda monent! quæ viſa reportant!
Ipſi etiam noſtri cùm matutina bubulci
Armenta educunt ſtabulis, per gramina ſparſos
Inueniunt flores, peregrinaque lilia paſſim.
Mirantur loca, qui poſſint ea candida ferre
Germina, quæſitumq; diu: extremòq; repertum,
Quà tibi, quà puero interdum mora facta per agros,
Alba liguſtra illic, violasque erumpere ad auras,
Et rorem interdum, aut liquidi veſtigia riui.
Quid plura? Hoc etiam memorant: In floribus illis
Si quis captarit ſomnos ſopitus in herbâ,
Continuò ſimulacra videt cœleſtia miris
Ante oculos obiecta modis, arcanaque Diuûm.
Hoc mihi narrauit Beroë, quæ lumina poſtquam
Clauſerat, atque illic paulisper feſſa quierat;
Vidit vt innumeræ in ſomnis longo ordine gentes
Reges, atque duces, matres, pueri, atque puellæ
Ante lauacrum ingens properabant tabida morbo
Corpora certatim ſacris abſtergere lymphis.
Vidit & impoſitam præruptis montibus arcem,
Quam ferrugineo circùm tecti ære gigantes
Terrigenæ armati fruſtra obſidione premebant,
Necquicquam & contra reſerabant tartara portas;
Multaque præterea variarum ænigmata rerum,
Quæ mens (quippe audita olim) meminiſſe laborat.
Nunc

Nunc autem, hæc animo relegens simul omnia, mecum
Quid statuam, fateor, cæcâ vetor obsita nocte:
Somnia cerno vigil, miris feror anxia monstris.
Quod te per superos, per magni Numen Olympi,
Perq; tuum hunc Solem, semel hæc perplexa resolue,
Atque arcana doce. Tibi fida silentia iuro:
Hic citiùs paries commissa arcana loquetur,
Quàm retegam quidquam. His dictis pulcherrima Virgo
(Nam quo rem tegeret? quò se conuerteret anceps?
Quidue aliud poterat?) velo sese illa ruboris
Virginei totam deprensa in luce tegebat,
Purpureo similis panno, similisque Damasci
Coccineæ rubicunda rosæ. Perpauca roganti,
Vt decuit, responsa dabat: cùm pulcher IESVS
Adfuit extemplo coram, nec Debbora fando
Explorare ausa vlteriùs, nec sanguinis vltra
Elicere in vultus flammam: sacer ingruit horror,
Suspensisq; animis, serâ iam nocte, recessit.
Talis Nazaridum cura ingens pectora agebat,
Ignoscenda tamen. Quis enim, tot mira tuendo
Abdita mortali specie, non sedulus omnes
Rimari arderet latebras? non cuncta susurro
Misceret tecta ambiguo? Nam corpore in illo
Exiguo, tenerisq; annis quis crederet vnquam
Esse Deum? Hinc stupor, & velut ægræ somnia mentis,
Hinc animi implexi, diuersaq; murmura vulgi.
Ecce autem Pharijs rursum mercator ab oris
Ille bonus Ionas, aderat; mercesque Canopi,
Donaq; cælesti Puero, Matrique ferebat.
Isque palàm patrio in cœtu miranda Puelli
Altiùs inseruit suspecta ænigmata genti,

Terroremque tulit trepido sic ore locutus.
Nazarei ciues, genus alto à sanguine Iudæ,
Dicite, quis vestrûm concurrere cominus ausus
Cum Styge? quæ vobis bellatrix fœmina? quisue
Ille Puer, cui tantum odijs infensus Auernus?
Namq; (vt longæuus retulit Pellæus aruspex)
Ex adytis templi post longa silentia tandem
Hæc vati responsa dedit latrator Anubis:
Væ miseris, duro quos bello asperrima virgo
Nazareâ de gente (nefas) sub tartara mittit!
Væ dijs noctiuagis ausis ferre arma sub axem!
Causa mali tanti demissus ab æthere magno
In terras Puer. At contra pro talibus vltor
Mox aderit iuuenis Samarita. Ille æqua superbis
(Spero equidem) superis referet; noua bellaque vindex
Exciet, & pœnas, cæsâ sibi virgine, poscet.
Talia narrabat vulgata oracula Ionas;
Pendebantq; animis, Ecquis Samariticus iste
Laturus triste exitium, quæ victima virgo
Danda neci, quæ dira lues impendeat aruis.
Præterea fuit in Libani conuallibus imis
Armenti custos. Huic improuisus ab alto
Fatidicus menti furor incidit; ipse per omnem
Mira Palæstinam ventura horrenda canebat.
Et Samarim digito ostendens, væ, perfida pellex!
Væ tibi, væ, Babylon, scelerati numinis hospes!
Væ Galaaditis sponsis! Nec plura: sed omnes
Ipse etiam indigenas terrebat & oppida vates.
Nec satis. In somnis alij quoque nocte silenti
Hæc eadem moniti passim ventura ferebant,
Inque Deo Puero spemque effugiumque locabant.
Ille dabit vobis magicas eludere fraudes,
Isacidæ, ille Deum mentitum arcebit Idume:
Hunc

Hunc precibus seruate pijs, huic rite Sabæa
Thura date, & sanctis iam nunc assuescite votis.
His igitur dictis horrebant vndique agrestes.
Hinc Samaræ excisa omnis commercia gentis,
Inque dies magis atque magis plebs territa monstris,
Nazareoque super Puero mens omnibus anceps.
Omnibus in votis aliquam exalbescere lucem
E cælo, atque altè iniectam rarescere noctem.
Da, Pater, augurium, qui præuius igne columnæ
Isacidas quondam deserta per auia duxti:
Quique olim precibus victus sitientibus vndam
Cautibus è duris, dona insperata, dedisti:
Da finem curis, atque atram disijce nubem.
Talibus orantes onerabant sydera votis.
Cùm tandem tenuis resplenduit æthere fulgor,
Inque atris fulsit spes improuisa tenebris;
Spes, inquam, quam fortè tulit peregrina puella,
Historiam veterem narrans. Rem fusiùs omnem
Altiùs ordiri, seriemque ab origine præstat,
Et varia, vt possum, intertexere stamina telæ.
Nam semel hybernis circũfusæ ignibus Esther,
Atque vxor Ionathæ, & Damaris, longæuaque Charmis,
Nazariæque aliæ, streperâ ingentique coronâ,
Ad risum faciles, pars vellera, crudaque lina
Carpebant; alijs labor hirtis soluere echinis
Castaneas; aliæ torquebant stamina fusis.
Fortè autem reliquas aderat spectabilis inter
Nupta recens Agar, Engaddi è rure puella,
Quam patrijs profugus tectis formosus Heberus
Nunc primùm in patrias sibi nuptam duxerat ædes.
Hanc croceis vittis, aurumque imitante orichalco
Insignem, faciesque nouas, noua rura timentem

Turba peregrinam paulatim assuescere blandis
Cogebant refugam dictis, trepidamque ciebant.
Primaque Charmis anus de more interrogat, vtra
Rura magis placeant, Engaddi, an Nazareth? illa,
Cui pudor ingenuus, natiuaque gratia linguæ,
Haud meditata diu responsum; Nazareth, inquit.
Vestigare instat, Quæ verò his dignior oris
Causa moræ? illa autem; Mariæ pulcherrimus almæ
Natus. Et huic puero iam tu intima, (Dammaris infit)
Vix quinque exactis hic solibns hospita? At illa,
Infantem in cunis vidi, cùm poma rigenti
Nata hyeme, atq; vuas, & texto in vimine quondã
Attulimus flores. Hic ingens orta cupido,
Engaddi vt quondam vernarint rura decembri,
Cuius inaudierant aliquid, sed nubila erat res.
Attamen & senior Iesse, & longæuus Obedon
Nescio quid memori confusum mente volutant;
Ipsaque vineti procul hinc mirabile quiddam
Dictum olim repetit Charmis memor; ipsaq; flores
Nescio quos semel auditos reminiscitur Esther.
O age, dic, oro, seriemque ab origine miram
Incipe: fœmineo simul illam murmure circùm
Constituunt cœtu in medio, interruptaque pensa
Paulisper ponunt, remque omnem audire laborant.
Quæ simul ac vidit conuersa in se ora, rubore,
Vt decuit, suffusa genas, formidine tandem
Depositâ, sic orsa loqui. Iam talia dudum
Credideram, fateor, vestris quoque didita terris,
Nec latuisse sonum. Sed quando ingentis ad aures
Prodigij tenuis vix rumor, feraque fama
Accidit; ipsa, oculis quæ præsens testibus hausi,
Expediam paucis: nec enim sine numine diuûm
His

His ego nupta oris vestris, nec inutilis hospes
Munera parua olim referam. Bethlemia in arua,
Visendi studio, (vndecimus iam vertitur annus)
Ad Iesum infantem, pastorum credula dictis,
Fortè ierat mater. Serà dein nocte reuersa
Engaddum, pluuio imbre fluens lutulentaq; cœno,
Vt nunc, hybernum circa ignem & fumida ligna,
Dum chlamydem ponit, madidos dum siccat amictus,
Narrabat nobis quæ viderat. O, quibus illa
Ebria delicijs miris! quæ visa canebat!
Nec finis fandi quàm dia puerpera; quot se
Vinctam illi, obstrictamq; modis; quàm candidus illic,
Quam roseus Puer inuentus, quàm frigore penè
Exanimis! qualis superi! qui fulgor ocellis!
Mille modis varijs secum dulcedinis haustæ
It voluens animo sensus, atque exprimit ore.
Ire iterum iuuat, atque illi se Beris eunti,
Atque ego multa gemens, & Zelphe, ac deniq; cunctæ
Adiungi oramus comites. Lux crastina tandem
Ore vno decreta viæ; modò cesserit imber,
Candidiorque dies madidum deterserit Austrum.
Ergo parens, veteri ex arcâ dum sedula tostam
Depromit Cererem, rugosasque eligit vuas,
Quas Mariæ, & puero designat munera; flebat
Importunam hyemem, flebat sine floribus hortos,
Culpabatque niues, mutataque balsama oliuo
Nuper Ithuræo. Quàm vellet melle liquentes
Nunc vtique octobris ficus, & nectare plenos
Nequicquam botros! O nostra vbi cerea pruna?
O nostri, aiebat, nunc mala rubentia ruris!
Heu glacie, heu canis horrentia cuncta pruinis!

Audijt hæc Pater omnipotens de vertice Olympi,
Cui Zephyri parent, cui ver, cui pomifer annus,
Arrisitque bonus, spemq; omnem, & munera vicit,
Improuisa repente ferens, mirandaque dona.
Namque, vbi prima polo rubuere crepuscula lucis,
E speculâ caput impexum caprarius Alcon
Protulit, obseruans ventos, & nubila cæli:
Sublatisque oculis, innubem vt vidit Olympum
Vndique, & egelidam sensit de montibus auram;
Bella dies, inquit, nostris accommoda votis!
Oh! quis odor veluti florum! myrtiq; recentis!
Hem! flores! flores & poma! Alphæe, Manasses,
Zambris, io! Simeon; vua & narcissus in horto.
Hei mihi! nocte diu vigili (nam tempore longo
Lætitia insomnem tenuit) tum roscida primùm
Attulerat lassis membris aurora quietem.
Iamque orto sole, & diffuso lumine, nostri
Immemores aliæ per florea rura puellæ
Errabant lætis clamoribus. Excita somno
Audio garritus, confusaque murmura vocum,
Hem, Rachel Rachel, quot in vno persica ramo!
O bella! Hic violæ, hic violæ & fraga; hic quoq; fraga;
En cerasa, en cedri: pueri, ne carpite: Zambri,
I properè ad matrem, calathos ferat: Aspice, Ebere,
Aspice, per superos, hæc arbuta: suspice, Ruben,
Quæ mala insistunt tibi pendula: Perge, puella,
Quæ mora? perge citò: Fugit illa simillima vento,
Latratu festo sequiturque catellus euntem:
Mater, io! improuisa æstas, miracula rerum,
Turgentes vuæ, pyra, pomaque nata! Relicto
Ocyùs è strato miris feror excita monstris:
Nec mora longa, adsum cum matre & corbibus: vnà Con-

Consequitur soror, atque incomptis Sara capillis.
Vix possum hæc memorans lacrymas retinere cadentes.
Tollimus ad cælum palmas, stupefactaque circùm
Lumina versamus. Sunt hæc cælestia dona,
Quæ tetigisse nefas, ait Abra; intacta feramus
Bethlæo Infanti: Folijs insterne quasillum,
Sephora; vos violas, vos porgite fraga, puellæ;
Vos, iuuenes, truncis insistite, citraque nobis
Deijcite ex alto. Insistunt ramalibus ambo
Protinus exertis Ionathas, & Beno lacertis:
Cerea pruna cadunt, melimelaque perlita rore:
Grandinis in morem succusso persica trunco
In viridem labuntur humum: Supponite, Matres,
Huc gremium, huc corbes; tibi pomum hoc, Sara, bilibre;
Hoc tibi, tende sinum, Zelphe. Quid singula narro,
Quæ vidi his oculis præsens, hisque auribus hausi?
Iamque omnis veris pompa, autumniq; sub altâ
Ilice erat, folijs cooperta, & odoro adianto.
At quinam Puero redolentia dona referrent
Lis erat, & magnum certamen; nam sibi quisque
Id cupiebat onus, sibi certatimque quasillos
E manibus rapiunt; instant pueri, atque puellæ,
Contenduntq; super. Res tandem ad iurgia venit;
Cedere nec Zelphe vult Dina, atque vtraque certat,
Fœmineisque vtrinque sonat garritibus æther.
Ergo pater Ruben, litem componere adorsus,
Dispositos omnes in gyrum promere iussit
Quemque manum; digitos, quot quisque emiserat, vnam
Colligit in summam; tum quemque ex ordine lustrans
Non vno numerat gyro. Sors prima Barucchi,

Cui trifidum guttur, fatuus cui risus in ore
Idem semper erat, risuque excepit eodem
Id quoque: Rubeni sors altera: tertia Zelphes:
Aduolat illa statim, capitique celerrima plenum
Aptat vtraque manu calathum, quo ditior alter
Non erat, atque illum celarat callida in herbis,
Ne quis surriperet: sequitur dein Sephora nutrix;
Inde ego, tum mater: sors vltima Bersabææ.
At miseram Dinam fortuna inimica fefellit;
Dissimulare nequit, lacrymasque abscondere vultu
Nititur auerso, & lites clamoribus altis
Suscitat, atque alium rursus vult inuida gyrum
Omnino institui. At Ruben maturior annis
Ploranti bonus atque æquus sua munera cessit.
Pergite iam, matres, inquit, nam semita longa est,
Hic ego, Bethlæos dum vos properatis in agros,
Seruabo interea fidus pomaria custos.
Ergo alacres, summo gestantes vertice textas
Viminibus corbes, dextra læuaque prehensas,
Imus per nemora & saltus; sonat vndique vallis
Pastorum calamis; thymbræque, cedrique recentis
Late odor efflatur. Mirantur munera veris,
Extantesque rosas calathis, & frondea serta
Attonitæ passim matres, puerique, nurusque,
E fusæque ruunt pagis, atque agmina iungunt.
Venimus ad Pueri cunas, iam sole cadente:
Primaque Daphra parens, postquam de more salutem
Obtulit; Hæc, inquit, Mater, tibi paucula nostri
Munera vineti tulimus: folijsq; reductis
Explicuit dona; & salices, & iuncea rupit
Vincla manu. Genitrix, vt fraga rubentia vidit,
Et matutinis rorantia persica gemmis,
Sustulit ad cælum palmas, paulumq; morata
Ore

Ore ſuper ſtetit admirans: Vnde iſta repentè
Copia? queis, inquit, decerptæ in collibus vuæ?
Verſabatq; manu ridens, nunc Punica mala,
Nunc hos nunc illos flores: mox, ſedula prono
Vertice cuncta legens, texto de vimine botrum
Suſtulit ingentem, pueriq; admouit ocellis,
Blandè agitans teneras frondes, ramumq; virentē.
Nec minùs hinc Zelphe, hinc Rachel, formoſaque Beris
Blandiri, autumnumq; manu prætendere ocellis.
Ille è faſciolis exertam porgere dextram,
Nudaque brachiola ad viſos proferre racemos.
Aſt ego ludentis pueri prenſare lacertos.
Quin etiam, memini, propior ſcitarier auſa
Infantis nomen; cui formoſiſſima, lætos
Aduertens oculos, IESUM inquit Mater; & iſto
Nomine Nazareis de finibus (addidit) olim
Monſtrum horrendum, immane, ingens arcebis Idume,
Vndecies poſtquam ſol ſigna recurrerit anni.
Sic genitrix pueri: teſtis mihi turba ſororum,
Quæ præſens aderat dictis: iamq: incipit annus
Fatalis, quem terrifico tunc ore canebat.
His ergo augurijs lætæ (nam ſydera toto
Iam ſcintillabant ſparſim nitidiſſima cælo)
Vltima cum lacrymis libauimus oſcula cunis.
Inde per obſcuram noctem, per cæca viarum,
Sublatis paleis ardentibus atque maniplis,
In patrios hilari cantu remeauimus agros.
Talia narrabat, cunctis mirantibus, Agar
Engaddea, olim præſens quæ viderat ipſa.
Atq; hinc Nazarij ſtatio gratiſſima pagi,
Incolæ vbi Maria & Ieſus, dulciſſima iam tum
Nomina, deliciæ, atque humilis ſolatia ruris.

Tum verò attonitis lux tandem cælica oborta est
Prodigio ingenti, ſpesque improuiſa refulſit.
Nam ſenior Puero & Mariæ dilectus, vtrique
Iam dudum aſſuetus laribus, cui fœnore largo
Mentem animumq; Pater cæleſti afflauerat œſtro,
Alcindus vates geminas ad ſydera palmas
Suſtulit, & plusquam mortali voce locutus:
Nazaridæ, Alcindi ſuprema hæc dicta tenete,
Quæ, Raguele, tuo ſub tecto, è ſedibus iſtis,
Teſtibus hisque focis, prædico. Videbitis olim
Hunc regum antiquâ venientem è ſtirpe Puellum,
Sublimem Iſacidis dare iura, in ſpemq; vocare
Hæredes Regni ingentis; vosq; illius inter
Sceptra manus, velataque membra ſtupebitis oſtro,
Et ſtabili nexam fixo diademate frontem.
Abrami hæc veniet manes mihi fama ſub imos.
At precibus nobis placandum Numen Olympi,
Hæc ſi fortè pijs lacrymis arcana reuelet.
Spero equidem, mors atra priùs quàm luminis
auram
Auferat, & veniens mortales exigàt artus,
Dandum aliquid noſtræ, cælo miſerante, ſenectæ.
Sic reor haud dubijs ſignis; mihi præſcia namque
Vox ſonat interior longo iam tempore, *noſtris
Eſſe Deum in terris*. Sic ille: extremaq; dicta
Terræ ingens fragor, ac motus, tonitruq; ſecutum,
Quo domus, ac muri, & muris diſpoſta ſupellex
Stannea, & inſertæ lauri, menſæque moueri.
Continuò pauidæ matres in genua volutæ
Ieſſei vatis trepido ore euoluere carmen:
(a) *Cui Deus è Cælo adiutor, ſub præſide tanto
Nil timeat: dicet Domino, tu rebus in arctis
Spes & perfugium*. Nec ſecius aëre grando

Interea

(a) *Pſal. 90.*

Interea ruit, & venti transuersa frementes
Incurrunt portis. Postquam verò vltima ventum
Ad promissa: *Olli longæuo namq; salutis*
Auctorem ostendam, (dictu mirabile!) longè
Vox celsâ veniens de nube audita per auras.
Ne trepidate, viri Isacidæ: Solymeïa templa
Vere nouo petite, & sacra ante altaria proni
Fundite rite preces. Magnum & memorabile tandem
Arcanum vobis referabit Numen Olympi.
Hæc euenere hybernæ inter rustica brumæ
Otia; spes vnde agricolis magis aucta sciendi
Quid tandem Puer ille ferat. Vox omnibus vna
Magnum aliquid terris portendi, animisque recurrunt
Multa audita olim; primique exordia veris
Cuncti expectabant; velut æger, tædia longæ
Perpessus noctis, venientem suspicit axe
Auroram, queriturque diem solemque morantem.

LIBER OCTAVVS.

ARGUMENTUM.

Simon magus, adhuc adolescens, puellam virginem Samariæ sacrificat Dæmoni; & magicis præstigijs se Dei filium, vxoremque Selenen Deam in vulgus iactat. Deipara Virgo, & Ioseph cælestem Puerum orant, vt se manifestet. Sed, vere ineunte, dum templum de more adeunt, in reditu IESVM ammittunt. Magus impostor Samaritanos in syluam cogit, quos Selene amore sui, & prauis erroribus imbuit.

ATque hæc Nazareos dum spes tenet, almaque cælo
Lux veniens animis paulatim discutit vmbram;
Ecce repentinus rursum permiscuit vrbes
Iudææ, atque omnem turbo peragrauit Idumen,
Nubila cæca ferens, & feram in secula noctem.
Quæ nuper Libani vates, quæque hospes Ionas
Paulò ante, atque alij ventura horrenda canebant,
Euenere, metu & diro terrore, sub ipsa
Anni supremæ funesta exordia lunæ:
Exemplum memorandum olim, quid fœda libido,
Quid scelerata hominum vesania, quidue malignus
Humanis possit coniunctis viribus Orcus.
Scilicet his fretus vafer ille & proditor hostis
Con-

Consilia & vultus tegit, horroremque metumque
Flagitijs aufert. Sic olim coniugis visus
Illecebris primum decepit fraude parentem.
Sic ritus cultusq; feros, odia, arma, necesque,
Coniunctis hominum studijs, vitioque potentum
Induxit terris: & nunc quoq; subdolus ijsdem
Artibus in superos bella instaurare parabat.
Est, Silonem inter Samaræaq; mœnia, vicus
Nominis obscuri Gitton; nunc diruta saxa
Relliquias pagi, lentoque iacentia circùm
Stagna immota lacu longè execrata viator
Præterit, & diris sceleratum deuouet agrum.
Namq; hæc (a) Semonis Sanghi natalibus olim
Infamis tellus; magicas hîc perfidus ollas,
Fatiferas ceras, infandaque plurima tristi
Valle exercebat: nunc illius & quoque flammis
Apparet semiusta domus, defossaque luco
Spelunca ingenti, puteusq: altissimus, vnde
Carminibus manes supera ad conuexa ciebat.
Hic quondam, vt perhibent, extremâ è Persidis
orâ,
Patria in arua redux, Phœnicum constitit aruis;
Nondum excantandi ritus, penitusque nefandas
Edoctus leges, nondum penetrale sub imum
Carmina ferre potens, necdum altè imbutus
Auerno.
Ast illic miro succensus amore puellæ,
Quâ non Sidonijs fuit altera pulchrior oris,
Nec telas depingere acu solertior inter
Phœnissas, famâ ante alias celeberrima cantrix;
Nil intentatum demens, nil liquit inausum,
Siqua via insano succederet improba voto.
(Quid non cæcus amor cogit?) nequissimus hospes,
Quò

(a) *Simon magus, sic appellatus à Romanis.*

Quò demum Tyriâ queat vrbe abducere, sese,
Atq; ipsam, & sobolem venturam vouit Auerno,
Inq; vicem magicas in dotem acceperat artes,
Queis fretus tandem intempestâ nocte (*a*) Selenen
(Pellicis id nomen fuerat) tulit aëre prædo.
Hic erat ille Erebi vindex, quem Belphegor olim
Successorem oneri, & stygijs promiserat armis,
Si fors euentu cessissent bella sinistro.
Huic spes innixæ, huic rerum nunc credita summa.
Ergo vrbes passim spectris, atque oppida Idumes
Implebat miris; tum primo in flore iuuentæ
Mentitus senium, mentitus vertice canos,
Rugosamque cutem; visus sæpe æthere ferri
Obscuro inuectus nimbo, nigrique caballi
Terga premens; visus Iordanem vertere retro,
Omnigenasque dapes accire, & pocula nutu;
Seque Deum, vxoremque Deam magno ore ferebat.
Hic demum, stygij monitu instinctuq; paredri,
Qui comes hærebat lateri, canis instar agrestis,
Collectas syluis, & sparsas vndique villis
Finitimas gentes Samari mediâ vrbe coëgit;
Impleuitque forum, spectacula mira sequaci
Pollicitus vulgo: heu, quales habitura subinde
Euentus! quantam mox allatura superbo
Lætitiam, fastumque Erebo! Documenta puellis
Virginibus, procul à turbâ, rerumque nouarum
Insano strepitu, patrios seruare penates,
Atque æui inclusum penetralibus abdere florem.
Namque Palæstinas inter pulcherrima virgo,
Pastori dilecta Helymo, Thamar Galaditis,
Excantatoris ludos visura frequentes,
Huc socijs comitata suis, redimitaque primis
Narcissis, violisque comas, & tempora sertis,
Vene-

(*a*) *Alij vocant Helenen.*

Venerat æquales inter lætiſſima nymphas:
Haſque inter medias viridi conſederat herbâ,
Succeſſu gaudens, & voti denique compos.
Scilicet hanc genitrix paulò ante inuita precantem,
Et miſere flentem, rerumque cupidine tactam
Ire diu vetuit, dictiſque auerſa tenebat.
Nam quem concurſu in tanto iuuenumq; virûmq;
Acceſſum tentes? quò te immiſcere procaci,
Innuba virgo, inquit, vulgo; aut quam denique ſedem,
Quemue locum ſperes? Aluearia non ita denſæ
Intus apes ſtipant, tot confluit agminibus gens,
Cuncta illuc properans; inq; atram ludicra noctem
Forte ibunt, reditumq; vetat via longa per agros.
Adde quod ille ſenex ciet ignes, aëra turbat,
Eque polo trepidam deducit murmure lunam;
Quaſque videt prædo raptas vehit axe puellas
Egregias formâ, & cæcis abſcondit in antris.
Addidit euentum Dinæ, vetitoſque hymenæos,
Quos traxit cupidæ muliebris cura puellæ.
Addidit & vetitas diuinis legibus artes
Pythonum, ludiſque nefas aditare profanis.
Ne me, inquit, precibus victam, ne talibus, oro,
Obijce, nata, malis, quæ mens præſaga minatur.
Talibus ardentem lacrymis moritura tenebat.
Iamque animos dictis paulatim, incenſaque corda
Mollierat blandis, melioraque ſuaſerat ægræ;
Ni ſupplex iuuenis ſponſus, comiteſque puellæ
Vota inflammaſſent iterum, curamque leuaſſent
Circunfuſæ omnes. Lateri ſe fida iuuentus
Cuſtodem ſpondet: Quid vana pericula terrent?
Quæ te cunque aduerſa manent, vel ſi ruat axis,
Aut vi diſſiliat tellus, & nos quoque poſcunt:
Sors eadem cunctis. His mater denique victa,

Ægrè

Ægrè vtcunq; ferens, mediã penetrauit in vrbem
Vndantem populo, gnatamque ante ora locauit
Multa timens; propiorque Helymus trabe ſedit
acernâ
Armatus ferro, diſcrimen in omne paratus,
Euentum opperiens. Iamq; atria, ſummaq; tecta,
Iam ſpeculas infra ſupraque, aditusque viarum,
Atque altas turres plebs vndique denſa tenebat;
Attonitis inhians animis quid cogitet ingens
Promiſſor, quæ mira ferat; platanisque vetuſtis
Inſtiterant, magnoq; grauarant pondere ramos.
Cùm ſubitò effuſæ horribiles toto axe tenebræ,
Obſcuráque omnes, densáque in nocte relicti;
Non aliter, quàm ſi Phariã caligine rurſum,
Velleribusq; ater piceis niger ingruat aër,
Inq; diem referent graue olentes Tartara fauces.
Interea procul aſpiciunt, quã perfidus alto
Suggeſtu, atq; vnà meretrix conſederat, illic
Paulatim tenuem nubem exalbeſcere, qualis
Cernitur ex imâ interdum ſe tollere valle,
Aut humili vapor è ſtagno, ſub veſperis ortum.
Hæc lentè augeri, & magico ſplendeſcere ſenſim
Lumine multicolor, ſpectro intus turgida miro.
Ecce autem ante oculos (diræ præludia ſcenæ)
Marmoreus leo, quem quondam mediâ vrbe
locarant
Aſsyrij, cùm regna olim ditione teneret
Salmanaſar, rictus extemplo, & ſaxea mouit
Ora, deditq; ſonum, rugituque impulit auras.
Quo veluti ſigno admonitus ter mugijt Orcus,
Ter mota intremuit tellus; ſimul æthere opaco
Diffiſſa eſt nebula; & turbæ patulo ore tuenti
(Res incredibilis) cum pellice terribilis rex
Nube cauâ ſeptus mirandâ in luce refulſit,
Arduus.

Arduus aëriâ in magna spectabilsi aulâ,
Numinis os, habitumq; gerens, & ferrea sceptra,
Nubifero in solio. Postquam alta silentia pleno
Facta foro, vtque acies toruo circumtulit ore
Dicta parans, vt genua solo flexa vndique vidit
Perfidus; hæc tandem fœda execranda locutus.
(a) En, fortunatæ gentes, en denique vindex
Antiqui sceleris, promissus vatibus ille
Numine progenitus, votis precibusque petitus,
Quem venturum olim sacræ cecinere Sibullæ.
Quæ causa in terras è summis egerit astris,
Quidue ferat lateri mulier comes addita nostro
Accipite, & memores animos aduertite dictis.
Ante chaos, primosque ortus, & semina rerum
Hæc mihi nupta Dea; innumeriq; hinc vbere partu
Egressi in lucem, nostrum genus, Angeli ab aluo.
Illi autem artifices rerum terramque polumque
Stelliferum, atq; hominum, pecudumque, atque omne natantum
Eduxere genus. Sed fastu opibusque tumentes
Se dominos tali puduit genitrice creatos.
Deiecere polo, cum sydereo comitatu
Natorum fido; atque ipsam per secula centum
Lustraque bis septem mortali compede vinctam,
Inque alia ex aliis transfusam corpora, sæuis
Exercent pœnis. Hinc illa Ennoïa primùm,
Post Beli coniux, Heleneque Argiua: Selenen
Nunc vulgus vocat. Heu pudor, atque infamia nostri
Numinis! Hanc tandem Tyrio de fornice, probris
Turpibus affectam, subduximus. En Dea qualis!
Quæ facies olli! qui spiritus! Illius ergò

Veni-

(a) *Simonis commentum de Selene, & Angelis.* Ex Irenæo l. 1. c. 20.

Venimus ex alto in terras, genus omne rebelle
Cælituum vlturi, quorum discordia motu
Cuncta agitat vario. Illi hyemes, fera prælia, morbos
Immittunt terris; quāprimùm hæc omnia flammis
Hausturi, dum quisque sibi moderamina rerum
Præsumit, cælumque manu in contraria raptant.
Hos simul è superis imum detrusero in Orcum;
Hanc vrbem, ignotos terris quæ prima recepit,
Imperij sedem statuam; quam Nilus, & Indus,
Auroræq; amnes extremi, atque Orbis adorent.
At mihi vos, comitiq; Deæ, & mea iussa secutis
Cælicolis quondam genijs, quos nunc tenet horrens
Sub terris carcer, fraterno crimine ab altis
Sedibus excussos, nigram iugulate iuuencam;
Rite adhibete preces, sacrisq; imponite flammis,
Ad Boream versi, sedes vbi regia nostra est.
Sic ait: Et, ne quid furijs scelerique deesset,
(Horrendum dictu facinus, miserabile, fœdum!)
Matribus, atq; viris quærentibus vndique iussa
Dona cremanda rogis, iniecto errore repentè,
Obtulit ante oculos taurinâ fronte puellam,
Te, Virgo infelix, te, formosissima Thamar,
Quæ præsens aderas. Sic visa in luce malignâ es
Omnibus, obtutu toruo, palearibus horrens,
Pelle nigrâ, atq; imâ verrens vestigia caudâ.
Centum illuc digiti intenti, conuersaque centum
Protinus è tectis, è summis turribus ora.
Ipsa prior vidit, visuq; exterrita mater
Portenti ignara, En vobis, en victima, ciues,
Ante oculos, inquit, sertis & flore reuincta,
Sponte petens aras. Simul hæc, simul effera, cornu
(Sic rata) corripuit. Nec segnior ipse timentem
Vrget agens Helymus. Medium cùm denique vulgus

Vi rumpens tenuit lanio, obscuræque tabernæ
Ante fores traxit, multá exundante cateruâ
Circumquaq; virûm. Iam vulnus rite parabat
Mactator ferus: Ecce autem, dum brachia nudat,
Vaginâ exsoluens cultrum; dum testea vasa
Subijciunt alij calidum exceptura cruorem;
Heu matri, heu sponso, de sede tuentibus altâ
Triste ministerium, sublata vtrique repentè est
Ex oculis nubes magica; & natam illa trementem,
Et sponsam hic miseram, pallentem morte propinquâ,
Tendentemq; manus, & sydera voce cientem
Infelix vidit: reliquos idem occupat error,
Et species mentita prior. Ruit excita monstris
Per medios furibunda parens, te, nomine, Thamar,
(Namq; aliud quid agat?) te, gnata, heu victima Ditis,
Per densos vlulans cœtus, per tela, per hastas,
Prætentosq; virûm chalybes. At pallida virgo
Interea iugulum cultro dabat, & fluit ater
Per gladium cruor, atq; imbutam sanguine terram
Ore canes lambunt. Tunc mens quoq; reddita fidis
Virginibus socijs: flauos discerpere crines,
Et roseas laniare genas. Exterritus amens
Ante omnes sponsus; cui cæsa miserrima nupta
Ante ora, heu! demens furijs immanibus actus,
Perq; ruens medios, lanium stricto ense cruentum
Ter conatus adire, sacris bis terq; repulsus,
Nequicquá & genibus nitens, aditumq; retentans,
Deuouit Samarim diris, numenque nefandum
Horrida vociferans: Tellus Samaræa, dehisce,
Sacrilegosq; viros absorbe, atque impia tecta,
Meque super; manifesta Erebi namq; omina cerno:
Teque Deo genitum mentiris, perfide, cæco

Ex Orco impostor veniens. Iuuat ire sub vmbras,
Incestamque diem fugere, execrandaq; sacra.
Sic ait, & ferrum conuersum in viscera adegit,
Sanguine dans largo vitam. Huic comes addita socrus,
Quæ sine fine dabat gemitus, complexa cruentum
Natæ infelicis corpus. Nec secius amens,
Tænariæ ad lumen nubis ferale rubentis,
Lymphatum vulgus bacchari, & voce ciere
Te, Satan, comitesq; tuos, manesq; tremendos:
Te cælo immeritò excussum, te, Numen Olympi:
Te solum thure, & templis, atq; æthere dignum.
Hasq; inter voces, bacchantumq; orgia dira,
Paulatim infernum spectrum vanescere in auras,
Et fatui languere ignes, ac sulphuris ater
Sentiri graue olentis odor, nox sparsaq; Olympo.
Verùm adeò furijs gens cæca, atq; ebria Dite,
Insanoque furens œstro, vt discernere nemo
Clara tot indicijs vestigia posset Auerni.
Per noctem obscuram redeunt: vlulatibus arua
Responsant longè: strepitus, stygijque cachinni
Auditi, manesq; agris discurrere visi.
Hunc habuit fœdum promissa tragœdia finem.
At latè in populos, atque vrbes fama vagari
Aduenisse Deum Samaritis, qui iuga fessis
Eximat Isacidis; hunc claro in lumine visum
Nube super poscentem aras; huic rite litatum
Urbe palàm mediâ; sermonibus omnia vulgi
Misceri magnis: super omnia serpere rumor
Nazario in pago, & pauidos implere colonos.
Murmur erat, quale illud apum, cùm rusticus atro
Impleuit, flammâ crepitante, aluearia fumo:
Aut pluuiâ ingenti, diuersis vndiq; riuis,
Cùm

Cùm tumet, atque ingens vnus rapido impete pontes,
Ingentesque vehens ornos it turbidus amnis.
Ergo his commotus senior nutritor Iöseph,
Cœlestis Pueri custos, pro Numine læso
Saucius, & metuens ne conterranea dictis
Adijceret gens fortè animos; cum Coniuge diuâ
Contulit euentus, penitusque horrore metuque
Compleuit teneros sensus; iuuat ocyùs omnes
Obstruere insidijs aditus. Vtque anxia mater,
Si fortè ingruerit tempestas turbida noctu,
Confestim e strato, summotis luce tenebris,
Peruigil it tecto paruos inuisere natos;
Ne veniens turbo, neu tortus verberet imber:
Haud aliter Virgo præsentibus excita curis,
Proque suis iam tum mater fidissima alumnis,
Assensit dictis, vnáque adiere Puellum,
Atque prior trepido Genitrix sic ore locuta.
O superûm, o cæli rector, mundi arbiter vnus,
Nate, audin' quæ bella vetus noua suscitet hostis,
Virginis arma vltus, cæsâ sibi nuper ad aras
Virgine Idumæâ? vtque homines adsciuerit vltra?
Vtque (nefas) falso Iudæam numine tentet
Fallere, si queat, & stygios inducere cultus?
Per Genitorem oro, per sancti Flamen Amoris,
Quod spiras, tetrâ caligine discute mentes
Nazaridum; Numenque tuum (si poscimus æqua,
Si fas, Diue, precor) cælesti in lumine pande.
Adiecit Pater, vt quondam Simeonis in vlnis
Promissa hæc eadem tulerat. Quin candida Virgo
Subdidit, vt nascens diuinâ in luce videndum
Se dederat quondam pastoribus; vtque remotos
Traxerat eoos, manifesto Numine, reges.
Nunc eadem supplex Mater, genibusque voluta
Illa-

Illacrymansque rogo; aut (tantum si tempora forsan
Ferre negant) saltem sic te permitte videri,
Sic, inquam, vt pariter lateas, ceu nubila solem
Clara tegunt: tuque, alme, potes componere vtrumque.
Talibus instabat dictis, simul oscula fronti
Plura dabat, lacrymisq; oculos implebat obortis.
Heu quales, miseranda, paras tibi nescia fletus!
Quanto emis hæc pretio! Lacrymis nam denique victus
Annuit æthereus Puer: at pro munere tanto
Addidit hanc legem, quam nunquam, Virgo, putaras,
Hanc, inquam, legem, patrias vt scilicet ædes
Desereret fugiens, atque innotesceret absens;
Quò simul & notus foret, ereptusque lateret.
Atque vbi me regio procul hinc diuersa tenebit,
Tunc, ait, amissum dabimus cognoscere munus:
Namque aderit missus præco, qui nunciet istis
Consedisse Deum terris, hos Numen Olympi
Incoluisse lares: Tuq;, optima, parce querelis,
Parce Parens lacrymis. Sic ille. At saucia Virgo,
Prima fugæ vt sensit prænuncia carmina, vultus
Pallida deiecit, pressoque obmutuit ore:
Nec vocem infelix habuit, nec verba, nec ipsas
In promptu lacrymas. Non hæc sententia mentis,
Non hæc Mater amans vnquam moritura rogarat;
Nec reuocare licet, nec fas obsistere contra:
Ausa nec vlteriùs responsa lacessere dura.
Hoc miseram Gnatus lethali vulnere læsam,
Hoc duro fixam telo, exanimemq; reliquit.
Has inter curas tandem pulcherrimus aruis
Extulerat frontem redimitam floribus annus.

Iamque

Iamque aderant votis optati tempora veris
Expectata diu, & precibus lacrymisq; petita.
Nazarei rite ad Solymæ delubra frequentes,
Vt primùm illuxit, matres iuuenesque senesque,
Agmine partito, campis florentibus ibant,
Alcindi vocem, & cœlestia iussa secuti,
Audita ex alto paulò ante per otia brumæ.
Non edera antiquis intorta tenaciùs hæret
Parietibus; timida vt nodis, & nexibus arctis
Implicitum dextrâ Puerum tenet anxia Virgo
Cuncta timens; & sæpe oculis intenta reuisit
Hærentem lateri comitem. Quid sedula cura
Profuit? Heu! postquam solymeïa ab vrbe
redibant,
Obtulerántq; preces moniti, consuetaq; dona,
Illa quidem nati dextram memor vsque tenebat:
Sed miseræ ex ipso vix primùm limine templi
Egressæ, ætheriâ Diuinus Spiritus aurâ
Mortalem eripuit nubem, Numenque tueri,
Arcanumque dedit non enarrabile Verbum,
Cælum oculis referans, tecta immortalia Diuûm.
Dumque altè fruitur sopitis sensibus, olli
Elapsum interea immemori, manibusq; solutum
Eripuit Puerum, spesque irrita cessit in auras.
Nec priùs aduertit Mater, quàm pristina sero
Vespere mens rediit, somno velut excita. Tum se,
Tum comites circùm, & latus hinc atque hinc
desertum,
Atque manum vacuam cælesti pignore sensit.
Quò non iactatæ voces, repetitaque Iesu
Nomina, per muros pagi, per frondea lustra,
Illatæque faces? quos non adiere penates
Mœrentes sociæ per opaca silentia noctis?
Heu quid agant? quò se vertant? namque vndique
stellis

Tem-

Tempore iam longo cæli conuexa refulgent;
Nec fas nocturnum per iter vestigia retro
Ferre per obscuros calles, perque auia cæca:
Ire vetant trepidæ matres, arcentque volentem.
Semianimis, lugens, & acutâ cuspide fixa,
Postquam altè ingruerat serò expectatibus vmbra,
Orba suo infelix Nato, caput obsita velo,
Singultusque ciens bona Virgo in tecta redibat:
Tota sequebatur largo vicinia fletu.
Interea verò impostor, quem mouerat Orcus
Sydereum aduersùs Puerum, spe lætus inani,
Hoste velut pulso liber, campoque potitus,
Antiquam in syluam vulgus deduxerat ingens,
Agricolas Sichemitas, atque Amridis, omnes
Cultores Ephraim, & Thersæ, & Samaritidos oræ.
Illic concilio in magno condixerat amens
Se legem è cælo missam, & noua iura daturum
Vulganda in populos: Aderat quoq; perfida vultu
Composito pellex, pulchroque incenderat ore
Rustica corda virûm; tali se compserát arte,
Sic nitidis collum baccis, sic tempora vere
Florifero ornarat, gemmisque ardebat & ostro,
Nuda humeros, niueosque sinus, & eburnea colla.
Nec minùs è roseis manabant dulcia labris
Verba, quibus blandum sæua inspirabat amorem.
O mihi dilecta ante omnes Samaræa iuuentus,
Si me, progenitam cælo, non sydera rursum
Optarent reducem, si non in patria Olympi
Quamprimùm inueheret stellantia limina coniux;
Hæc sedes, fateor, præ cunctis vna teneret
Immemorem cæli. Terras inuita relinquo,
Quodue queo, extremum lacrymis obtestor
amorem.
Vos contra, si quid merui, per numen vtrumque
Coniu-

Coniugis atque meum, vota instaurate quotannis.
Et memorem iurate fidem; meque axe supernam
Credite descendisse Deam. (a) Nil poscimus vltra,
Nec leges alias pono. Sint libera cuique
Arbitria, & vestros ad votum fingite mores;
Neue adeò immites posthac imponite Diuos
Gentibus. O frustra cæcis terroribus acti
Huc vsque, & vanâ superûm formidine lusi!
Talibus in speciem blandis nequissima virus
Condibat dictis. Frondentibus orgia syluis
Interea, lætisque choris, largoque lyæo,
Infernis epulis noctem gens capta trahebat;
Mentitamque Deam stupet, ardescitque tuendo,
Tam bellè ad lunam pictos mouet arte cothurnos,
Sic vestem rotat auratam, gemmisque micantem
Psaltria, sic miseros obtutibus vrit amantes.

(a) Ex D. Ireneo l. 1. c. 20.

LIBER NONVS.

ARGUMENTUM.

Oppidani, irrito successu, & nouis infortunijs, IESVM vestigant. Tandem Deipara querelis motus Deus Pater Angelum mittit, qui primùm, viatoris senis habitu, Puerum indicat; deinde excantatoris prestigias in sylua dissipat. IESVS in templo Patribus subobscurè se manifestat. Denique Matri redditus, in patrium oppidum cælesti comitatu regrediens, à Nazarenis DEVS agnoscitur.

VÆ quibus hæc pellex gemmato præbuit auro
Toxica! væ populis, quos illa afflauerit ore!
Væ quibus inque aures fatali murmure cantrix
Verba susurrauit! Nam nunc quoq; subdola vultus
In varios, inq; ora migrat; pestemque per vrbes
Incedens, lethumque vehit mortalibus ægris.
Fabula narratur, seclis conficta vetustis,
Nec vero absimilis. (a) Nam postquàm perfida tandem
Morte obitâ (vt perhibent) Stygium stetit ante tribunal;

Iesseo

(a) *Hæreses Manichæorum, Ebionitarum, & Arianorum vnde ortæ.*

Iessco ecquid de Puero tot damna ferente
Sentiret, procerum perijt niger vndique cœtus.
Illa autem, Quantum potui mortalibus, inquit,
Explorare oculis, (quidquid gens falsa susurret)
Nil mortale super vidi. Tum celsa Manetes
Tempora concutiens, proceraque cornua: In illo
(Mentiris) ficto latet, inquit, corpore Numen,
Nec verum hunc hominem temerarius afferat
vllus.
Asserit extemplo Beïon, magno ore refellens
Dicta, Deumque negat; si quis putat, huic ferus
amens
Intendit litem & bellum. At putat esse Riarnus
Exurgens contra; contenditque arduus alto
Numine progenitum, magno Genitore minorem.
Paulatim incaluere animi, discordibus iræ
Mentibus erupere, atque implacabilis orta
Seditio; inque has inque illas Styx didita partes.
Mens est Tartareis genijs immobilis. Ante
Versus eat Padus, aut duro se robore flectat
Quercus humi, quàm quod semel asseruere
retractent.
Ergo intestini immortalia semina belli
Iacta Erebo fuerant; nisi dira venefica prompto
Consilio illatas sedasset prouida turbas.
Scilicet hoc, inquit, velit hostis; vt ille supremum
Dum vobis parat excidium, noua regnaque
condit;
Vos furor, & rixæ teneant, & mutua bella.
Quin agite, &, quando sedet hæc sententia
discors,
Hæc eadem vestris prosit discordia rebus.
Hos ferite errores terris, hanc spargite labem
Vtiliter, socij; sua quisque ad signa sequaces

Mortales trahat: ipsi autem in sua damna vicissim
Hanc vestram dirimant odijs & sanguine litem.
Sic ait: inferno placuit sententia regi;
Collatisque simul ceruicibus, assensere
Concordes omnes. Illi data cura per orbem
Ferre tot ambiguas tricas, quas sæua sub Orco
Edidicit priùs, & libros digessit in amplos
Per capita. Inde dolis instructa, atq; arte nocendi,
Protinus Ægyptum, atq: Afros, Asiamque per omnem,
Nunc has nunc illas Erebi sibi sedula turmas
Adiungens, tabem latè & contagia sparsit.
Ex illo quis acerba virûm, quis funera fando,
Fatalesque vices memoret? Nusquam illa quieuit,
Tot sese in facies vertit, tot nomina sumit,
Vrbibus opponens vrbes, regna aspera regnis.
Nec mora, nec requies; volat exitialis Erinnys,
Hostis acerba, ferox, ciuili sanguine gaudens,
Ambitiosa, tenax, popularis, perfida, mendax.
Hoc, superi, monstrum, hanc terris auertite pestem.

Sed iam puniceos surgens aurora penates,
Allatura diem, roseo reserarat Olympo.
Nazarei verò loca per syluestria circùm
Nequicquam exierant; atq; arua, atque oppida late
Vndiq; lustrarant, Carmelum, Galgala, & omnem
Iordanis vallem. Verùm spes irrita rursum,
Proiectusq; labor. Quin cælo effusa procella
Sub noctem improuisa ruens, commixtaq; grando
Terruerat cunctos, profugique in tecta redibant.
Accidit & fessis aliud miserabile. Namque
Illa recens hospes ruris, quam diximus, Agar
Engaddea, inter fremitus & murmura venti,

Vastum

Vastum ingressa nemus; perplexa per auia syluæ,
Vltima dum sequitur comites ignara viarum;
Olli surreptum violento turbine velum,
Delatumque procul dumoso cespiti inhæsit,
Iniecitq; moram. Ruit imbrifer in faciem Auster,
Inque sinum, vittasque rapit, vestesq; capillosq;
Insequiturque horrens nimbis pluuialibus æther.
Nequicquam socias, quas impetus ocyor Euro
Præcipites agit, infelix clamore vocabat;
Nec meminit callis, nec quò se tramite ducat:
Pallentemque metu nox denique cæca tenebris
Occupat errantem; collectisque omnibus, vna
Defuit ipsa etiam, & sponsum, comitesq; fefellit.
Talibus implicitum mens prouida Numinis arte
Nodum intexuerat mirum; quò lætior inde
Exitus extremus foret, atque in gaudia tandem
Cura ingens, luctusque, & longus mœror abirent.
Iamq; fere medium stellatâ in veste tenebat
Humida nox cursum, & pluuiæ ventiq; quierant,
Nec sonitus nec murmur erat, nisi fontium ab altis
Stillantum ripis, & moti leniter Austri.
Ipse procul somnos labenti flumine torrens
Conciliat, longèque canum latratibus arua
Responsant; tacito dum curru argentea luna
Alta polo incedit per opaca silentia mundi.
Heu misera, heu sola in tenebris sanctissima Mater,
Quanquam lassa viæ, secreto inclusa cubili,
Casum infelicem lacrymoso carmine flebat.
Et fletum augebat vicinus lectulus ille,
Sed vacuus, quo membra Puer componere suerat:
Cynthia nam pleno lucens ex æthere cornu
Cuncta ostendebat manifesto lumine: nunc frons,
Nunc decor, & facies, & viua absentis imago

Ante oculos redeunt, nunc vox, hesternaque dicta.
Heu se desertam, tenebrosâ in nocte relictam,
Confusamq; malis! Nam quid, pulcherrime rerum,
Quid tantum, aiebat, potui delinquere mater,
Mater amans? Te, summe Pater, te conscia testor,
Non aliud petij, aut volui (quantùm ægra recordor)
Quam meus vt Natus, præsenti numine, certam
Ferret opem fessis; tamen vt simul ille lateret:
Hæc mens, hic animus fuit: at non vt miseram me
Desereret fugiens: has vnquam velle latebras
Orando potui? hæc Genitrix mihi vulnera ferre?
Hæc lacrymis precibusque in me conuertere tela?
O patria! ò tristes desolatique penates!
O domus infelix! At iam nunc sera querelis
Tempora: debueram, cùm primùm conscia casus,
Nocte remetiri vestigia; cunctaque solers,
Dum iactura recens, exquirere; tale nec vlli
Antea oportuerat poscenti credere pignus;
Nec finere ipsa manu prensum diuellier vnquam.
Nunc quid ago? quò me, infelix & saucia, verto
Orba parens, deserta, stupens, confusaque luctu?
Quam superûm nemo alloquitur, penitusque relictam
E cælo inuisit nemo; nam te, Puer alme,
Sublato, vidua hæc posthac quis limina curet?
Hic meus est dolor, hoc vulnus; tibi, sancte puelle,
Displicuisse aliquid, quo læsus, matre relictâ,
Fugeris ad superos; nec verba extrema dolentis
Ferre, nec amplexus voluisse, nec vltima lassæ
Oscula plorantis: cur ægram, Nate, Parentem
Sic fugis? Hic, rupto lacrymarum gurgite, flebat,
Nixa toro lassam ceruicem; & multa volentem
Dicere

Dicere prælargæ & calidæ lacrymæ impediebant,
Queis oculi, vultusq; pluunt, vestesque sinusque,
Et madet ipse torus. Superûm mœstissimus astat
Septus nube chorus, miserans graue vulnus
amantis.
Nam Deus ipse Pater cunctis præceperat ante
Cælitibus, ne quis latebras, & furta doceret;
Nec pietas quenquam miseræ, aut lamenta
mouerent.
Heu! cælum tetigit mœror quoque. Nigra
repente
Delituit luna in nimbo; rursum tonat axis,
Insequiturq; imber, densarumq; agmina aquarum,
Fulguraque, & grando; veluti si corruat æther
In præceps, iungantque suos pia sydera fletus.
At cæli terræq; Sator, cui iusta peracta
Virginei tandem visa est mensura doloris;
Non vltra ingentem passus procedere curam.
Ergo ad se genium Mariæ vocat ore sereno,
Finem allaturus lacrymis. Iubet illico tranet
Nubila, opemq; ferat, fletusq; abstergat amaros
Parthenidi, & socijs: exin mendacia sæui
Excantatoris retegat, penitusque resoluat
Tænarias fraudes. Libani de vertice iam sol
Extulerat matutina inter sydera currum;
Dispuleratque Austrum summis de collibus aura
Carmeli spirans. Ille æthere lapsus ab alto,
Aerijs positis pennis, nitidâque iuuentâ,
Induit ora senis Solymâ venientis; anhelaque
Ora labore viæ, gressumque imitatur euntis.
Nazaretæ interea matres per proxima rura
Sollicitæ exierant, primi sub luminis ortum:
Ante alias verò tristissima Parthenis ibat,
Quam fidæ comites Debora, & Susanna se-
quuntur.

Has vbi prospexit viridi è conualle viator,
(Virgo tamen prior haud longe consederat ægra)
Astitit ante oculos, atque hæc prior ore locutus.
Dicite, montiuagæ matres, quot adhuc stadia, vsque
In iuga oliuiferæ Sunæ? læua hæccine tuta
Semita? an à fluuio dextrorsum tendimus? Olli
Susanna: Exiguum superest iter: amne secundo
Carpe viam, quà prona ferunt decliuia vallis.
At vos, excepit senior, quæ cura vagantes
Huc egit? quidue illa procul comes altera plorat?
Quoue tenetis iter? Largo cui Debbora fletu,
Ah pater! haud, inquit, nostræ tibi nomen, ad aures
Fors vnquam acciderit Mariæ. Non vlla sub axe
Sanctior in terris; nec fas modò singula fando
Enarrare tibi. Sed nunc tristissima natum,
Cui non vlla parem tulit ætas, nec feret vsquam,
Iam dudum vaga per montes, perq; oppida, quærit
Amissum, vt remur, Solymis. Stetit arte viator,
Multa animo veluti reputans; læuâque prehenso
Incubuit mento, paulùmque obturibus hæsit
Intentis, nutu pendente. Inde ora serenans,
Quæ Pueri species? os? ætas? & color? inquit:
Hunc ego fortasse... Hic trepidis simul vtraque dictis
Lætitiâ abruptis (tantò spes impete oborta)
Ambæ sollicitæ faciem, vestemque, coloremque,
Ætatem, crinem, vocem, incessumque docebant,
Sicubi vidisset forte vnquam, aut sicubi quicquã
Audisset. Solymis, ait ille, simillimus (ibam
Nunc equidem recolens) sacrâ Salomonis in æde
Nuper erat. Sed enim (veniam permittite dictis)
Pul-

Pulchrior illa oris species, quàm patria vobis
Ferre queat tellus; nec talem viderit vsquam
Mortalis, reor: & certè tam rara venustas
Cælesti de stirpe venit. Tantò altiùs illæ
Tollere spem lætæ, & viuis depingere pulchra
Ora modis, alijsque super muliebribus ambæ
Indicijs instare nouis. Vbi plurima verò,
Vt solet, hinc atque hinc dubia explorata; viator
Longum iter, atq; alias lassus prætendere curas:
Iam sinite hinc abeam, nam semita longior vrget
In patrios colles. Simul hæc, simul ore sereno
Accedens propiùs, secretò affatus ad aurem est.
O fortunatæ! Tanto iam tempore vobis
Lux demissa polo; nec vestris credita terris
Munera nostis adhuc? Vobis Regnator Olympi
Sorte datus, vestris Numen latet hospes in oris.
Ocyùs accelerate gradus, contendite cursu
In sacras ædes: Deus est, Deus ille Puellus,
Quem vestigatis. Tum demum fulguris instar
Cælica lux animis fulsit. Pauor & metus ingens
Principiò attonitas tenuit: dein vocibus altis
Lætitiæ vastum nemus impleuere: Maria,
Huc ades, inuentus Puer est: sonat vndique vallis
Inuentum inuentum Iesum. Quàm sæpe videmus
Noctibus æstiuis clarescere cuncta repentè
Ignibus ictu oculi sparsis, quâ luce renident
Tecta atque arua procul, priùs atrâ abscondita noctе;
Virginis haud aliter vox improuisa tenebras
Dispulit ex animo. Iuuat vsq; atque vsq; morari,
Singula nec finis, nunc hæc nunc illa rogandi.
Sed non ferre moram senior: Vos ite, monebat,
Dum permittit adhuc sol altior axe: cauete,

 Nam,

Nam, si quando vnquam, rapido se gurgite torquet
Imbre Cison nocturno auctus, qui flumine oberrans
Hinc rursum tranandus erit; neu fidite ponti.
Haud procul ad stadium tenso vos cymbula fune
Transuehet; inde ferent trito vestigia calle.
His lætæ indicijs matres diuina canentes
Detersis lacrymis ibant; ceu roscidus aër
Cùm liber pluuijs hinc solem parte serenâ
Explicat, hinc pictum fuscis de nubibus arcum.
Postquam animos verò curâ satis ille leuarat,
Protinus hinc geminis nitens se sustulit alis
Obscurum in lucum, quo noctem exegerat omnem
Turbinis acta metu per tesqua silentia nuper
Errabunda Agar. Peregrini insignia mira
Aliger induerat, queis territa nympha repente est:
Namque humeros exomis obit taurina, marinis
Assutis cochleis, ad tornum hastile peractum
Dextra gerit, medio vincta hæret sarcina tergo.
Piceni qualis sub sole viator in agris
Virgineas ædes transuectas Itala in arua
Puluerulentus adit; tali sub imagine sese
Obrulit in speciem flenti, causasque poposcit;
Vnde domo, quæ sors profugam, quisue egerit error?
Atque vbi rem didicit, terge, inquit, fletibus ora,
Pone metum: lateri comes addere: præuius ipse
Paulisper perplexa regam vestigia; donec
(Nec mora longa viæ) certo te tramite sistam.
Haud procul hinc nemus illud erat septum vndiq; taxo
Ilicibusque nigris, statio syluestris auerni;
Quò turbam innumeram, & lamias, scortumque Selenen,

Ac centum vario Cacodæmonas egerat ore
Sacrilegus Simon. Illic tum fortè sub vlmis,
Et densis piceis, platanûmque silentibus vmbris,
Qui media horrendo patet ingens area luco,
Argento grauia, atque auro, dapibusque superba
Duxerat in magnum conuiuia splendida gyrum.
Corpora taurorum, aprorumque ingentia fumant
Lancibus in magnis; sparso fœda omnia Baccho:
Lætitiæ insano strepitu nemus omne resultat.
Iamq; aberant quantum longe vox missa per auras
Audiri poterat; gressumque coërcuit Ales,
Ne comes obscœnas mensas, epulásque videret.
Atque illam immemori similis, ceruice reflexâ,
Amissi Pueri (Pueri namque inter eundum
Casum enarrabat) nomen rogat: inde puellæ
Hoc tu, inquit, nomen, Cæloque, Ereboque tremendum,
Versa illuc, sonus vnde atris de frondibus exit,
Ore voca. Illa altè distento pectore, & aurâ
Collectâ, quanto potuit iacere impete, IESVM
Intonuit. Dictu mirabile! protinus omnis
Intremuit lucus, pateræque, effusaque vina,
Concussique abaci, atque argentea lapsa supellex.
Altiùs exclama, iubet Aliger: altiùs illa
IESUM iterum vocat. Ecce autem de faucibus imis
Conuiuæ stygij, quorum intermixta sedebat
Turba ingens, redimita ederis, taxoque nigranti,
Exeruere atras immundo sanguine linguas.
Tertia sed postquam cælo vox clarior acta,
Non tulit vltra Erebus nomen; ventoque coorto,
Omnia diffugére repentè, vt fumus in auras.
Tunc ora attollens Agar fusco aëre vidit
Nigro in equo fugientem equitem, volucrique dracone

In-

Inuectam comitem sagam per inania ferri.
Tum meminit monstri horrendi, quod Parthenis olim
Præscia fatidico prædixerat ore fugandum:
Quæ loca? quod spectrum? vultu exanimata poposcit.
Non hæc tempus, ait ductor: iam summa peracta:
Inde scies. Extrema vocant me iussa Tonantis.
Hic ore exanguem diuus peregrinus agrestem,
Ignaram euentûs, vmbroso in calle reliquit:
Atque hanc carpe viam, dixit, quæ certa Puello
Obuia sub noctem reduci vestigia iunget.
Sic ait: ipse autem subijt penetralia terræ
Promissi memor; & superas euexit ad auras
Infantum exiguas animas, quas vallis opacæ
Abdidit in latebris: exin Iordanis ad amnem,
Ad Puerum vatem roseis se contulit alis
Et iam dulce iter exactum; finemque laborum
Aduentare queror. Meus inter carmina iam Sol
Paulatim cadit, & lassis superinijcit vmbram,
Otiaque indicit, & longa silentia musis.
Quas tibi, Diua Parens, referam sanctissima grates,
Quæ me iam tandem, tenui vasta æquora lembo
Sulcantem, in portum deduxeris; hasque canenti
Obtuleris mihi delicias, solatia fesso,
Quandiu in hâc exul mortali demoror vmbrâ?
Heu! nunc orba finis mihi plectra, amissaque plorant
Otia mœrentes iuga per deserta Camœnæ!
At, quando hæc operis meta, atq; hic terminus hæret,
Carminibusque meis extremùm te alloquor, alma
Nazari; per duros quos passa hucusque labores,

Perque tuum innentum Puerum; quem læta reduces
Quamprimùm in patrias ædes; ò rebus in arctis
Vnica spes, ægrisque salus mortalibus, audi
Seruatas hucusque preces, supremaque vota.
Aspice terrarum quantum gemino regat orbe,
Quà cadit, exoriturque dies, Regnator Iberi
Carolus. Huic sobolem coniunctis orbis vterque
Fletibus implorat. Populorum flexa rogantum,
O Diua Hesperiæ custos, tutelaque regum
Austriadum, sceptri hæredem impertire querelis.
Tuque (a) nouæ vxori, quæ nunc maria aspera tranat,
Partheni, stella maris, cui venti & nubila parent,
Sterne æquor placidum, tempestatesque coërce.
Huc ò deinde, Parens, oculos mitissima verte
Romulidum ad Regem, tenerâ iam sceptra gerentem
Bina manu. Odrysij crescentem in fata tyranni
Augustum Puerum serua. Magni ille parentis
Fortia facta, animi non eluctabile robur
Rebus in aduersis, æquam inter prospera mentem,
Synceramque fidem primis meditetur ab annis.
Aspice postremò scissam late vndique bellis
Europam, miserasque vrbes data pabula flammis.
Tu potes hanc atram nutu sedare procellam,
Et simul inuicti Leopoldi Cæsaris armis
Fræna recusantem penitus submittere Thracem:
Romuleo vt tandem è solio (b) Pater atq; Sacerdos
Maximus, Adriaci decus immortale Senatûs,
Cernat adoratum nomen circùm vndique IESV,
Pacatosque dies, atque vnum Pastor ouile.
Hæc precor, hæc supplex extremo carmine posco.
Istetta,

(a) *Maria Anna Neoburgensis.*
(b) *Alexan. VIII. Pont. Max.*

Interea, quod restat adhuc, mihi proxima ripæ
Dirige vela ratis, Virgo; Tu suffice puppi
(Namque parum superest) vicina in littora ventos.
Ergo in delubro augusto, Solymeiâ in vrbe,
Turbam inter strepitumque Puer regnator Olympi
Concilio intererat magno. Tum forte, coactis
Patribus & populo; (vt series atque ordo ferebat
Commenti sacri) Hebdomadas Danielis aheno
E rostro Azarias interpres rite docebat.
Forte autem præsens aderat sublimis in altâ
Sede Arimathensis Ioseph: isque, ora frequentis
Dum populi lustrat, stantem e regione Puellum
Cælestem vidit; fixisque obtutibus amens,
Attonitusque, diuque silens, immobilis hæsit.
Nec minùs interea vultu stupefactus eodem
Mentis inops, faciem, vestes, & singula mirans
Longæuus iuxta (a) senior pendebat ab ore.
Hunc çubito tangens comitem, lateriq; propinquū,
Læuâ ante ora manu positâ, vicinus ad aurem,
Sic Arimathensis submissâ voce locutus.
Aspicis illum, oculis, & crine, & iänthino amictu
Insignem puerum, strata inter palmea, sacris
Intentum dictis? Proh Diuûm abscondita miris
Arcana in tenebris! Hunc ipsum (sydera testor,
Atq; adyta hæc, sanctosq; lares) hunc prorsus eundem,
Nusquam aliàs visum, noctu per somnia vidi:
Atque adeò demens feror, vt noua somnia credā
Hæc eadem, quæ nunc oculis præsentia cerno.
Ille videbatur malefidæ ante ora cauernæ
Ludere, dumque manum rimis insertat opacis,
Illic tellure abstrusum irritauerat anguem
(Nam digitos forte intulerat quà regulus ingens
Abdi-

(a) *Nicodemus*.

Abdiderat ſeſe) egreſſumque repentè reſúgit
Attollentem iras: Procul o procul, vndiq; agreſtū
Conclamat trepidè vicinia vocibus hydrum
Longè abſterrentum. Cùm deniq; in ardua pennas
Improuisò humeris natas (mirabile viſu)
Explicuit cælo Puer, eluſoque colubro,
Longo interuallo liquidum per inane volabat.
Ipſe oculis tractu ingenti curſuque ſequebar;
Cùm demum aëriæ frondoſo in vertice palmæ,
Ceu volucris ſublata metu, quam terruit auceps,
Conſtitit. At genitrix clamoribus excita longè,
Perque viam pede nixa ſuper, cæſoque cruento
Prædone, infelix aderat; ſed corpore toto
Denſa inter folia abſtruſus pulcherrimus infans
Se circùm plumis obſtrictum incluſerat albis,
Nec poterat cerni. Finem euentumque tueri
Vt cuperem, potes ipſe animo tibi fingere.
Somnus
Heu me deſeruit, trepidum quò talia demum
Deſierint. Sic ille. Senex tunc alter ad axem
Suſtulit ora, manuſque ambas; poſt multaque
vocem
Vix tandem expedijt: Deus eſt, Deus abditus iſto
Certè, ait, in nodo. Somnus quà deſijt, inquit,
Hic tuus, hinc nexu arcano meus incipit. Ipſe
Penniger Infantis (quando hæc tibi cura relicta)
Succeſſum referam. Per ſcabri corticis ambo
Ardua connixi genibus, manibuſque prehenſum
Amplexi truncum, valido luctamine; tandem
Ægrè, vi multà, in ramos euaſimus altos.
Heu pietas! Geminis alis vtrinque reductis,
Vidimus exanguem faciem, reſperſaque viuo
Sanguine membra: latus longo traiecerat illi
Ruſticus infixo venabulo; &, hei mihi! ſqualens

Pendebat niueo ex humero pulcherrima ceruix.
Nos Puerum in prato exanimem distendimus inter
Purpureos flores, & hiantia vulnera riuo
Lauimus; inde, vt erat, ferali in sindone Matri
Ploranti tulimus. Tres illic crine soluto
Lugebant mœstæ comites, quæ myrrhina odori
Vascula contulerant aloës; interque dolentum
Fœmineas voces, luctusque reliquimus. Hic me
Heu pariter lassum tristissima liquit imago.
Talibus inter se dictis miranda vicissim
Ore susurrabant ambo, lacrymasque ciebant.
Ecce autem interea Mater, quæ denique fessis
Cum socijs, spatio emenso, delubra subibat,
Sollicitа explorans oculis sua pignora. Vestes,
Et capitis velum, & fletûs vestigia, prorsus
Talia cernere erat præsenti, qualia somnus
Pinxerat. Obstupuere senes magis: illico visa
Ora recognoscunt memores: En illa, tremendum
Quæ pede calcarat serpentem: En illa, peremptû
Cui nos detulimus natum. Flagrabat vterque
Quamprimùm affari peregrinos: atque, vbi tandê
Interpres legis longo post plurima finem
Eloquio imposuit, conuenere illico Natum;
Et genus, atque iter, & nomen, patriamque,
rogabant.
Adfuit ipse etiam cano venerabilis ore
Azarias pater, admirans responsa loquentis;
Et multùm illacrymans senior bonus, indolis almę
Vim promptam variâ circùm ire indagine gaudet.
Quin etiam hebdomadas Danielis, themata nuper
Proposita, ac discussa palàm, scitarier ausus.
Cui Puer ætherius cælesti in luce refulgens
Sic turbâ in mediâ fatus: *Iam temporis ætas*
Præfixa hebdomadum venit, quâ victima Sanctus

Occidendus; & hunc vestris in collibus Arbor
Funerea excipiet. Vestrûm par nobile rite
Exequias soluet. Post hæc vastatio, luctus,
Et populi excidium. Nostri hæc oracula vatis.
Sic ait: obstupuere omnes; stetit ipse sacerdos
Attonitus dictis. Hesternæ somnia noctis
Agnouere senes: Hic est Puer ille cruentus:
Hæc erat illa Arbor; nosque, vt reor, vltimus iste
Poscit honos tumuli. Subitus circumstetit horror
Perculsas mentes: comites sese addere furtim,
Atque oculis seruare iuuat vestigia longè;
Quò tendant, quò se demum tanta omina vertant.
Ergo age, qui reditus fuerit, queis versaque miris
Vltima scena modis, vtque alta arcana retecta,
Ostensusque Puer, finis, pretiumque laborum.
Nox erat, & lunam nubes incluserat atra;
Necdum Parthenidis custos, Iesseaque Virgo,
Debboraq; atque Agar profuga, & Susanna redibant.
Nazaridum vulgus iam tristia voluere secum
Cœperat auguria, atque illas quoque per loca vasta
Dispersas; pluuijsque auctos sine pontibus amnes,
Abruptasque vias imbri, noctemque timebant.
Augerique magis cura, intendentibus atris
Se cœlo tenebris; mœstique extra oppida, opaco
Sub dio, ancipites stabant. Vbi plurima verò
Irrita nox fluxit, nec iam spes vlla videndi,
Et latè loca cuncta silent; quis tristia fando
Lamenta, & gemitus, desperantumue querelas
Explicet? Hic Iesse, hic Ammon, hic crine soluto
Dina gemens, & pulchra Esther, innuptaque Zambris,

Et

Et senior Ionas, Ierichuntaque, Elisaque plorans.
Luctus erat, qualis tecto cùm mater, & orba
Sponsa recens funus plorant, sponsique cadauer
Ædibus effertur. Non si ferus irruat hostis
Vastator, tantus se tollat clamor ad auras.
Ecce autem hos inter questus fax visa per vmbram
Aduentare procul, quam multo lumine clarus
Pelliceâ hirsutus zonâ puer igne ferebat
Flammantem largo; faciesq; humerique nitebant
Eminus, atque sinus, atque ora. Vt Phosphorus axe
Pingitur auroræ roseis anteire quadrigis,
Purpuream que aperire diem mortalibus ægris:
Haud secus auratâ Præcursor Numinis atram
Findebat noctem faculâ; vox claraque cœpit
Audiri longè. Huc illum deduxerat Ales
Aëre sublatum, per opaca silentia noctis,
Lucem allaturum, & mœstæ solatia genti.
Iamque aderat propiùs, roseoque hæc ore locutus:
Quid verò hîc tristes flendo consumitis horas?
Nec subit interea redeunti occurrere Matri,
Quæ Iesum reuehit? Vobis huc nuncius adsum
Numinis inuenti. Simul hæc, simul igne coruscâ
Obuertit cedrinam tedam, turbæque præibat;
Perque viam, magicas vt nuper soluerit Agar
Insidias, vtque arma priùs Iudirha Gehennæ
Fuderit, vtque eadem thalamis adiuncta supernis;
Tum Pueri absentis miranda arcana docebat.
Protinus auditi litui, & lux eminus ardens
Visa per obscuras multo igne incedere frondes.
Zacharides iussit turbam discedere vtrinque
Partitam ordinibus longis; duxque agminis ipse,
Instructorque ibat medius; spatioque relicto
Hinc

Hinc atque inde, viam Matri, Pueroque parabat.
Tum patrium intonuit nemorosa per auia carmen,
Aduentante Deo: visi subsidere colles
Palmiferi, trepidare metu, tremere omnia circùm.
Principiò labarum cælestè apparuit hasta
Defixum ingenti, quam princeps sustinet ales,
Inter clara tubæ præeuntis carmina. Centum
Hinc atque hinc aderant, ceris ardentibus, ostro
Et bysso insignes iuuenes. Comitantur euntes
Nazaridum exigui manes, quos funere quondam
Sustulit Herodes, quibus omnibus igne flagrantes
In dextris faculæ. Vestes, & vulnera, & ora,
Atque illas ipsas chlamydes, quas vtraque nerat,
Continuò agnouit Rachel, atque anxia Dina:
Benonem illa suum; pulchrum videt altera Eberum,
Quos longùm flerant: Bis septem ponè canistris
Purpureas fundunt violas, nimbosque rosarum
Infantes alij: rubet omnis semita flore.
At victrix gressus per candida serta ferebat,
Auratâ insignis pallâ victricis imago
Iudithæ, cui peplum humeris, atque anulus ardens
In digito. Hinc lassæ matres, sociæque viarum
Debbora, Susanna, atque Agar; inde ordine longo
Purpureæ chlamydes, vexilla, argentea scuta,
Militiæ ætheriæ species, hastata iuuentus.
Quis pompam illius noctis, lucemque renarret?
Insonuere repentè tubæ, quo murmure ripæ,
Et pulsi colles responsant: audijt æris
Horrendum carmen Tenechos, nemorosaque Hiebla,
Et Lyde, & Marchon, & proxima nubibus Herme.
Ecce autem hos inter plausus Amor inclytus ibat;
Cui

Cui ſuper alta ingens vmbella holoſerica pictis
Sex agitur ſuffulta haſtis, geminique Hierarchæ
Thuricremum lentis alternant iactibus aurum.
Dextra tibi nodo, Genitrix, implexa tenaci,
Haud iterum fugitura; tibi manus altera nexu
Stringitur, alme ſenex. Campi, nemora auia, valles
Carminibus vatum reſonant: O ſplendor Olympi!
O lux in tenebris exorta! ò Legifer orbis
Expectate diu! ò noſtros miſerate labores!
Parce Pater, parce Omnipotens. Mens omnibus œſtro
Afflatur diuo, Regemq;, Hominemq;, Deumq;,
Paciferumque vocant, & ſanctum Numen adorant.
Quaque iter eſt, ramos curuat ſubeuntibus arbos:
Deſuper omnigenûm cernuntur nubila Diuûm
Plena choris. Alto Pater ipſe è culmine Mundi
Aſpicit è ſolio reduces; atque omnis ab aſtris
Cæleſtum populus, portas quoque, tectaque ſumma,
Et muros pagi, & turres inſederat. Ipſe
Ætherios inter comites pulcherrimus omnes,
Hoſte triumphato, Ieſſeius it Puer, inſtar
Syderis eoi; ſignant veſtigia acanthi,
Mixtaque parthenio bellis, conuoluolus, iris,
Et crocei flores campi. Sic ille redibat;
Nazareisque ſuis, poſt tot diſcrimina, lucem
Auroramque, redux materna in tecta, ferebat.

F I N I S.